

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI
BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

SPORDA TEMEL PSİKOLOJİK GEREKSİNİMLERİN
TATMİN VE ENGELLENME DÜZEYLERİ İLE SPORDA
SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSMAİL ANIL OKCU

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ÜNAL KARLI

BOLU, AĞUSTOS - 2023

KABUL VE ONAY SAYFASI

İSMAİL ANIL OKCU tarafından hazırlanan “**SPORDA TEMEL PSİKOLOJİK GEREKSİNİMLERİN TATMİN VE ENGELLENME DÜZEYLERİ İLE SPORDA SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Beden Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı Beden Eğitimi Öğretmenliği Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir. 21/07/2023

Jüri Üyeleri

Danışman
Prof. Dr. Ünal KARLI
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Üye

Üye

İmza

.....

.....

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin 31/07/2023 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 3 olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışma için Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 2022/328 sayısı ile etik izin alınmıştır.

.....
İSMAİL ANIL OKCU

ÖZET

**SPORDA TEMEL PSİKOLOJİK GEREKSİNİMLERİN TATMİN VE
ENGELLENME DÜZEYLERİ İLE SPORDA SALDIRGANLIK
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İSMAİL ANIL OKCU
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI
BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. ÜNAL KARLI)**

**BOLU, AĞUSTOS - 2023
XIII + 133**

Bu araştırmanın birincil amacı sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin ve engellenmesinin sporda saldırganlık davranışını yordama düzeyini tespit etmektir. İkincil amacı ise sporcuların saldırganlık düzeylerinin cinsiyet ve profesyonellik, amatörlük değişkenleri bağlamında incelenmesidir. Araştırma ilişkisel tarama modeliyle yürütülmüştür ve örneklem grubu aktif olarak lisanslı spor yapan 434 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için pearson korelasyon testi ve yapısal eşitlik modellemesi analizleri, sporcuların saldırganlık düzeylerinin cinsiyet ya da profesyonellik ve amatörlük durumuna göre farkını incelemek için bağımsız örneklemelerde t testi analizleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, sporda temel ihtiyaçların tatmini ve engellenmesinin tüm alt boyutları ile sporda saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, sporda temel ihtiyaçların tatmin ölçeğinin yeterlik alt boyutu hariç diğer tüm alt boyutlar ile sporda öfke arasında da anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Temel ihtiyaçların tatmini %15 oranında, engellenmesi %21 oranında ve temel ihtiyaç tatmininin, temel gereksinimlerin engellenmesinin aracı rolüyle birlikte %23 oranında sporda saldırganlığa ilişkin toplam varyansı açıkladığı ve anlamlı yordayıcılar olduğu saptanmıştır. Ayrıca sporcuların saldırganlık düzeylerinde cinsiyete ve profesyonellik amatörlük durumlarına göre anlamlı farklılaşma olduğu tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELE: Amatörlük, Motivasyon, Öfke, Profesyonellik, Uyumsuz davranışlar

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN LEVEL OF SATISFACTION AND THWARTING OF BASIC PSYCHOLOGICAL NEEDS AND AGGRESSIVENESS IN SPORT

MASTER THESIS

İSMAİL ANIL OKCU

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

PHYSICAL EDUCATION TEACHING DEPARTMENT

SCIENCE OF PHYSICAL EDUCATION TEACHING

(SUPERVISOR: PROF. DR. ÜNAL KARLI)

BOLU, AUGUST 2023

XIII + 133

The purpose of the study was twofold; to determine the predictive effect of satisfaction and thwarting of basic psychological needs on aggressiveness in sports, and to investigate gender and professionalism variables' effect on aggressiveness. The study was carried out with a correlational survey method and the sample group consisted of 434 college students who were actively involved in sports as licensed athletes. Pearson correlation test and structural equation modeling analyses were employed to investigate the relationship between the variables, and independent samples t-test analyses were applied to examine the difference between the aggression levels of the athletes according to gender or professionalism and amateurism status. The findings show that there is a significant relationship between all sub-dimensions of satisfaction and thwarting of basic needs in sport and aggression in sport, and there is a significant relationship between all sub-dimensions except the competence sub-dimension of the Basic Needs Satisfaction in Sport Scale and anger in sport. It was detected that the satisfaction of basic needs accounted for 15% of the total variance of aggression in sport, the thwarting of basic needs accounted for 21% of the total variance and the two variables together accounted for 23% of the total variance of aggression in sport, and they were determined to be significant predictors. Moreover, significant differences were found in the aggression levels of athletes according to their gender and, professionalism and amateurism status.

KEYWORDS: Amateurism, Anger, Maladaptive behaviors, Motivation, Professionalism

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL VE ONAY SAYFASI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
TABLO LİSTESİ	ix
TEŞEKKÜR	x
1. GİRİŞ.....	11
1.1 Problem Durumu	11
1.2 Araştırmanın Amacı.....	14
1.3 Araştırmanın Hipotezleri	14
1.4 Araştırmanın Önemi	14
1.5 Sayıtlar.....	19
1.6 Sınırlılıklar	19
2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ VE İLGİLİ	
ARAŞTIRMALAR.....	21
2.1 Saldırganlık.....	21
2.1.1 Saldırganlığın Nedenlerine İlişkin Kuramlar	22
2.1.1.1 PSİKANALİTİK KURAM	22
2.1.1.2 ETOLOJİK KURAM	23
2.1.1.3 BİYOLOJİK KURAM	24
2.1.1.4 ENGELLENME KURAMI.....	25
2.1.1.5 İPUCU-UYARILMIŞLIK KURAMI	28
2.1.1.6 SOSYAL ÖĞRENME KURAMI.....	28
2.1.2 Saldırganlık Çeşitleri	32
2.1.2.1 Proaktif ve Reaktif Saldırganlık.....	33
2.1.2.2 Fiziksel ve Sözel Saldırganlık.....	34
2.1.2.3 Dolaylı ve Doğrudan Saldırganlık	35
2.2 Öfke Duygusu Kavramı	36
2.2.1 Öfke Kavramı İle İlgili Başlıca Kuramsal Yaklaşımlar	37
2.2.2 Öfkenin Boyutları	42
2.2.2.1 Fiziksel ve Fizyolojik Boyut	42
2.2.2.2 Bilişsel ve Sosyal Boyut	43
2.2.2.3 Davranışsal ve Tepki Boyutu	43
2.2.3 Öfke Duygusunun Kontrol Edilmesi	43
2.2.3.1 Bilişsel Yeniden Yapılandırma Tekniği.....	45
2.2.3.2 Aşamalı Gevşeme Tekniği	46
2.2.3.3 Katarsis.....	47
2.3 Sporda Saldırganlık	49

2.4 Gdlenmeli Davranış	56
2.4.1 İhtiyaçlar Teorileri	60
2.4.1.1 Maslow'un İhtiyaçlar Teorisi	60
2.4.1.2 E.R.G. Teorisi	63
2.4.1.3 David McClelland'ın Başarı İhtiyacı Teorisi	64
2.4.1.4 Deci ve Ryan'ın Öz-Belirleme Kuramı.....	67
2.4.1.4.1 Deci ve Ryan'ın Temel Psikolojik İhtiyaçlar Teorisi	70
2.5 İlgili Araştırmalar	73
2.5.1 Saldırganlık ile İlgili Araştırmalar.....	73
2.5.2 Sporda Saldırganlık ile İlgili Araştırmalar	81
2.5.3 Temel Psikolojik İhtiyaçlar ile İlgili Araştırmalar	87
3. YÖNTEM.....	94
3.1 Araştırmanın Modeli.....	94
3.2 Evren ve rneklem	94
3.3 Veri Toplama Araçları	95
3.4 Verilerin Toplanma Süreci	96
3.5 Verilerin Analizi	97
4. BULGULAR	99
5. TARTIşMA	105
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	119
6.1 Sonuç	119
6.2 neriler.....	120
7. KAYNAKLAR.....	121
8. EKLER.....	139
8.1 Ek-1: Etik Kurul İzin Belgesi	139
8.2 Ek-2: Sporda Saldırganlık Ve fke lçeği	140
8.3 Ek-3: Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi lçeği	141
8.4 Ek-4: Sporda Temel İhtiyaçlar Tatmin lçeği	142
8.5 Ek-5: Anket Uygulaması İçin niversiteden Alınan İzin.....	143
8.6 Ek-6: Sporda Saldırganlık ve öfke lçeğinin Kullanım İzni.....	144
8.7 Ek-7: Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi lçeğinin Kullanım İzni.....	145
8.8 Ek-8: Sporda Temel İhtiyaçlar Tatmin lçeği Kullanım İzni	146

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 James-Lange Kuramı	38
Şekil 2.2 Cannon-Bard Kuramı.....	39
Şekil 2.3 G�d�lenmeli Davranış Süreci	58
Şekil 2.4 Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi	61
Şekil 3.1 Araştırmanın Modeli.....	94
Şekil 4.1 Yapısal Eşitlik Modellemesi.....	102

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1 Katılımcıların Frekans Dağılım Tablosu	95
Tablo 4.1 Sporcuların Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri İle Sporda Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Tatmini ve Engellenmesi Arasındaki İlişki	99
Tablo 4.2 Ölçeklerinin Model Doğrulama Analizlerinin Uyum İndeks Değerleri	100
Tablo 4.3 Aracı Değişken Etkili Model Analizi İçin Ön Koşul Sınama Değerleri	101
Tablo 4.4 Yapısal Eşitlik Modelinin Uyum İndeks Değerleri	102
Tablo 4.5 Sporcuların Profesyonellik ve Amatörlük Durumlarına Göre Sporda Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki Farkın İncelenmesi.....	103
Tablo 4.6 Sporcuların Cinsiyet Değişkenine Göre Sporda Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi.....	103

TEŞEKKÜR

Lisans eğitim sürecimden başlayarak, yüksek lisans ve tez çalışması sürecide dahil olmak üzere akademik bağlamda hiçbir bilgi ve yardımı esirgemeyen, değerli görüş ve önerileri ile her daim bana yol gösteren, ayrıca uzun ve zorlu tez çalışması sürecinde mental açıdan zorlandığım dönemlerde hoşgörüsünü benden esirgemeyerek bilgi birikim ve tecrübeleri ile her anlamda desteklerini sunan, sonsuz saygı ve sevgi duyduğum kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ünal KARLI' ya, tez çalışmamın özellikle veri toplama sürecinde önemli katkı ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli dönem arkadaşım Sabri Aytunç HEDEF'e ve tez savunma jürisinde bulunarak görüşlerini ve katkılarını esirgemeyen saygıdeğer hocalarıma sonsuz minnet ve teşekkürlerimle...

Ayrıca tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi hiçbir desteği benden esirgemeyen, karşılaşmış olduğum her zorlukla benimle birlikte mücadele eden ve almış olduğum kararlarımı saygı ile karşılayıp bana inanarak bu günlere gelmemi sağlayan başta sevgili annem Gülenda OKCU' ya ve her daim destekleri ile yanımda olan tüm aile fertlerime teşekkürlerimi iletiyorum.

1. GİRİŞ

1.1 Problem Durumu

Birden fazla formda olacak şekilde ve çeşitli kaynaklardan edinilebilen (Kiesner ve Kerr, 2014), kişinin bile isteye zarar vermeyi, engellemeyi, yaralamayı amaçlayarak etrafına çeşitli biçimlerde aktardığı bir davranış olarak tanımlanan saldırganlık (Erten ve Ardalı, 1996; İkizler, 1994), günlük yaşantımızda maalesef sıkça karşılaştığımız (Çelik, Zengin ve Baş, 2017; Kuter ve Kuter, 2012), ortaya çıkma sebebi önem arz etmeksizin zarar verici, toplumca onaylanmayan ve uyumsuz olarak ifade edilebilen nitelikte bir davranış biçimidir (Erşan, Doğan ve Doğan, 2009; Hasta, 2017). Bu toplum tarafından onaylanmayan davranış biçimi hem ulusal hem de uluslararası alanda giderek yaygınlaşan bir problem haline bürünmüştür (Yavuzer, 2011).

Saldırganlığın bu derece hayatımızın bir parçası olan bir gerçek haline geldiği göz önüne alındığında bu sorunlu davranış tipinin eğitim kurumlarımızda gözlemlenemez olmasını beklemek pek doğru olmayacaktır (Çelik vd., 2017). Tahmin edildiği üzere eğitim kurumları bünyesinde de saldırganlığın giderek artış gösteren bir problem olduğu görülmektedir. Ortaöğretim düzeyi eğitim kurumlarında yer alan öğrenci ve eğitimciler üzerinde yürütülmüş olan bir çalışmada öğrenciler % 70,1 oranında çeşitli öğrenci grupları arasında kavgalar ve yine aynı oranda öğrenci yaralanmaları ile sonuçlanmış olaylar ile karşılaştıklarını ifade ederlerken, eğitimciler ise bu problemlili davranış tipinin artmasının ardında tedbirlerin yetersizliği olduğunu ifade etmişlerdir (Durmuş ve Gürkan, 2005).

Eğitim kurumlarının amaçları düşünüldüğünde bireyleri bilgi, beceri açısından geliştirmek olduğu kadar aynı zamanda kendini gerçekleştirmiş ve topluma uyum sağlayabilen bireyler yetiştirme misyonu olduğunu ifade edebiliriz (İlhan, Gencer ve Ulucan, 2011). Ayrıca bu misyonun yanında okul kurumu, öğrencilere zararlı davranışlardan uzak ve olumsuz rol modellerin olmadığı bir bağlam hazırlamak ve sunmak ile yükümlüdür (Başaran, 1996; akt. Durmuş ve Gürkan, 2005). Bu sebeple eğitim kurumları ve ortamları bünyesinde saldırgan davranışların bulunmasını, kurumun misyonlarını gerçekleştirmesini olumsuz anlamda etkileyebilecek bir problem olarak ifade edebiliriz. Benzer şekilde ülkemizde bu problemi ele alan ve önlenmesine katkı sağlamak amacı taşıyan çalışmalara rastlamak mümkün olsa bile (Durmuş ve Gürkan, 2005; Yavuzer,

Gündoğdu ve Dikici, 2008; Yavuzer, 2011), yürütülmüş olan çalışmaların birçoğunun eğitimci olmayan kişilerce ortaya konduğunu ve eğitimci kişiliklerin bu konuda isteksizce bir tutuma sahip olduğunu söyleyen ifadelerle rastlamak mümkündür (Morrison, Furlong ve Morrison, 1994).

Beden eğitimi, fiziksel aktivite ve sporun, insanoğlunun yaşantısında kapsamlı bir yer tuttuğu ve olumlu anlamda önemli katkıları olduğu bilinmektedir. Hatta sağlıklı nesiller meydana getirilmesinde ve toplumsal adaletin tahsisinde dahi rolü olan bir unsur olduğu ifade edilebilmektedir (Yazıcı, 2014). İlgili alan yazında daha önce yürütülmüş olan çalışmalar sporun depresyon (Nabkasorn, Miyai, Sootmongkol, Junprasert, Yamamoto, Arita ve Miyashita, 2006), kaygı (Canan ve Ataoğlu, 2010; Kiluk, Weden ve Culotta, 2009), akran zorbalığı (Asma, Gürsel ve Çamlıyer, 2019), fiziksel veya sözel saldırganlık (Çavdar, 2018), akademik erteleme (Bar, 2016) ve şiddete bağlı oluşan travmalar (Koç, 2007) gibi olumsuz etmenleri azalttığı, problem çözme becerisi (Canan ve Ataoğlu, 2010), psikolojik dayanıklılık (Bar, 2016), uyumlu olma düzeyi (Duman ve Kuru, 2010; Koç, 2007) gibi olumlu çıktıları arttırdığına işaret etmektedir. Günümüzde eğitim sistemlerinin bir parçası olarak konumlandırılan ve disiplin, barış, hoşgörü, saygı ve erdem gibi değerleri bünyesinde de barındıran spordan çok daha olumlu çıktılar elde edilebilmesi, sporun geçmişten günümüze bünyesinde barındırdığı spor ahlakına ve felsefesine sadık kalarak mümkün olabilecektir (Pehlivan, 2004). Erdemli (2008)'ye göre spor; sosyal yapının huzuruna, bütünlüğüne ve gelişim süreçlerini başarılı bir şekilde idame ettirmesine hizmet edecek biçimlerde icra edilmelidir (Akt. Kuter ve Kuter, 2012). Ancak günlük yaşantımız veya eğitim ortamları için var olan bir problem olarak nitelendirdiğimiz saldırganlık, spor bağlamlarında da yerini almış ve çeşitli değişken gruplar ile birlikte seyirci faktörünün de bir araya gelmesi ile sporda da bir tehlike unsuru haline bürünmüştür (Russell, 2003). Spor dünyasının çeşitli kademelerinden insanların çalışmalarında yer verdiği bu ciddi problem ve tehlike unsuru, sporun her kademesinde ve sporcu veya taraftar davranışlarında gözlemlenebilmektedir (Conroy, Silva, Newcomer, Walker ve Johnson, 2001). Gerek müsabık sporcular gerekse taraftar grupları arasında saldırganlık problemi giderek artmakta ve spor kavramının özünden giderek uzaklaşarak, saldırganlık problemini bünyesinde barındırır hale geldiğini ifade etmek mümkündür (Kuter ve Kuter, 2012). Spor ortamlarında deneyimlenen saldırgan eylemler tüm milletlerin ortak deneyimlediği bir problem niteliğindedir

(Özbek, 1999). Hatta spor olgusunu tehdit eden başlıca unsurlardan birinin saldırganlık olduğu ve spor bağlamlarının geleceğinin, bu tehdit unsurunun önüne geçilmesi ile güvence altına alınabileceği ifade edilmiştir (Yazıcı, 2014). Sorunun niteliğini daha açık şekilde ortaya koyması açısından Şahin (2005)'in eserinde yer verdiği, okul takımları arasında gerçekleştirilen bir spor müsabakasında yaşanan somut bir örneğe değinmekte fayda olabilir. Şahin (2009)'in aktardığı örnekte ülkemizin ortaöğretim düzeyinde yer alan iki kurumunun arasında gerçekleştirilen bir spor müsabakasının sonlanmasının hemen ardından yaşanan saldırganlık ve şiddet olayları yer alırken, olaylara müsabık sporcuların yani bu durumda öğrencilerin yanı sıra eğitimcilerin ve okul yöneticilerinin de karışması dikkat çekmektedir. Ayrıca bir okul yöneticisinin maalesef olaylar sırasında hayatını kaybetmesi, tırmanan saldırganlık probleminin ciddiyetini ortaya koyar niteliktedir. Oysa spor ve spor organizasyonlarında göreve sahip olan bireylerin tümünün, spor ahlakının barındırdığı nitelikleri taşıyor olması beklenmektedir (Özbek, 1999). Bu ahlak, etik veya adil oyun gibi değerlerin kişilere aktarılması ve kişilerin onaylanmayan davranış tiplerinden uzaklaşmasına hizmet etmesi bakımından çok değerli olan okul sporu ve spor müsabakaları (Pehlivan, 2004), sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesi açısından öfke duygu durumu ve saldırgan davranışlar kontrol altına alınması gereken değişkenlerdir (Cin, Yılmaz ve Ektirici, 2022).

Kısacası; toplum tarafından onaylanmayan ve uyumsuz olarak ifade edilen saldırgan davranışlar, günlük yaşantımızda ya da eğitim veya spor bağlamlarında sıklıkla karşılaşılan ve giderek artış gösteren, hem ulusal hem de uluslararası anlamda bir problem haline bürünmüştür. Ele almış olduğumuz bu saldırgan davranışlar, eğitim kurumlarının ve spor olgusunun misyonlarını gerçekleştirmesinin ve olumlu çıktılar sunmasının önüne geçen niteliği ile bir problem olarak tanımlanabilmektedir.

İlgili alan yazında günlük yaşam, spor ve eğitim bağlamlarında sıklıkla ve artarak karşılaşılan saldırgan nitelikli davranış probleminin giderilmesinde önemli noktalardan birinin ilişkili olduğu değişkenlerin tespiti, incelenmesi ve anlamlandırılması olduğu işaret edildiği görülmektedir. Ayrıca konunun özellikle spor bağlamında kapsamlı bir şekilde ele alınmaması da göz önünde bulundurularak, insan davranışlarının meydana gelmesinde rol aldığı bilinen temel psikolojik ihtiyaçlar ile sporda saldırgan davranışlar arasındaki ilişki, incelenmeye çalışılacak bir problem olarak ortaya çıkmaktadır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın birincil amacı, sporcuların temel psikolojik gereksinimlerinin tatmin ve engellenme düzeylerinin sporda saldırganlığı yordama gücünü saptamak ve sporcuların sporda öfke ve saldırganlıkları ile temel ihtiyaçlarının tatmin ve engellenme düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

İkincil amacı ise sporcuların sporda saldırganlık düzeylerinin cinsiyet, amatörlük ve profesyonellik gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmaktır.

1.3 Araştırmanın Hipotezleri

Bu bölümde araştırmaya dair hipotezler sıralanmıştır.

- H1.** Sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ile sporda saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır.
- H2.** Sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenmesi ile sporda saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır.
- H3.** Sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ile sporda öfke düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır.
- H4.** Sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenmesi ile sporda öfke düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır.
- H5.** Sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ve engellenmesi, sporda saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcıdır.
- H6.** Sporda temel psikolojik gereksinimlerin engellenmesi, sporda saldırganlık ve temel psikolojik ihtiyaçların tatmini arasındaki ilişkiye aracılık eder.
- H7.** Profesyonel erkek sporcular ile amatör erkek sporcuların sporda saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H8.** Profesyonel kadın sporcular ile amatör kadın sporcuların sporda saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.
- H9.** Profesyonel erkek ve profesyonel kadın sporcuların saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık vardır.
- H10.** Amatör erkek ve amatör kadın sporcuların saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık vardır.

1.4 Araştırmanın Önemi

Kişiler ve toplumlar için kuşkusuz önemi büyük olan, formal ve formal olmayan boyutlarda olabilmesi sebebiyle sınırlandırılması güç olan eğitim (Şimşek ve Kartal, 2019) kapsamında meydana getirilen tüm faaliyetlerin belirlenmiş hedeflere ulaşmak, arzulanan insanın yetiştirilmesine bağlı olarak istenilen toplum yapısına ulaşmak gibi amaçları olduğu ifade edilebilir (Şişman, 2007). Türk eğitim sistemi ve misyonu düşünüldüğünde de kendini gerçekleştiren ve topluma uyum sağlayan bireyler yetiştirmek gibi hedefler barındırdığı gözlemlenebilmektedir (İlhan, Gencer ve Ulucan, 2011; Kaya, Yıldız ve Yıldız, 2013). Ayrıca milli eğitimin temel amaçları arasında insan haklarına saygılı olmakla birlikte, topluma karşı yapıcı ve sorumlu birey yetiştirme düşüncesi de bulunmaktadır (Şimşek ve Kartal, 2019). Bunlara ilave olarak, eğitim kurumlarının öğrencilerin olumsuz ve zararlı davranışlardan ve bu davranışları edinebileceği model alma koşullarından uzak bağlamlar hazırlama hedefinin varlığından da söz etmek mümkündür (Başaran, 1996; akt. Durmuş ve Gürkan, 2005). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı tarafınca yapılan misyon tanımına baktığımızda ise yetiştirilecek bireylere barışçı, mutlu ve insanlığın evrensel değerlerini içselleştirmiş olma gibi nitelikleri kazandırmaya uygun ortamlar sağlamanın öneminin işaret edildiğini görebilmekteyiz (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2015). Tüm bu söylemler dikkate alındığında zararlı rol model ve davranışlardan arındırılmış eğitim bağlamları oluşturmak, yine zararlı davranışlardan uzaklaşmış, kendini gerçekleştirme odaklı ve barışçıl bireyler yetiştirmek hedeflerinin varlığı vurgulanabilmektedir.

Ele alınan zararlı ve toplumla uyum göstermeyen davranış tipi örnekleri çoğaltılabilmekle birlikte, saldırgan davranışların örnek teşkil edecek nitelikte olduğu ifade edilebilir. Bilinmektedir ki; kişisel yaşantısını ve taleplerini toplumun beklentileri ile uyuştur vaziyete getirmiş, toplum kuralları ile uyum içerisinde olan ve herhangi bir psikolojik belirti göstermeyen birey normal ya da uyumlu birey olarak ifade edilirken, saldırganlık gibi ihtiyaçlarını giderme uğruna sosyal çevresi ile uyuşmazlık yaşayan ve çatışmalara düşen, çeşitli semptomlar gösteren kişi hasta veya uyumsuz birey olarak etiketlenmektedir (Kuzgun, 1972). Bireylerin uyumsuz veya hasta olarak nitelendirilmesine yol açmanın yanı sıra toplumlarca istenmeyen bir davranış biçimi olarak betimlenen (Erşan, Doğan ve Doğan, 2009; Hasta, 2017) saldırganlık, günlük yaşantımızda (Çelik, Zengin ve Baş, 2017) ve eğitim bağlamlarında (Durmuş ve Gürkan, 2005) sıklıkla gözlemlenmekte, ayrıca değinmiş olduğumuz eğitim hedefleriyle de ters düşer niteliktedir. İlgili alan yazına

bakıldığında eğitim bağlamında saldırgan davranış problemi ile mücadele adına öğretmen davranışlarına odaklanan ve öğretmenlerin birbirinden farklı tekniklere başvurduğunu gösteren çalışmalara rastlandığı söylenebilir (Öngören-Özdemir ve Tepeli 2016).

Ayrıca eğitim kurumlarının temel unsurlarından biri olan öğrencilerin, okula olan bağlılık veya aidiyet düzeyi (Yanık, 2018), öznel iyi olma halleri (Mallı, 2018) veya akademik başarı, sorumluluk bilinci, sosyalleşme ya da dışa dönüklük düzeyleri (Öcal ve Koçak, 2010) gibi parametrelerin artmasında rol aldığı bilinen, toplum bütünlüğüne katkı sağlayan ve sıklıkla başvurulmuş sosyal kurumlardan biri olan (Yetim, 2000) sporunda bünyesinde maalesef sıkça saldırgan davranışlara rastlanmaktadır (Aslan ve Sağın, 2021; Russell, 2003; Şahin, 2005). Beden eğitimi öğretmenleri katıldıkları okul sporları müsabakalarında yaşanan başlıca problemlerden birini ‘‘Güvenlik Yetersizliği’’ şeklinde ifade etmişlerdir. Bu alt başlık altında aktardıkları problem durumları incelendiğinde ele alınan problem durumunun doğrudan fiziksel, sözel ve psikolojik saldırgan davranışları temsil ettiği görülmektedir (Aslan ve Sağın, 2021). Yazıcı (2014) sağlıklı ve uyumlu olarak nitelendirebileceğimiz nesiller oluşturulmasında katkı sağladığına şüphe olmayan spor kavramını tehdit eden temel faktörlerden biri olarak aktardığı saldırganlığın, spor ortamlarını güvence altına almak için engellenmesi gerektiğini işaret etmiştir. Cin, Yılmaz ve Ektirici (2022)’de sporun sağlıklı formlarda icra edilebilmesi için saldırgan davranışların kontrol altına alınmasının önemini vurgulamışlardır. Tayınmak (2020)’da saldırgan davranışların engellenmesi hususunda benzer görüşler ifade etmenin yanı sıra, saldırganlığın önüne geçmenin, meydana gelmesinin altında yatan değişkenlerin incelenmesi ve anlamlandırılması ile olabileceğini ifade etmiştir. Bu söylemlerden hareketle saldırgan davranışların kontrol altına alınabilmesi adına, davranışın meydana gelmesini sağlayan süreçlerin anlaşılabilmesinin ve ilişkili değişkenlerin tespitinin önem arz ettiğini ifade edebiliriz. Yürütülen bu çalışma işaret edilen saldırgan davranışların ilişki içerisinde olduğu değişkenlerin tespit edilmesi ve anlamlandırılması noktasında katkı sağlayabilecek olması sebebiyle önem arz etmektedir.

Saldırgan davranışın meydana gelmesinin anlaşılması noktasında ise; bilinmektedir ki, bireylerin, saldırganlığı da kapsar biçimde olmak üzere herhangi bir davranışının ortaya çıkma sürecinde, bulunan ortam veya deneyimlenen koşullar önem arz etmeksizin psikoloji, yönetim bilimi, sosyoloji ve eğitim gibi alanlarda

sıklıkla ele alınan ve davranışın meydana gelmesinde rol alan geçici süreli itici güç olarak ifade edebileceğimiz, güdüler ve güdülenme süreçleri bulunmaktadır (Cüceloğlu, 2022; Osemeke ve Adegboyega, 2017). Zira bireylerin bir fikri düşünmesinde veya geliştirmesinde ya da fiziksel bir eylemi gerçekleştirmesinde rol alan sebeplerin incelenmesi durumunun, güdülenmenin çalışma konusu olduğu bilinmektedir (Deci ve Ryan, 2008b). Buna bağlı olarak, meydana gelmesinde temel psikolojik gereksinimlerinde rol aldığı bilinen güdülenme, üretken yapısı itibariyle, karar verme mekanizmalarında görev alan kişiler, öğretmenler veya antrenörler gibi diğer insanları kontrol etme ve davranışlarını yönlendirme gibi misyonlara sahip nitelikli rollerdeki insanlar için son derece önem arz eden bir olgudur (Ryan ve Deci, 2000a). İnsanları bir davranışa yönlendirme görevi bulunan kişilerin, istenilen davranışı göstermesinde büyük payı olan dışsal motivasyonu, güdülenme süreçlerini ve besleyen etmenleri anlaması, verimli kullanabilmesi önemlidir. Çünkü davranışlara yön vermek isteyebilecek bir antrenörün veya öğretmenin, vereceği görevler her zaman eğlenceli, ilgi çekici ve görevi alacak kişiyi içsel olarak motive ederek harekete geçiren cinsten olmayabilir. Buna bağlı olarak sporcuları veya öğrencileri hedeflenen davranışlara motive edecek unsurları anlamının önemi artmaktadır (Ryan ve Deci, 2000c). Hedeflenen davranışlara motivasyon sağlayan unsurlar yani güdülenme süreçleri, psikolojik gelişim süreçleri ve toplum refahı gibi hususların açıklanmasında yeterlik, özerklik ve ilişkisellik gibi temel psikolojik ihtiyaçlara başvurulduğu görülmekle birlikte (Deci ve Ryan, 2000; Martela ve Ryan, 2023), güdülenme süreçlerinin beslenmesi ve meydana gelmesinde de temel psikolojik ihtiyaçlar bulunmaktadır (Ryan ve Deci, 2000a). Bu nedenle insanların temel psikolojik ihtiyaçlarının kavranması, saldırganlık dahil olmak üzere davranışlarının altında yatan temel sebeplerin ve çeşitli tutumlarının anlaşılması gibi noktalara katkı sağlayabileceği ifade edilebilir. Ayrıca spor ve eğitim alanlarında göz önüne alınan (Ryan ve Deci, 2000a), temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin, kişilerin içsel motivasyonunun yanı sıra psikolojik iyi oluş ve gelişim süreçlerine verdiği doğrudan katkı sebebiyle de önem arz etmektedir (Deci ve Vansteenkiste, 2003). Öte yandan öğrencilerin motor gelişim süreçleri ve beden eğitimi dersine olan motivasyon süreçlerine olumlu etkisi de bilinmektedir (de Brujin, Mombarg ve Timmermans, 2022). Öğrencilerin başarılarında rol oynayan en mühim etmenlerden biri olan motivasyonun oluşumunda en büyük pay sahiplerinden biri öğretmenlerdir (Sürücü ve Ünal, 2018)

ve temel psikolojik ihtiyaçların tatminine bağlı değinilen olumlu çıktıların alınabilmesi için, öğretmenler tarafından temel psikolojik gereksinimlerin tanınması ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak davranışlar sergilenmesi önem arz etmektedir (Ercoşkun ve Nalçacı, 2005). Bir eğitimci, öğrencinin özerklik ihtiyaı gibi içsel motivasyon kaynaklarının görmezden gelinmesi gibi son derece otoriter ve kontrolcü bir yaklaşımdan, öğrencinin duygu, eylem ve hedeflerinin kendi seçimlerine bağlı meydana geldiğini hissetme eğilimini desteklenmesi gibi oldukça özerkliği destekleyen bir noktaya, iki farklı kutupta yer alabilir. Burada yapılan seçime bağlı olarak, öğretmenlerin özerklik ihtiyaını besleyici eylemleri hem öğretmenler hem de öğrenciler için anlamlı düzeyde olumlu çıktılar sunar (Reeve ve Su, 2014). İlgili alan yazında yürütülmüş olan çalışmalara bakıldığında, öğretmenler tarafından kullanılan ğretim stili ve buna bağlı meydana gelen temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ve motivasyon kalitesinin, beden eğitimi dersi alan öğrenciler üzerinde olumlu kazanımlar elde etmede belirleyici olduğunu görebilmekteyiz (Leo, Mouratidis, Pulida, Lopez-Gajardo ve Sanchez-Oliva, 2022). Beden eğitimi dersinde öğretmenin, özerklik ihtiyaının karşılanmasını destekleyici tutumu sergilemesi ve öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının desteklenmesinin, öğrencilerin dersten aldıkları keyfi arttırdığı, buna bağlı olarak fiziksel aktif bir yaşam tercih etmelerine katkı sağladığı, ilave olarak bazı yaygın şekilde karşılaşılan hastalıkların nlenmesine yardımcı olduğu da söylenebilir (Leisterer ve Gramlich, 2021). ğretmenlerce temel ihtiyaçların dikkate alınıp alınmamasına bağlı sınıf iklimi tutumu gibi etmenlerin ğrenci motivasyonları üzerinde yordayıcı olduğu söylenebilir (Sürücü ve nal, 2018). Öğrencilerin parçası oldukları eğitim bağlamında algılanan yeterlik ve özerklik ihtiyaçlarının tatmin edildiğini deneyimlemeleri ve buna bağlı olarak daha zgr bir iklim sağlandığını gözlemlemeleri alana duydukları ilginin artmasına sebep olmaktadır (Williams, Wiener ve Markakis, 1994). Ayrıca temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyi ile öğrencilerin yaşam doyumu (ivitci, 2012) ve hayal gücü (Yıldız, 2020) gibi etmenler arasında olumlu bir ilişki varken, zorbalık davranışları ile de negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (Tuğran, 2020). Temel psikolojik ihtiyaçların tatminine bağlı oluşan benzer sonuçlara spor ortamlarında rastlamanın mümkün olduğunu da söyleyebilmekteyiz. Sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ile esenlik (Gagne, 2003), zinde olma (Reinboth ve Duda, 2006), bağ kurma (Martinez-Alvarado, Gllen ve Feltz, 2016) ve psikolojik sağamlık düzeyi (Gürer

ve Kılınç, 2019) arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu görülürken, tatmin düzeyinin düşük olması halindeyse fiziksel veya ruhsal tükenmişlik hali yaşandığı görülmektedir (Adie, Duda ve Ntoumanis, 2008; Hodge, Lansdale ve Ng, 2008; Martinez-Alvarada, Guillen ve Feltz, 2016).

Özetleyecek olursak; yürütülen bu çalışma barışçıl ve uyumlu bireyler yetiştirmek gibi amaçları da bulunan Türk eğitim sisteminin, bu amaçlarına ulaşılmasını olumsuz şekilde etkilediği bilinen ve toplum tarafından istenmeyen, uyumsuz bir davranış olan saldırganlığın önlenmesine yaptığı katkı sebebiyle önemlidir. Bu katkıyı ise ilgili alan yazında işaret edilen saldırganlık ile ilgili değişkenlerin tespit edilmesi ve insan davranışının kaynaklarının anlaşılması yöntemlerine sağladığı katkı ile meydana getirmektedir. Benzer şekilde, sporun felsefesine uymayarak, spor bağamlarına da zarar veren saldırganlık ile özellikle okul sporları aracılığıyla antrenör rolünü de zaman zaman üstlenen beden eğitimi öğretmenleri, spor ortamlarında da saldırgan davranışlar ile karşılaşmaktadır. Bu sebeple çalışmanın hem eğitim hem de spor bağamlarında saldırgan davranışların aza indirgenmesine katkı sağlayabilecek olması nedeniyle önemli olduğunu ifade edebilmekteyiz.

Ayrıca temel psikolojik ihtiyaçların hem eğitimci hem de antrenör rolü üstlenen beden eğitimi öğretmenlerince anlaşılmasına katkı sağlayarak, eğitim bağlamında verimin artırılmasını ve motivasyonun iyi yönetilmesini destekler nitelikte olmasıyla çalışmanın önem arz ettiğini söylemek mümkündür. Öğrencilerin içsel veya dışsal motivasyon süreçlerinin anlaşılmasına yapabileceği katkı sebebiyle, sporcuların ya da öğrencilerin istenilen davranışa daha kolay yönlendirilebilmesini sağlayabileceği sebebiyle de önem arz etmektedir.

Yürütülmüş olan ilgili literatür taramasında spor bağlamında saldırgan davranışlar üzerine ve ilişkili olabileceği ön görülen değişkenler üzerine çokça araştırma yürütülmüş olmasına rağmen, sporda temel psikolojik ihtiyaçların ve sporda saldırgan davranışların ilişkisini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. İlgili alan yazında yer alan bu boşluğun doldurulmasına yapılacak olan katkı sebebiyle de çalışmanın önemi dikkat çekmektedir.

1.5 Sayıtlar

1. Araştırmada yer alan gönüllü katılımcıların kendilerine yönlendirilen anket formunda yer alan maddeleri değerlendirmede tarafsız ve samimi oldukları.

1.6 Sınırlılıklar

1. Bu araştırmanın verileri ve verilerden elde edilen bulgular, 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılında aktif olarak spor yapan üniversite öğrencilerinden elde edilen verilerle sınırlıdır.
2. Bu araştırma “Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği”, “Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi Ölçeği” ve “Sporda Temel İhtiyaçlar Tatmin Ölçeği” kullanılarak toplanan veriler ile sınırlıdır.

2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Saldırganlık

İlgili literatür incelendiğinde İngilizce “aggression” sözcüğüne karşılık olarak dilimizde saldırı, “aggressiveness” kelimesinin karşılığı olarak ise saldırganlık sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir (Doğan, 2015). İkizler (1994) Bireyin bilinçli olarak çevresine psikolojik veya fiziksel olacak şekilde zarar verme amacı güden bir davranış ortaya koymasına saldırı, bu saldırı davranışını sergilemeye olan ve süreklilik niteliği barındıran eğilime ise saldırganlık dendiğini ifade etmektedir. Öte yandan saldırganlık, Erten ve Ardalı (1996) tarafından bir işi bozma, yaralama, mağlup etme veya engelleme niyeti barındıran davranışlar bütünü olarak ifade edilirken, Köksal (1991) tarafından tahrip etmek, yok etmek veya öfke gibi tutumların etrafında toplanmış davranışlar olarak tanımlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü uzmanlarınca hazırlanmış bir başka saldırganlık tanımı ise; kişinin kendi kendine, başka bir bireye veya topluluğa kasıtlı olarak uyguladığı, yaralanma, ölüm veya psikolojik zarar ile sonuçlanan ya da sonuçlanma ihtimali olan fiziksel güç veya güç kullanımı şeklindedir (Krug, Mercy, Dahlberg ve Zwi, 2002). Freedman, Sears ve Carlsmith (1989) işaret etmektedir ki; bireyler birbirine zarar vermeye çalışıyorlarsa saldırgan bir birey olarak yorumlanırken, eğer bireyler birbirlerine zarar vermeye çalışmıyorlarsa saldırgan birey olarak görülmezler. Buradan hareketle en sadeleştirilmiş hali ile saldırganlık; diğer bireylere zarar verme niyeti taşıyan her eylemdir. Şahin (2005)’in saldırganlık tanımı ise bireyin kendisinin de bir parçası olduğu toplumca belirlenmiş ve saldırgan olarak nitelendirilen davranışları maddi, manevi olarak acı verecek biçimde sergilemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılmış olan bu saldırganlık tanımlarından yola çıkarak söyleyebiliriz ki; bir davranışın saldırganlık kapsamında değerlendiriliyor olmasında göze çarpan en önemli hususun davranışın ortaya koyulma amacı olduğudur. Eylemi gerçekleştiren bireyin zarar verme amacı taşıyor olması büyük önem arz etmektedir (Anderson ve Busman, 2002; Göksu, 2007; Tiryaki, 2000). Yine yer verilmiş olan tanımlardan yapılabilecek olan bir diğer çıkarımsa, saldırgan davranışın çeşitli şekillerde olabileceğidir. Bir bireyin zarar verme amacı ile karşısındakine yumruk atması gibi fiziksel formda olabileceği gibi, müsabakada yer alan bir taraftarın rakip oyuncu ya

da hakemlere sözlü hakaret etmesi gibi sözel şekilde saldırgan bir davranış da olabilir.

2.1.1 Saldırganlığın Nedenlerine İlişkin Kuramlar

İnsanlığın ilk zamanlarından günümüze kadar gelen bu süreçte, rastlamanın mümkün olduğu bir davranış biçimi olan (Tuzgöl,1998) ve engellenme, öfke ya da korku gibi çeşitli durumlardan meydana gelen, karşıdaki bireye zarar verme, engel olma ya da kendini koruma amacı taşıyan fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış (Budak, 2021) olarak tanımlayabileceğimiz saldırganlık, birçok çeşitli araştırmaya konu olmuştur. Literatüre bakıldığında insanların neden saldırgan davrandıklarını anlamlandırmak ve onları bu tarz davranış biçimlerine yönlendiren nedenleri açıklamak adına ortaya konan çeşitli teoriler ve çalışmalar olduğu görülmektedir. Ortaya konan bu teorilerin tamamının birbirinden farklı çalışmalar ve çeşitli ruh bilimcilerce desteklendiği gibi eleştirildiğini de eklemek gerekmektedir (Wann,1993). Bu bölümde saldırganlığın neden meydana geldiğini ortaya koymak amacı ile oluşturulmuş bu teoriler incelenecektir.

2.1.1.1 PSIKANALİTİK KURAM

Bu teorinin Freud tarafından kaleme alınmış olan ‘‘ Beyond the Pleasure Principle’’ isimli çalışmada Freud’ un insan saldırganlığı hakkındaki fikirlerini aktarması ile olduğu söylenebilir. Freud bu bilimsel temelli makalesinde insan saldırganlığının insanın temel bir içgüdü ve temel bir dürtüsü olduğu fikrini öne sürmüştür (Tiryaki, 2000).

Saldırgan davranışların şekillenmesini sağlayan dürtü ve güdülerin bireylerde doğuştan itibaren kalıtsal bir şekilde var olduğu ifade edilen bu teori, Freud’ un yanı sıra birçok düşünür ve ruh bilimci tarafından takip edilmekte ve desteklenmektedir. Bu teori etrafında toplanan ruh bilimcilere göre insanlar, tıpkı aç kaldıklarında veya susuz kaldıklarında oluşan ihtiyaçları sebebiyle kendilerini uyarılmış hissedebildikleri gibi tıpa tıp benzer şekilde saldırganlık kavramı bakımından da uyarılmış hissedebilirler. Tıpkı örnekte belirtilen diğer ihtiyaçların olduğu gibi saldırganlık kavramı da doğuştan kalıtsal özellikler ile birlikte gelen bir dürtüdür (Güney, 2020).

Bu içgüdü kavramının ele alındığı teoriyi kabul eden ve öncülük yaptığı söylenebilecek bir diğer önemli isim hayvanlar üzerinde yaptığı çalışmalar ile dikkat çeken bir etolog olan Lorenz’ dir. Lorenz bu teoriye önem veren bazı diğer isimler gibi saldırganlığın doğuştan gelen bir içgüdü olduğunu söylerken, aynı

zamanda saldırganlığın pozitif yönlerine dikkat çekmekte ve saldırganlığın türlere hizmet eden bir yanı olduğunu işaret etmektedir ve Lorenz'in saldırganlık hakkında fikirlerinin Frued ile farklılaştığı en temel nokta burası olarak dikkat çekmektedir. Saldırganlığın, canlı türlerinin varlıklarını korumaları anlamında ve nesillerini devam ettirmelerinde rol oynayan bir parametre olduğunu, bu amaçlara yardım eder nitelikte olduğunu ifade eder (Doğan, 1999; Tiryaki, 2000). Hayvanlar üzerinde gözlemlenen saldırganlık ile ilgili ortaya koymuş olduğu bir tanımında Lorenz (1964) ‘ ‘ Birçok hayvanın türdeşlerine karşı gösterdiği saldırganlık, o türün aleyhine değil, tam tersi, kendi türünün devamını sağlayan zorunlu bir dürtüdür. ‘ ‘ ifadelerine yer vererek, saldırganlığın canlı türlerine pozitif katkılarda sunduğuna dair olan fikirlerini ortaya koymuştur (S.165).

Frued' a göre doğuştan var olan bu saldırganlık dürtüsü zaman zaman içe dönük olarak aktif olabilirken zaman zaman dışa dönük şekilde de ortaya çıkabilmektedir. Saldırganlık dürtüsünün içe dönük şekilde aktif olması, bu aktifleşmenin gerçekleştiği bireyde enerjinin boşa sarf edilmesi, bireyin kendini cezalandırması hatta çok daha ileri gitmesi halinde bireyin kendi yaşamını sonlandırması olarak gözlemlenebilmektedir. Bir diğer seçenek olarak ifade edilen, dürtünün dışa dönük olarak aktif olması halinde ise saldırgan davranışlar olarak isimlendirdiğimiz davranışlar gözlemlenebilir (Güney, 2020).

2.1.1.2 ETOLOJİK KURAM

Etoloji ‘ ‘ Doğal ortamda bulunan bir hayvan türünün tipik ve ortak davranış örüntülerinin incelenmesini konu edinen bilim dalıdır.’ ’ Şeklinde tanımlanırken, günümüzde ise bu bilim dalı burada yer verilmiş olan tanımda bahsedilen çalışma alanı ile kendini sınırlandırmayarak, insanların davranışlarını da ele alacak şekilde genişlemiş ve hem insan ırkının yaşam alanlarında hem de hayvanların doğal habitatlarında sergiledikleri tutum ve davranış şekilleri ile ilgilenen bir bilim dalı haline dönüşmüştür (Bilgin, 2016. S. 24).

Etolojik yaklaşımda tıpkı psikanalitik yaklaşım gibi saldırganlığı bir dürtü ve bir içgüdü olarak kabul erken, yine bu teori saldırganlığın biyolojik etmenlere bağlı bir olgu olduğunu kabul etmektedir (Eroğlu, 2009). Bir içgüdü olarak nitelendirdiğimiz saldırganlık eğilimini tam anlamıyla kanıtlamak ve yorumlamak çok mümkün değildir. Bunun tam anlamıyla olabilmesi için saldırganlığa yol açabileceği söylenen diğer tüm parametrelerin ortadan kaldırılmasına dayalı tam izolasyon ve uzun yıllar gerektiren bir deneysel çalışma sağlanamayacağı için

saldırganlığın açıklanmasında hayvan davranışlarının gözlemlenmesi ve bu gözlemlerden faydalanılması önem arz edebilmektedir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1989). Etoloji biliminin ve saldırganlığın meydana gelme nedenlerinin anlaşılmasında mühim rol oynayan bir kuram olan etolojik kuramın bu noktada önem arz ettiğini söylenebilir.

20.yy'ın ortalarında insan saldırganlığının içgüdüsel temellerini açıklamaya çalışırken hayvan davranışlarından yararlanan bazı bilimsel çalışmalar yayımlandı. Bu teorinin ortaya çıkmasında bu yayımlanan çalışmaların yer aldığı ifade edilebilir. Lorenz, Ardrey ve Morris gibi önemli isimlerin kaleme almış olduğu bu üç farklı kitabın, saldırganlığın açıklanmasında etolojik kuramın temellerini attığı söylenebilir. Bu teori özüne bakıldığında hayvan davranışlarından faydalanma esasına dayanarak ve hayvan davranışları ile kıyaslar yaparak saldırganlık kavramını anlamayı ve daha iyi açıklamayı hedeflemektedir (Hogg ve Vaughan, 2014).

Hayvan davranışlarını inceleyerek saldırganlığı açıklamayı hedefleyen ve saldırgan davranışın tamamen içgüdüsel bir eylem olduğunu savunan bu teorinin kurucularından ve önemli temsilcilerinden biri olan Lorenz (1963) saldırganlığın içgüdüsel bir eylem olduğunu göstermeyi hedefleyen bir deneysel çalışma yapmıştır. Lorenz (1963) yürüttüğü bu deneyde tropikal balıkları gözlemlemiştir. Bu deneysel gözlemler sonucunda belirli bir türün erkek balıklarının aynı türün diğer erkeklerine saldırdıklarını fakat diğer türlere karşı bir davranış sergilemedikleri görülmüştür. Deneyin ilerleyen safhalarında bir türden sadece tek bir balık akvaryumda bırakılmış aynı türünden olan diğer balıklar bağlamdan çıkarılmıştır. Arından tek kalan balığın diğer türlere saldırgan eylemler sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Deneysel çalışmanın son safhasında ise bağlamda bulunan tüm balıklar çıkarılmış aynı türden bir adet dişi ve erkek balık yalnız bırakılmıştır. Bunun sonucu olarak erkek balığın kendi türüne ait dişi balığa karşı saldırgan davranışlar gösterdiği görülmüştür. Buradan hareket ile Lorenz saldırganlığın karşılanması gereken içgüdüsel bir eğilim olduğu ve alışılmış olarak nitelendirilen hedeflerin bağlamdan çıkarılması durumunda bile bu saldırganlık içgüdüselini karşılamak adına başka hedeflere yönelindiğini ispatlamıştır (Akt. Freedman, Sears ve Carlsmith, 1989).

2.1.1.3 BİYOLOJİK KURAM

İnsan saldırganlığının nedenlerinin açıklanması üzerine oluşturulan teorilerden biri olan bu teori, ele almış olduğumuz saldırganlık kavramının nedenselliğini çeşitli biyolojik etmenler ile açıklama üzerine oluşmuş bir kuramdır. Organizmada bulunan bazı yapılar, kromozom farklılığı, hormonal farklılıklar, beynin bazı bölgeleri ve sinirsel bazı farklılıkların saldırganlık üzerinde etkili olabileceği inancına dayanan bir kuramdır (Acet, 2006).

Bireylerin sergilemiş oldukları davranışların tamamında beyin ve merkezi sinir sisteminin rol alıyor olduğu kabul edilmektedir. Buradan yola çıkarak insanların ortaya koyduğu saldırgan davranışların açıklanmasında merkezi sinir sistemi, beynin bazı bölgeleri, erkek bireylerde bulunan Y kromozumu, vücutta yer alan bir hormon olan testosteron veya bir nörotransmitter olan serotonin gibi çeşitli değişkenlerin etkili olabileceği göz önünde bulundurulmaktadır (Doğan, 2015). Holdren ve Ehrlich (1974) bu ifadeleri destekler nitelikte olan söylemlerinde; insan saldırganlığının ortaya çıkmasında hipotalamus, amigdala, prefrontal korteks ve beyinde yer alan gri madde (periaqueductal gray matter) gibi beyin bölümleri ve yapılarının rol alıyor olabileceklerini ifade etmişlerdir (Akt. Hermann, 2017). Carlson (1986)'da insan vücudunda yer alan amigdalanın öfke, nefret gibi duyguların ve saldırganlık davranışının ortaya çıkmasında önemli pay sahibi olduğunu ifade etmiştir (Akt. Özkamalı ve Buğa, 2010).

Berkowitz (1993) tarafından ortaya konan bir çalışma göstermektedir ki; Almanya, İsviçre ve Danimarka gibi ülkelerde cinsel saldırganlık suçu işlemiş ve bu sebep ile ceza evinde yer alan bireylere eğer kimyasal hadım işlemini kabul ederlerse özgür kalacakları ifade edilmiştir. Yapılan teklifi kabul ederek özgürlüğüne kavuşan ve günlük hayatına geri dönen bireyler izlenmiştir. Yapılan bu takip sonucu elde edilen bulgular işaret etmektedir ki; öneriyi kabul ederek özgür yaşantılarına dönen bireylerin cinsel eylemleri azaldığı gibi cinsel saldırganlık gösterme eğilimlerinin de azaldığı saptanmıştır (Akt. Tiryaki, 2000).

2.1.1.4 ENGELLENME KURAMI

Psikanalitik kuram temelli olan ve Yale Üniversitesinde görev alması sebebi ile Yale grubu adı ile anılan Dolland, Dobb, Miller, Mowrer ve Scars tarafından 1939 yılında ortaya atılan bir teoridir. Engellenme-Saldırganlık teorisi en temelinde isminde çağrıştırdığı üzere saldırgan davranışların altında engellenme durumunun yattığını ve bu engellenme durumu sonucu saldırganlığın ortaya çıktığı düşüncesini barındırmaktadır (Bilgin, 2016; Tiryaki, 2000).

Freedman, Sears ve Carlsmith (1989) Bireyin bir hedefe ulaşmasının engellenmesi veya yavaşlatılmasını engellenme olarak tanımlarken, engellenme durumunun saldırganlık meydana getiren duyguların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir nitelikte olduğu görüşünün psikolojide yer alan temel denencelerden biri olduğunu söylemektedir. Cüceloğlu (1993) ise engellenmeyi ‘‘ Elde edilmek istenen bir nesneye ya da ulaşmak istenen belirli bir amaca varılmasının veya bir gereksinimin giderilmesinin önlendiği zaman ortaya çıkan olumsuz duygu’’ şeklinde ifade etmiştir.

Köknel (1996)’e göre ise engellenme bireylerin kalıtsal olarak doğuştan getirdiği dürtülerden faydalanarak sergilediği davranışların amacına ulaşmamasıdır.

Cüceloğlu (1993) engellenme durumunun ortaya çıkması sebeplerini gecikme, önlenme ve çatışma olarak üç farklı şekilde kategorize etmiştir. Gecikme engellenmesini yemeğin alışıldık saatinde hazır olmaması örneğinde olduğu gibi bireyin gerçekleşmesini beklediği olayların istenilen zamanda gerçekleşmemesi, çatışma engellenmesini televizyonda bir spor müsabakası izlemek isteyen bir öğrencinin aynı zamanda yarın gireceği sınavına hazırlanması gerektiği örneğinde olduğu gibi iki veya daha fazla çelişen güdünün kişiyi uyardığı durum olarak ifade etmiştir. Son olarak önleyici engellemeyi ise kişiden kaynaklanan sebepler, çatışma durumları, yasal veya sosyal önleyiciler ya da bazı nesneler veya olaylar sebebi ile bir eylemin önüne geçilmesi sonucunda oluşan engelleme olarak ifade etmektedir.

Bu teoriye göre insan tarafından sergilenen saldırganlığın düzeyi ile engellenme düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır (Bilgin, 2016; Güney, 2020). Ayrıca bireylerin engellenme durumuna karşı oluşturdıkları tolerans eşiği, engellenme tecrübelerine göre değişim göstermektedir. Yani bireyin engellenmeye karşı oluşturduğu kabul edilebilirlik düzeyi veya bir başka ifade ediliş biçimiyle engellenme davranışını görmezden gelme, kabul etme düzeyi, engellenme davranışı ile karşılaştıkça azalmaktadır. Birey yaşantısında ne kadar sıklıkla engellenme ile karşılaşarsa tolere etme seviyesi o kadar düşmektedir (Bilgin, 2016). Teoriye göre engellenme durumuna maruz kalan bireyin ulaşmak istediği hedefe karşı ne derece istekli olduğu ortaya çıkan saldırganlığın derecesinde önemli rol oynamaktadır (Güney, 2020). Engellenme durumunda dikkat çeken bir diğer önemli unsur tıpkı saldırganlığın tanımını yaparken belirtmiş olduğumuz gibi davranışın sergilenme amacıdır. Açıkça görülmektedir ki; bilinçsiz bir şekilde engelleme yapılması

durumunda engellenmeye maruz kalan bireyler bunun farkındaysa direkt olarak saldırganlık içeren davranış veya düşüncelere yönelmeyebiliyorlarken, eğer keyfi bir engelleme olduğunun farkına varırlarsa bu bireyler daha kolay şekilde saldırganlaşabiliyor ve saldırganlığın dozunu arttırabiliyorlar (Güney, 2020). Freedman, Sears ve Carlsmith (1989)'e göre bir öğretmen geziye gidecek olan sınıfın bu gezi turuna katılmasını engellemesi durumunda saldırgan düşünce ve eylemler ile karşılaşabilir. Fakat bu geziye katılmalarını engelleme sebebi olarak hava koşullarının uygun olmadığı açıklamasını yapmasının ardından karşılaşacağı saldırgan davranışlarda azalma olacaktır. Bu örnek engellenmenin keyfiligi durumu açıklar niteliktedir.

Engellenme teorisi kapsamında engellenme durumunun davranışsal açıdan etkilerini görmek üzere Holmes (1972) tarafından yürütülmüş olan klasik bir çalışma, teorinin savunduğu fikri daha açık şekilde göstermektedir. Holmes (1972) yürüttüğü bu çalışmada bir grup gönüllü katılımcıya bir çalışma için bir araya geldiklerini ifade ettikten sonra çalışmaya başlamadan önce bir yalancı denek yardımı ile katılımcıları uzun süre bekletmiştir. Geç kalan yalancı denek daha sonra beklettiği diğer katılımcılara hiçbir açıklama veya geçerli sebep sunmamıştır. Bir başka koşulda ise bütün katılımcıların zamanında gelmeleri sağlanarak hiçbir birey engellenmeye maruz bırakılmamıştır. Ardından deneyde yer alan tüm bireylere geç gelen yalancı deneğe ya da diğer kişilere saldırgan davranış gösterme fırsatı verilecek bir ortam oluşması sağlanmıştır. Sonuç olarak elde edilen bulgular göstermektedir ki; bekletme yolu ile engellenmiş olan bireyler tarafından hem engellenmeyi sağlayan yalancı deneğe hem de deneye katılım gösteren diğer suçsuz bireylere saldırgan davranışlar sergilenmiştir.

Engellenme kuramı Miller ve bazı ruh bilimciler tarafından engellenme durumu her seferinde saldırgan davranışlar ile sonuçlanmamaktadır ifadeleri ile eleştirilmiştir. Eleştirenlere göre; engellenme durumuna yol açan güçlü bir bireyse saldırganlık engellenme durumuna maruz kalan kişi tarafından bastırılabilir (Acet, 2006). Engellenme-Saldırganlık kuramının aldığı eleştirilerin başlıcalarından ve karşı karşıya kaldığı güçlüklerden bir diğeri, teorinin temel bir saldırganlık tanımı ortaya koymuyor oluşunun yanı sıra hangi tür engellenme koşullarının saldırgan davranışlar ile sonuçlanacağını ifade edememesi olmuştur (Hogg ve Vaughan, 2014). Bu sebepler Berkowitz tarafından teorinin tekrar ele alınarak yorumlanmasına sebep olmuştur (Acet, 2006). Bu teori 20. yy'ın ikinci yarısında

yeniden düzenlenmiş ve güncellenmiştir. Ortaya konan bu yeni formda klasik koşullanma ilkerine dayanan bir yapı izlenmiştir (Bilgin, 2016). Teorinin revize edilmiş hali ipucu-uyarılmışlık teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1.5 İPUCU-UYARILMIŞLIK KURAMI

Miller ve arkadaşları tarafından engelleme kuramına yönelik yapılan eleştirilerden etkilenen Berkowitz, engellenme kuramını tekrar ele alarak yeni bir görüş ortaya atmıştır. Berkowitz engelleme durumunun her zaman saldırganlık ile sonuçlanmaması üzerinde durmuştur. Berkowitz'e göre engellenme durumu bireyin duygusal uyarılmışlık düzeyinin artmasına sebebiyet vermekte ve öfke duygusunun artmasına yol açmaktadır. Lakin bu durum direkt olarak saldırganlık ile sonuçlanmayabilmektedir. Uyarılmışlık düzeyi artan birey saldırgan davranış gösterebilmesi için uygun bir ortam olmasını bekleyebilir, çünkü uygun ortamın olmaması durumunda sergileyeceği saldırgan davranışın ceza alabileceğini düşünebilir. Bu teoriyi destekler nitelikte davranışları spor ortamlarında görmek mümkündür. Örneğin: Hakemin bakmadığı bir anda rakip sporcuya yapılan sözlü saldırganlık davranışları gibi (Tiryaki, 2000).

2.1.1.6 SOSYAL ÖĞRENME KURAMI

Saldırganlığın kökenlerini anlama ve açıklamada kabul gören büyük teorilerden biride Bandura'nın öncülük ettiği kabul edilen sosyal öğrenme teorisidir. Bandura ve bu teoriye göre saldırganlık, doğuştan gelen ve kalıtsal yollarla edinilip aktarılan bir içgüdü değildir (Tiryaki, 2000). Bu teorinin ve sosyalleşme kavramının özünde, pekiştirme veya bir diğer deyişle edimsel koşullanma ve modelleme veya bir başka deyişle taklit süreçleri vardır. Bahsedilen bu pekiştirme ve modelleme süreçleri çoğunlukla birlikte hareket eden, birbiri ile ilişkili ve iç içe kavramlardır (Bandura, 1973). Bandura'nın başını çektiği bu teorinin etrafında toplanan bilim insanlarının kabul ettiği ve savunduğu düşüncelerden biri Bandura'nın ifade ettiği gibi taklit ve pekiştirmenin bir davranışın öğrenilmesinde önem arz ettiği ve buna ilave olarak davranış kavramının öğrenilebilen bir olgu olması ve saldırganlığında bir davranış biçimi olması sebebiyle öğrenilebilir olmasıdır (İkizler, 1994). Bu noktaya kadar davranışçı yaklaşım ile bağdaşan ve benzer olan sosyal öğrenme teorisini, davranışçı yaklaşımdan farklılaştıran temel unsur ise birebir pekiştirme olmaksızın öğrenme olabileceği ve bu öğrenme sonucu elde edilen davranışların hemen değil ilerleyen

zamanlarda ortaya çıkabileceğidir (Budak, 2021). Ayrıca belirtmek gerekmektedir ki; kişilerde ve toplumlarda öğrenme kavramı direkt olarak aynı olmadığı ve gerek toplumsal açıdan gerekse bireysel açıdan farklı olabildiği için, farklı toplum ve kültürlerde saldırganlık anlamında farklılaşma gözlemlenebilmektedir (Doğan, 2015). Berkowitz (1989) bazı saldırganlık kuramlarının aksine insanların gösterdiği saldırganlığın hayvanlarda görülen saldırganlık ile ilişkilendirilemeyeceğini, insanların ortaya koyduğu saldırganlıkta öğrenme yani modellemenin rolünün büyük olduğunu söylemektedir.

Bu teorinin çerçeveleri içerisinde yürütülen ve klasikleşmiş diyebileceğimiz bir deneysel çalışmada bir grup çocuğa, yetişkin bir bireyin çeşitli oyuncaklar ve 150cm boylarında plastik şişirilmiş bir bebeğinde bulunduğu bir odada önceden kaydedilmiş olan görüntüleri seyrettirilmiştir. Yetişkin birey önce odada bulunan diğer çeşitli oyuncaklar ile ilgileniyor ve oyuncakları topluyor arından ise plastik şişirilmiş olan bebeğe yöneliyor, devamında bu bebeğe fiziksel şiddet içeren davranışlar sergilerken eş zamanlı olarak sözlü şiddet içeren kelimeler kullanıyor ve bağırıyor. Kontrol grubu olan ikinci grupta yer alan çocuklara ise aynı yetişkin bireyin aynı şartlara sahip odada çeşitli oyuncaklar ile oynadığı fakat plastik şişme bebek ile hiç ilgilenmediği bir görsel izlettiriliyor. Ardından iki grupta yer alan çocuklara da bu odada aynı şartlarda oynama fırsatı tanınıyor. Kontrol grubunda yer alan ve şiddeti gözlemlemeyen çocuklar, oyuncaklar ve şişme bebek ile oynarken saldırgan davranışlar sergilemezken, ilk grupta yer alan ve saldırganlığı gözlemleyen çocuklar, görüntülerdeki şiddet içeren davranışları taklit etmişler hatta ilaveten saldırgan davranışlar sergilemişlerdir (Bandura, Ross ve Ross, 1961). Bu çalışmadan yola çıkarak modelleme yolu ile saldırgan davranışın nasıl edinilebildiğine yönelik bir çıkarım yapmak mümkündür. Zhang, Tian ve Chen (2021) 480 çocuğun katılımı ile yapılan bir başka çalışmada saldırgan davranışlar ve şiddet öğeleri barındıran video oyunları oynamasına fırsat verilen çocukların saldırgan davranış sergileme eğilimlerinde ciddi bir artış olduğunu rapor etmişlerdir. Benzer bir çalışmayı ülkemizde yürüten Demirtaş Madran ve Ferligül Çakılcı (2014) benzer sonuçlara ulaşarak, şiddet içerikli video oyunları oynamanın saldırganlık düzeyi ile güçlü ilişki gösterdiğini ifade etmişlerdir. Freedman (1984) televizyon aracılığıyla izlenen şiddet unsurlarının bireylerde ileride saldırgan davranış gösterme eğilimlerini inceleyen araştırmaları gözden geçirdiği, eleştirdiği ve değerlendirdiği bir çalışmada televizyon aracılığı ile saldırganlık içeren

içeriklere maruz kalma ile saldırganlaşma arasında tutarlı pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Bu çalışmalar modelleme yolu ile saldırgan davranışın öğrenilebileceğini destekler bulgular taşıması sebebi ile önem arz etmektedir. Bireylerin ve özellikle çocukların model alma, diğer bir söylemi ile taklit etme yoluyla etrafındaki diğer kişilerden davranışlar benimseme eğilimleri bulunmaktadır. Ancak özellikle çocuklarda taklit edilecek kişi seçilirken bu kişinin saygın, sevilen bir birey olması model olarak kabul edilme oranı anlamında önem arz eden bir unsurdur. İlave olarak yine özellikle çocuklar en fazla iletişim kurdukları ve en fazla çevrelerinde gördükleri kişileri taklit etme eğilimindedirler (Taylor, Peplau ve Sears, 2015).

Öte yandan bir davranış çeşidi olan saldırganlığı öğrenme süreçlerinden bahsederken model almadan sonra değiştiğimiz diğer parametre olan pekiştirme ise yine büyük önem arz etmektedir. Bir çocuğun tıpkı model alma sürecinde bahsettiğimiz gibi pekiştirme anlamında da en fazla etkileşime girdiği bireyler ebeveynleridir. Çocuğun sergilediği davranışların ödül veya onaylama yolu ile pekiştirilmesinde en büyük rolü en fazla iletişim içerisinde olduğu ebeveynleri alır. Hem modelleme hem de pekiştirme süreçleri dikkate alındığında bir çocuğun ilerde ki saldırgan davranışları ebeveynlerine doğrudan bağlıdır (Taylor, Peplau ve Sears, 2015). Çocukların Ebeveynlerinin gösterdiği çeşitli tutumların, çocukların saldırganlık eğilimlerinde rol oynadığı ve bu iki değişken arasında ilişki olduğu bilinmektedir (İkiz ve Öztürk Samur, 2016).

Terry ve Jackson (1985) sosyal yolla yapılan etkileşimlerin saldırganlığın en önemli belirleyicisi olduğunu fakat tek belirleyicisi olmadığını ifade etmişlerdir. Modellemenin ardından ele aldığımız diğer bir parametre olan pekiştirme için Skinner (1965) bireyin ilerideki davranışlarını güçlü bir şekilde etkileyeceğini vurgulamıştır. Terry ve Jackson (1985)'a göre ise pekiştirme spor ortamında saldırganlığı öğrenmeyi sağlayan unsurlardan biridir ve pekiştirmeler üç farklı grupta toplanmaktadır.

1. Antrenörler, Aileler ve Takım arkadaşları
2. Taraftarlar, Medya ve Toplum
3. Hakemler ve Sporun kurallarını uygulamadan sorumlu bireyler

Sırası ile güncel örnekler vererek pekiştirmenin saldırganlık üzerinde ne şekilde bir rol oynadığını açıklamaya çalışalım. 12.01.2020 tarihinde Suudi Arabistan'ın bir şehrinde oynanan İspanya Süper Kupası final maçında yaşanan bir

hadise tanımlanan bu pekiştirme guruplarından biri olan antrenör, aileler ve takım arkadaşları gurubuna hatta medya ve taraftarları kapsayan diğer guruba da uyar niteliktedir. İspanya'nın en üst düzey profesyonel futbol ligi olan La Liga bünyesinde yer alan en popüler birkaç takımdan biri olan Real Madrid F.K ve Atletico Madrid F.K arasında oynanan final müsabakasının normal maç süresi beraberlik ile sonuçlanır ve ardından uzatma dakikalarına geçilir. Uzatma sürelerinin son bölümlerinde maçın tamamlanmasına yaklaşık 5 dakika gibi bir süre kala, 115. dakikada Atletico Madrid takımının oyuncusu çok ciddi bir gol fırsatı sunan pozisyon yakalar ve rakip kaleci ile karşı karşıya kalacak şekilde rakip kaleye doğru topla birlikte hızlı bir koşu gerçekleştirir. Rakip ceza sahasına girmek üzereyken, Real Madrid takımının bir oyuncusu tarafından arkadan doğrudan ayaklarına yapılan sert bir müdahale ile kendini yerde bulur ve pozisyonu takımının lehine tamamlayamaz. Bu müdahale tartışmaya açık olmayacak şekilde aşırı sertlik içermesi ve adil oyun kuralları çerçevesi dışarısında kalması sebebi ile hakem tarafından kırmızı kart yani müdahaleyi yapan oyuncunun oyundan ihraç edilmesi ile sonlanır. Fakat bu faul ceza sahası içerisinde olmadığı için penaltı vuruşu ile cezalandırılmaz ve kurallar gereği serbest vuruş kararına gidilir. Serbest vuruşu kullanan Atletico Madrid futbol takımı vuruştan yararlanamaz ve kalan 5 dakikalık sürenin tamamlanmasının ardından müsabakada seri penaltı atışlarına gidilir. Penaltı atışları, aldığı ceza sonucu bir kişi eksik kalan Real Madrid futbol takımı lehine tamamlanır ve bu takım kupayı kazanan ekip olarak müsabakayı tamamlar. Müsabakanın ardından futbol yorumcuları ve taraftarlar Real Madrid F.K. oyuncusu tarafından yapılan bu müdahalenin çok sert olduğu konusunda hem fikir olsalar da tamamı olmasa bile büyük çoğunluğu bu hamleyi yapan oyuncunun görevini yerine getirdiği ve maçın kazanılmasında aslan payının sahibi olduğu görüşüne giderler. Ayrıca muhtemelen kupanın kazanılmasının ardından soyunma odasına antrenör ve teknik ekip tarafından bu oyuncu tebrik edilmiş olabilir. Burada aktardığımız ve yakın bir tarihte gerçekleşen somut örnek saldırganlığın pekiştirilmesinde tanımlanan birinci kategoriye ve ikinci kategoride yer alan taraftar, medya gurubuna bir örnektir. Muhtemelen benzer bir pozisyonun tekrar yaşanması durumunda saldırgan davranış tekrarlanacaktır. Ayrıca bu davranışın bu şekilde pekiştirildiğini gören diğer bireylerinde benzer davranışlar ortaya koyması kaçınılmazdır. Güvendi ve Keskin (2020)'de yapmış oldukları bir çalışmada; sporcu bireylerin antrenörlerinden algıladıkları davranışlara göre saldırganlık

eğilim ve öfke düzeylerinin artabildiğini ortaya koymuşlardır. Üçüncü grup olan hakemler ve sporun kurallarını uygulamadan sorumlu bireyler gurubunda ise Tiryaki (2000) hakemlerin aktif olarak akan oyunu devam ettirme ve sürekli olarak müdahaleler ile kesmeme eğilimlerinden dolayı daha şiddetli saldırganlık içeren davranışlara yol açabileceklerini ifade etmiştir. Özetleyecek olursak; bu teori saldırganlık içeren davranışların bireylerde kalıtsal olarak getirilen bir içgüdü olduğu görüşünü kabul etmeyerek, sonradan öğrenildiğini ifade etmektedir. Bu öğrenme sürecinde rol oynayan birçok unsur olduğunu söylerken, pekiştirme ve model almanın en önemli belirleyicilerden bazıları olabileceğini savunmaktadır.

2.1.2 Saldırganlık Çeşitleri

İlgili alan yazında saldırganlık kavramını ele alan çalışmaların tarihi geçmişi incelendiğinde psikologlar fiziksel saldırganlık ve sözel saldırganlık olmak üzere iki ana saldırganlık tipi tanımlamışlardır (Moeller, 2001). Björkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen (1992)'de ilk zamanlar saldırganlık üzerinde cinsiyet faktörünün de etkisi baz alınarak sözel ve fiziksel saldırganlık kullanılmasına bağlı bir sınıflama yapıldığını ifade etmektedir. Saldırgan davranışların sınıflandırılmasında ilk taksonomilerden birini ortaya koyan Buss (1961)'a göre ise insanların saldırgan davranışları fiziksel-sözel, aktif-pasif ve doğrudan-dolaylı şeklinde kategorize edilebilmektedir (Akt. Gendreau ve Archer, 2005; Walker ve Richardson, 1998). Buss (1961) tarafından meydana getirilen bu taksonomide yer alan aktif-pasif saldırganlık sınıflandırılması boyutu tartışmaya açık olmak ile birlikte diğer iki boyut olan sözel-fiziksel ve doğrudan-dolaylı boyutları daha kabul edilebilir ve kullanışlıdır (Gendreau ve Archer, 2005). İki binli yıllara girilirken ruh bilimciler uzun bir süre sanılanın aksine saldırganlığın sadece fiziksel ve sözel olarak sınıflandırılmayacağını, daha karmaşık ve dolaylı bir biçimde de saldırganlığın sergilendiğini ifade etmişlerdir. İnsanlar bebeklik dönemi ve çok küçük yaş gruplarındayken basit fiziksel saldırgan eylemleri tercih ederler, çocukluk dönemlerine ulaştıklarında ise sosyal yönelimli dedikodu gibi dolaylı saldırganlık eylemleri gösterirler, yetişkinlik çağlarına gelindiğinde ise gösterilen saldırganlık eğilimleri hem ifade edilme tarzı hem de sergilenme nedenleri açısından en karmaşık halini almaktadır (Gendreau ve Archer, 2005; Vaillancourt, 2005). Björkqvist ve arkadaşları (1992) ortaya koymuş oldukları bir çalışmada bu söylemleri destekler nitelikte; fiziksel ve sözel saldırganlık sınıflamasından ziyade

doğrudan ve dolaylı saldırganlık şeklinde bir kategorizasyonun daha keskin ve daha doğru olduğu ifade etmişlerdir.

Bireylerin, deneyimledikleri aynı sosyal olayları yorumlama farklılıklarına bağlı olarak benzer olmayan tepkiler verip, birbirinden farklı davranışlar sergilemeleri olarak ifade edilen sosyal bilgi işleme süreci kuramı (Erdley, Rivera, Shepherd ve Holleb, 2010) etrafında son zamanlarda yürütülmüş olan çalışmalar ise, saldırganlık kavramını reaktif ve proaktif olarak iki farklı şekilde kategorize etmektedir (Aydın ve Akgün, 2014; Crick ve Dodge, 1996).

Toparlayacak olursak; ilgili alan yazında saldırganlığın ifade ediliş tarzı veya ortaya çıkma nedenlerine göre çeşitli biçimlerde kategorize edildiği görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde alan yazında sıkça karşılaşılan ve kabul gördüğü görülen saldırganlık çeşitleri ele alınacaktır.

2.1.2.1 Proaktif ve Reaktif Saldırganlık

Crick ve Dodge (1996) çeşitli saldırganlık teorileri ve hayvanlar üzerinde gözlemler yapmaya dayanan etolojik çalışmaların, saldırganlığı reaktif ve proaktif olmak üzere iki farklı şekilde kategorize ettiğini görebileceğimizi ifade etmişlerdir. Ayrıca bu kategorizasyonu sınamak için yürütmüş oldukları bir çalışmada sınıflandırmayı doğrular nitelikte bulgular elde etmişlerdir. Sınıflandırılmasının doğruluğunu ortaya koydukları bu saldırganlık çeşitlerinde, sosyal bilgi işleme süreçlerinin önem arz ettiğini ve sürecin becerikli bir biçimde işlenmesinin iyi bir performansa yol açabiliyorken, eksik veya ön yargılı işlenmesinin saldırgan davranışları beraberinde getirebileceği de dile getirmektedirler. Aydın ve Akgün (2014)'de bu ifadeler ile örtüşür şekilde; reaktif ve proaktif saldırganlık tiplerinin bilgi işleme sürecinin barındırdığı çeşitli aşamalardaki eksikliklere veya yanlış yorumlamalara dayanabileceğini söylemektedir.

Bu saldırganlık türlerinden biri olan proaktif saldırganlık, saldırganlığın açıklanmasında kabul görmüş olarak nitelendirilen teorilerden biri olan sosyal öğrenme teorisi ile ilişkilendirilmektedir ve dış etkenler ile doğrudan etkileşim içerisinde (Crick ve Dodge, 1996). Proaktif saldırganlık kişi tarafından arzulanan bir şeyi elde etmek veya bir hedefe ulaşmak gibi amaçsal bir nitelik barındıran saldırgan davranışlardır (Deptula ve Cohen, 2004). Vitaro ve Brendgen (2005)'e göre saldırgan davranışın ortaya konmasına müteakiben sahip olunması beklenen ödüller tarafından yönlendirilen saldırganlık tipi proaktif saldırganlık olarak ifade edilir.

Bu saldırganlık çeşidi, kişiye yönelimli veya bir nesneye yönelimli olabilmektedir (Hubbard, Dodge, Cillessen ve Coie, 2001). İlgili alan yazında geçmiş yıllarda yürütülmüş olan çalışmalarda araçsal saldırganlık olarak da ifade edilen nesne yönelimli proaktif saldırganlık, bir hedefe ulaşmayı veya bir kazanım elde etmeyi amaçlar nitelik barındırması yönüyle dikkat çekmektedir (Hartup, 1974). Kişiye yönelik olan şeklinde ifade ettiğimiz proaktif saldırganlık ise, diğer bireyi domine etme amacı güder ve bu sebeple bir zorbalık davranışına da örnek olur niteliktedir (Hubbard vd. 2001). Bireylerin sosyo-bilişsel yeterlilik düzeyleri de bu tip saldırgan davranışların meydana gelmesinde rol oynadığı bilinmektedir. Yürütülen benzer bir çalışmada küçük çocukların sosyo-bilişsel yeterlilik düzeyleri daha az olduğu için hedeflerinin engellenmesine verdikleri saldırgan tepkiler daha fazla araçsal nitelikte yani proaktif saldırgan biçimde olmuştur (Hartup, 1974).

Reaktif saldırganlık çeşidinin ise, engellenme-saldırganlık teorisinden yola çıkarak tanımlandığını ve bu teoriye dayandığını söyleyebiliriz (Kempes, Matthys, de Vries ve Van Engeland, 2010). Hubbard ve arkadaşları (2001) tarafından bireyin algılamış olduğu bir provokasyona karşı ortaya koyduğu misilleme davranışı ve bir öfke tepkisi olarak tanımlanan reaktif saldırganlık, Deptula ve Cohen (2004) tarafından algılanmış olumsuz uyarana karşı bir tepki şeklinde ifade edilmiştir. Moeller (2001) bu saldırganlık tipini, bazı çevresel olaylara veya davranışlara karşı verilen öfkeli ve saldırgan eylemsel tepkiler demektedir. Reaktif saldırganlık gerçek bir tahrik sonucu genellikle büyük bir öfke duygu durumu ile ortaya çıkar ve ana amacı bu tahriğe bir karşı tepki vererek, uyaran kaynağına zarar vermektir (Vitaro ve Brendgen, 2005). Bu aşamada bireyin uyarani algılama şekli önem arz etmektedir, Kempes ve arkadaşlarının (2010) ortaya koydukları bir çalışma, kişinin kendisine yönelen nötr karakterli uyarani yanlış yorumlama sebebiyle reaktif saldırganlık eğilimi gösterebileceğini kanıtlamıştır.

Reaktif ve proaktif saldırganlığı ayırt etme noktasında bazı sorunların olduğunu ifade eden düşüncelerde mevcuttur. Çünkü bu saldırganlık çeşitleri provakatif uyaraniın tespit edilmemesine bağlıdır ve bu provakatif uyarani neyin oluşturduğu kişiden kişiye değişmektedir (Gendreau ve Archer, 2005).

2.1.2.2 Fiziksel ve Sözel Saldırganlık

Fiziksel saldırganlık nesne, hayvan veya birey fark etmeksizin kasıtlı olarak gerçek fiziksel hasar verme faaliyetidir (Moeller, 2001). Abur (2022) bu saldırganlık çeşidini, bireylere veya nesnelere zarar verme niyeti taşır biçimde

sergilenen itme vurma çekme ve ısırma gibi fiziksel eylemler olarak ifade etmektedir. İnsanlar bebeklik çağlarında basit, doğrudan fiziksel saldırgan davranışlar ile saldırganlıklarını sergilerler (Gendreau ve Archer, 2005). Girard ve arkadaşları (2014) çocukluk dönemine erişen bireylerin bu dönemden itibaren sosyal ve iletişimsel becerilerinin olgunlaşmaya başlaması ile sözel saldırganlık barındıran davranışlara yönelim göstermeye başlayabildiklerini söylemektedir (Akt. Taşan, 2022). Sosyal becerilerin oluşması ve olgunlaşması ile yönelimin arttığını ifade ettiğimiz bu sözel saldırganlık davranışı ise Moeller (2001) tarafından kelimelerin bir başka bireye zarar verme niyeti ile kullanılma faaliyetlerinin tümü olarak tanımlanmaktadır.

2.1.2.3 Dolaylı ve Doğrudan Saldırganlık

Genellikle saldırganlıktan bahsedildiğinde akla ilk gelen form doğrudan ve fiziksel saldırganlıktır. Zararlı uyaranların veya davranışların doğrudan provokasyon kaynağına aktarılması durumuna doğrudan saldırganlık ismi verilmektedir (Walker ve Richardson, 1998). Fakat saldırganlık sadece doğrudan saldırganlık biçiminde gözlemlenmemektedir. Bilim insanları önceleri sanılanın aksine saldırganlığın sadece fiziksel ve doğrudan biçimde gözlemlenen bir davranış olmadığını, söylenti yayma, sessiz kalma gibi daha üstü kapalı yani dolaylı biçimde de olabileceğini ifade etmektedir (Vaillancourt, 2005). İnsanlar bebeklik ve küçüklük dönemlerinde doğrudan olarak nitelendirebileceğimiz fiziksel formda olan saldırganlık eylemlerini daha çok tercih ederlerken, daha sonraları sosyal etkileşimlerinin artmasına ve erişkinlik çağlarına gelinmesine bağlı olarak sergilenen saldırganlık içerikli davranışlar daha karmaşık bir yapıya bürünür (Gendreau ve Archer, 2005). Underwood (2003)'da bu bulguları destekler nitelikte, bireylerin dolaylı saldırganlık gösterme eğilimlerinin akla ilk gelen saldırganlık biçimi olan fiziksel saldırganlığın aksine, bireyin yaşı ilerledikçe arttığını söylemektedir (Akt. Vaillancourt, 2005). Dolaylı saldırganlığın doğrudan bir fiziksel temas içermemesi sebebiyle eylemin oluşması genellikle gecikir ve eylem ince detaylıdır. Dolaylı saldırganlık içeren davranış sonucu meydana gelen psikolojik etkiler uzun süre etkisini gösterir nitelikte olabilir ve genellikle statüsel zarar vermeyi hedefleyen dedikodular ve arkadaş ortamından dışlama gibi hedefleri barındıran davranışlar ile sergilenir (Gendreau ve Archer, 2005).

Ele aldığımız bu iki saldırganlık formu incelendiğinde, doğrudan saldırganlık metodu erkek bireylerce daha fazla tercih ediliyorken, dolaylı

saldırganlık yöntemlerinin kadınlarca daha fazla tercih edildiğini söyleyebiliriz (Björkqvist vd., 1992; Österman, Björkqvist, Lagerspetz, Kaukiainen, Landau, Fraczek ve Caprara, 1998). Bu söylemi destekleyen şekilde, insanoğlunun tarihte ki gelişim ve evrimleşme süreçleri boyunca yaşananları inceleyen çalışmalar cinsiyet farklılıklarının iletişim, saldırganlık gibi parametreler için zaman zaman fark ortaya koyduğunu ifade eder nitelikte olmakla birlikte, yapılan çalışmalar ve incelemeler göstermektedir ki; kadınların arasındaki rekabet erkeklere göre daha dolaylı saldırgan davranışlar ve daha az doğrudan mücadele içermektedir (Campbell, 1999).

2.2 Öfke Duygusu Kavramı

Gözlemlenebilen bir davranış biçimi olan saldırganlık kavramı ele alınırken değinmekte fayda olan ve saldırgan nitelikteki davranışlarda rol oynayan önemli bir etmende duygulardır (Karataş; 2008; Taşan, 2022). Duyguları bir başka bireyle veya olayla etkiletişim içerisinde bulunduğumuzda fiziksel tepki veya bir uyarılma ile sonuçlanan karmaşık reaksiyonlar olarak adlandırabiliriz (Izard, 1978). Kişiler duyguları doğrultusunda bir davranış sergileyip sergilemeyeceklerine yönelik kararı kendileri veriyor olsa bile (Soykan,2003), duygusal uyarılar, insan beyninin çeşitli bölümlerinde kaydedilir ve işlenir, ardından vücudun uyarana karşı vereceği tepkiyi belirleyecek olan beynin prefrontal korteks bölümünü uyararak, tepkinin belirlenmesinde rol oynar (Hermann, 2017). Dolayısı ile davranışlarımızın ve tepkilerimizin meydana gelmesinde duygularımızın önem arz ettiğini ifade edebiliriz. Soykan (2003)'e göre öfkede bir duygudur ve yerine getirilemeyen beklentilere ve yerine getirilmemiş isteklere karşı kendini gösterir. Benzer şekilde Geçtan (1989)' a göre öfke insanın doğal yapısı gereği var olan bir duygudur. Öfke duygu durumu, bireyin hak ettiği başarı, kazanım veya haklarını elde edemediği ve beklentilerini karşılayacak şekilde davranılmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bir başka tanımda Budak (2021) öfkenin, saldırgan bir davranış ile karşı karşıya kalma, ulaşılmak istenen bir hedefe ulaşılmamanın önlenmesi, tehdit altında veya kısıtlanma altında bırakılma gibi durumlarda kişinin hissettiği ve genelde bu hislere sebebiyet veren kişi veya hedeflere yönelik saldırgan davranışlar ile sonuçlanan olumsuz bir duygu durumu olduğunu ifade etmektedir. Atkinci Elmas (2009)'a göre öfke, her bireyde farklı şiddet yani düzeyde olabilecek şekilde, bir tehdit altında olduğunun düşünülmesi, engellenme durumu veya haksızlık ile karşı karşıya olduğunun düşünülmesi durumunda ortaya çıkan ve uygun biçimde ifade

edilmemesi halinde olumsuz durumlar yaratabilen duygu durumudur. Önem arz eden noktalardan biri bu duygunun aktarılma veya ifade edilme biçimidir. En temelinde öfke duygusu, duygunun kaynağı olarak ifade edebileceğimiz duyguyu yaşayan kişiyi ve yönlendirilen diğer bireyi olumsuz etkileyebilecek bir olgudur. Ancak günlük hayatımızda bolca gözlemlene fırsatı bulduğumuz öfke, diğer bazı duygularımız gibi anlaşılabilir, kabul edilebilir olabilir ve yönlendiriliş şekline göre olumlu sonuçlar doğurabilir (Soykan, 2003).

İlgili alan yazın incelendiğinde öfke duygu durumu kavramının saldırganlık kavramı ile genellikle birlikte ele alındığı göze çarpmaktadır (Kaymak Özmen, 2004). Öfke ve saldırganlık kavramları ilişkili kavramlardır ve saldırganlık için yapılan varsayımlar öfke kavramı içinde geçerlidir (Köknel, 1996). Alan yazında yürütülen bir dizi çalışma saldırgan nitelikteki davranışlar ile bu duygunun ilişkisi içerisinde olduğunu kanıtlar niteliktedir (Averill, 1983; Ayub, Kimong ve Ahmad 2020; Gönültaş ve Atıcı, 2014; Yavuzer ve Karataş, 2012). Ayrıca öfke duygusunun fiziksel şiddet içerikli davranışların ortaya çıkma ihtimalini yükselttiği bilinmektedir (Doğan,1999). Fakat, Özmen (2004) öfke duygusunun saldırganlık ve saldırgan davranışlar ile ilgili yürütülen çalışmalarda sıklıkla işleniyor olmasının zamanla bu iki kavramın birbirleri yerine geçiyor gibi algılanmasına yol açtığını lakin bu terimlerin birbirleri yerine kullanılmaması gerektiğini ve bağımsız olarak ele alınmalarındaki gerekliliği ifade etmiştir (Akt. Kaymak Özmen, 2004). İlişkili olsalar da bu kavramların farklı olduğu unutulmamalıdır. Kavramlar arasındaki temel farkı ifade etmek gerekirse; saldırganlık dışarıdan gözlemlenmesi mümkün olan bir davranışken, öfke sadece hisseden kişi tarafından deneyimlenebilen bir duygu durumudur (Moeller, 2001). Hisseden kişi tarafından deneyimlenebilen bu duygu durumunun, kontrol dışı bir biçimde davranış olarak meydana gelmesi saldırganlık olarak adlandırılır (Soykan, 2003).

Var olan duygularımızın nitelik anlamında farklılıklarının önem arz etmesi gibi nicelik yani duygu durumlarının şiddeti açısından farklılıkları da önemlidir. Aynı duyguların farklı şiddet yani derecelerde olması farklı davranışlar veya tepkiler ortaya çıkmasına sebep olabilir. Genellikle şiddeti yüksek olan duygular, şiddeti yüksek olmayan duygulara oranla daha fazla olumsuz davranış ve tepkiler ile sonuçlanmaktadır (Köknel,1996).

2.2.1 Öfke Kavramı ile İlgili Başlıca Kuramsal Yaklaşımlar

Duygu durumlarımızı açıklama ve anlamlandırma adına ortaya koyulmuş birçok farklı teori bulunmaktadır (Baron, 1992). Bu teorilerinden biri William James ve Carl Lange tarafından ortaya koyulmuş olan James-Lange Kuramıdır. Teori bu iki bilim insanı tarafından farklı kültür ve konumlarda aynı döneme denk düşecek şekilde aynı düşünceyi ortaya atmış olmalarından dolayı ismini bu bilim insanlarından almaktadır (Cüceloğlu, 2022). Teorinin ortaya koyduğu düşüncenin özünde insan vücudunun çevresel faktörlere tepkiler verdiği ve verdiğimiz bu tepkileri gözlemlememiz ile bir duygu durumu hissettiğimiz fikri yer almaktadır (Doğan, 1999). Bu düşünce, tecrübe edebileceğimiz duygu durumlarından biri olan öfke duygu durumu yaratacak ortam ve şartların meydana gelmesi ile bireyde oluşan fizyolojik değişimlerin, yine bireyce fark edilmesi ve algılanması sonrasında öfkenin deneyimlendiğini söyler (Şahin ve Güçlü, 2019).

Şekil 2.1 James-Lange Kuramı

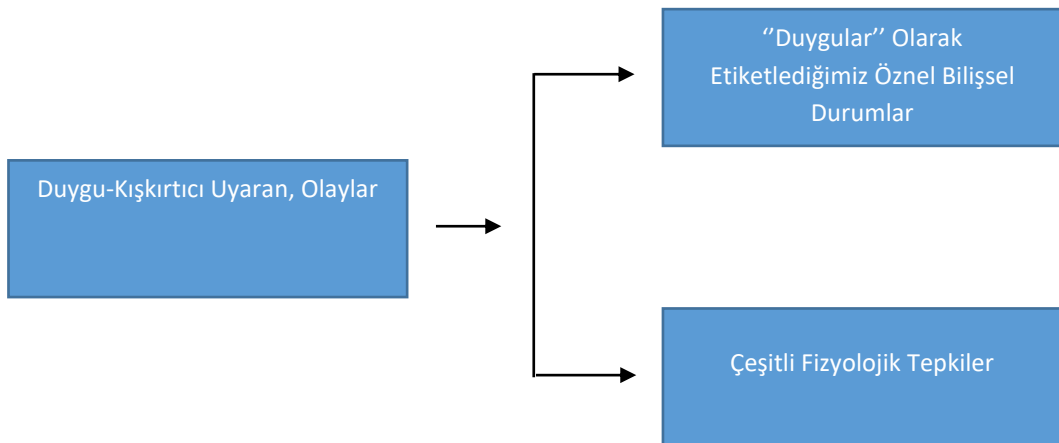
(Kaynak: Baron, R.A. (1992). Psychology (2.ed). In Garrison, M., & Cutler, G. (Eds.), *Annotated Instructor's Edition*. Usa: Allyn & Bacon, 385).

Kuramın öne sürdüğü fikri somut bir örnek ile ifade etmeye çalışırsak; bir kaza geçirdiğimizi ve yaralandığımızı düşünelim. Anlık olarak kaza anında korku, öfke veya endişe vb. duyguları hissetmeyiz. Hemen kazanın sonlanmasının ardından kaza sonucu ortaya çıkan durumu gözlemlediğimizde veya kanayan bir yaramızı fark ettiğimizde buna bağlı olarak korku, endişe veya öfke vb. duygular deneyimleriz. Yani duygu durumlarımız vücudumuzun uyarılara karşı sergilediği tepkilerin algılanmasıdır (Sütçü, 2006).

Fakat bu kuramın eleştiri aldığı noktalardan biride burada ortaya çıkmaktadır. Bir birey aynı duygu veya heyecan tecrübesini farklı fizyolojik çıktılar ile yaşayabilir. Yani heyecanlanması halinde terleme reaksiyonu gösteren bir bireyin her heyecanlandığında bu reaksiyonu göstermeyebilir veya aynı şekilde her korktuğunda elleri titremeyebilir. Ayrıca yöneltilen bir diğer eleştiride bireylerin aynı veya benzer duyguları için farklı fiziksel reaksiyonları olmasıdır. Öfke

duygusu herkes için kalp atımının hızlanması veya korku duygusu herkes için titreme reaksiyonu anlamına gelmeyebilir (Cüceloğlu, 2022). Ek olarak, bu kuram deneysel veriler ile desteklenme noktasında yetersiz kalarak yine eleştirilmiştir (Şahin ve Güçlü, 2019).

1910’lu yıllardan itibaren Cannon, hayvanlardan faydalanma yoluyla fizyolojik değişiklikleri inceleyerek duygular üzerine çalışmalar yürüttü (Dror, 2014). Duygu durumları üzerine yürüttüğü bu çalışmaların arından Cannon (1927), James ve Lange tarafından geliştirilen teorinin ortaya atıldığı dönemde bilgi sahibi olmadığımız fizyolojik bazı gerçekler hakkında edinilmiş olan yeni bilgileri, yine James ve Lange kuramında temel şartlardan biri olan “ Talamik süreçler duygusal deneyimin kaynağıdır” ifadesinin yeterli anatomik kanıtları sağlamıyor olması gibi gerekçeler öne sürerek bu teoriyi eleştirmiş ve yeni alternatif bir teori ortaya atmıştır (Cannon, 1927. s.118). James-Lange tarafından ortaya atılan teoride olduğu gibi, farklı bir bölgede birbirinden habersiz şekilde Bard tarafından benzer amaçlar ile bir çalışma ortaya konmuş ve gösterdiği benzerlik sebebiyle bu teori Cannon-Bard teorisi olarak isimlendirilmiştir (Şahin ve Güçlü, 2019). Bu teorinin savunduğu fikre göre; uyarıcı, sergilenen tepkinin ortaya çıkmasında sempatik sinir sistemini kullanarak rol oynarken, aynı zamanda merkezi sinir sistemini uyarak bireyin oluşan duygu durumunu algılamasında rol alıyor. Yani bu teori fizyolojik tepkilerin duygu durumlarını oluşturduğu kanısı reddederek, tepkilerimizin ve duygu durumlarımızın eş zamanlı olarak meydana geldiğini savunmaktadır (Asena, 2010).

Şekil 2.2 Cannon-Bard Kuramı

(Kaynak: Baron, R.A. (1992). Psychology (2.ed). In Garrison, M., & Cutler, G. (Eds.), Annotated Instructor's Edition. Usa: Allyn & Bacon, 385).

Baron (1992)'a göre duygu durumlarımızı açıklamada en önemli olan üç teoriden ikisine değindik, geriye Schachter ve Singer tarafından ortaya atılmış olan ve bilim insanlarının kendi isimleri ile anılan Schachter-Singer İki Faktörlü Teorisi kaldı. Bu teori, kendinden önce ortaya atılmış olan duygu durumlarını açıklama teorilerine eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmış ve bu süreçte eksiklikler olduğunu savunmuştur. Teorinin savunduğu fikre göre, birbirinden farklı duygu durumları arasında fizyolojik açıdan ayrımların olup olmadığı bir soru olarak dikkate alınmalıdır. Bu belirsiz durum teoriyi ortaya atan bilim insanlarını ve alan yazında çalışan çeşitli bilim insanlarını duygusal durumların ana belirleyici unsurlarından biri olarak bilişsel faktörlerin dikkate alınması gerektiğini önermeye itmiştir (Schachter ve Singer, 1962).

Teoriye göre anlık bir durumda kaynaklanan bilişler, bireyin geçmişteki deneyimlerinin etkisiyle de yorumlanır ve bireyin kendi duygularını tanımladığı ve anlamlandırdığı çerçeveyi oluşturur. Yani fizyolojik açıdan uyarılma durumunun öfke, korku vb. şeklinde tanımlanmasını belirleyen unsur biliştir (Schachter ve Singer, 1962). Duygu durumları yaratacak olan olaylar bireylerde içsel bir uyarılmaya sebebiyet verir. Meydana gelen bu uyarılma durumunu birey algılayarak, uyarılmanın varlığının temelini anlamak için dış çevreye bakar ve dış çevreden faydalanır. Ardından bu uyarının bizi hangi duygu içerisinde bulduğumuzu tanımlamaya yönlendirdiğini gözlemleriz. Yani birbirine yakın uyarılar aldığımızda farklı duygular olarak tanımlayabiliriz. Burada tanımlama esnasında uyarılma ile birlikte bilişsel değerlendirmede rol oynar (Baron, 1992). Bu teorinin ortaya çıkmasında büyük pay sahibi olan ve savunduğu fikirleri kanıtlama noktasında rol oynayan, teorinin kurucuları Schachter ve Singer (1962) tarafından yürütülen klasikleşmiş bir deneysel çalışma bulunmaktadır. Çalışmaya deney ve kontrol gurubu olmak üzere iki gurup halinde katılımcılar alınmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul eden deneklere, katılım gösterdikleri çalışmanın yeni bir ilaç ile ilgili bir çalışma olduğu bilgisi aktarılmıştır. Deney gurubunda yer alacak olan katılımcılar kendi içerisinde rastgele olmak üzere üç farklı guruba ayrılmışlar ve gurubun tamamına adrenalin enjekte edilmiştir. Kontrol gurubu ise ikiye ayrılmış ve bu guruplarda yer alan katılımcılara hiçbir fizyolojik etki içermeyen boş bir sıvı enjekte edilmiştir. Deney gurubunun alt guruplarından birine enjekte edilmiş olan ilaç hakkında bilgi verilmezken, ikinci guruba ilaç sizleri gergin duruma getirecek ve kalp ritminizi arttıracak bilgisi verilmiştir. Üçüncü alt guruba ise yanlış

bilgilendirme yapılarak, halsizlik ve kusma gibi etkileri olacak bir ilaç enjekte edildiğine yönelik bilgiler aktarılmıştır. Arından öfke, kızgınlık ve mutluluk koşulları sağlayacak iki farklı bağlam oluşturulmuştur. Katılımcılara kendilerine enjekte edilen ilacın ardından, onlara bir form verileceği ve bu formu bekleme salonunda dolduracakları bilgisi verilmiştir. En başta oluşturulduğunu ifade ettiğimiz deney gurubunun üç alt gurubu kendi içerisinde ikiye, kontrol gurubu ise yine kendi içerisinde ikiye ayrılmışlardır. Bu ikiye ayrılan gurupların bir yarılarının öfke, kızgınlık bağlamında diğer yarılarının ise mutluluk bağlamında kendilerine verilen formları cevaplamaları sağlanmıştır. Bu esnada habersiz şekilde deneye birde yalancı bir denek dahil edilmiştir. Yalancı denek mutluluk bağlamındayken şakalar yapmış, etrafa gülümsemiş ve herhangi olumsuz bir davranış sergilememiştir. Lakin öfke, kızgınlık koşulunu sağlayan bağlamdayken formda yer alan maddeler hakkında şikayetlerde bulunmuş, sinirli hareketler sergilemiş ve en sonunda ise formu yırtıp atmıştır. Bu deneysel çalışmadan elde edilen bulgular göstermiştir ki; ilaç hakkında doğru bilgi edinmiş olan gurup ilacın etkilerini biliyor olması sebebi ile bir duygusal durum göstermemiştir. Fakat kendilerine yanlış bilgi aktarılan veya hiçbir bilgilendirme yapılmayan gurup ise içerisinde bulunduğu bağlama göre duygu durumları sergilemişlerdir. Kontrol gurubundan elde edilen bulgular ise ilacın etkisi konusunda doğru bilgilendirme alan gurup ile benzerlik göstererek, bir duygu durum değişikliği olmadığı yönündedir. Schachter ve Singer bu çalışmadan elde ettiği bulgular ile bu teoriyi ortaya atmışlardır. Bu çalışmanın bulguları ve buradan hareket ile oluşturulan teori özellikle ilk yirmi yıl civarında ciddi şekilde etkili olmuştur. Fakat bu teorinin savunduğu fikirler ve yürütülen deneysel çalışmanın ortaya koyduğu bulgular laboratuvar bağlamı dışında duyguların açıklanmasında yetersiz kalması sebebiyle eleştirilmektedir (Reinsenzein, 1983).

Baron (1992)'un ifade ettiği gibi öfke duygumuzu açıklamada literatürde kabul görmüş en önemli üç kurama değindik. İlgili alan yazın incelendiğinde bazı insan davranışlarını açıklama ve saldırganlık kavramını tanımlama anlamında kabul görmüş olan ve aynı amaçlar doğrultusunda değinilen kavramların, öfke duygusunu açıklamak için de ele alındığı görülmektedir. Köknel (1996) bu durumu öfke duygusu teriminin ve saldırganlık içeren davranışların ilişkili olması ve saldırganlığa ilişkin teori ve kuramların öfke duygusunu açıklama ve ifade etmek içinde geçerli olduğunu söyleyerek açıklamıştır. Bu ifade ile örtüşür nitelikte olarak

daha önce saldırganlık kuramları bölümünde değindiğimiz psikanalitik kuramın öfke duygusu içinde kabul edilen bir kuram olduğu görülmektedir. İnsan davranışlarının açıklanmasında doğuştan getirilen içgüdülerin rol aldığını ifade eden bu kuram (Şahin ve Güçlü, 2019), saldırganlık davranışını incelerken olduğu gibi öfke duygusunu açıklarken de kalıtsal yollar ile getirdiğimiz yıkıcı dürtülerin önemine değinmektedir. Doyurulamayan dürtülerimize bağlı olarak meydana gelen bu öfke duygusu değişik şekillerde ifade edilebileceği gibi saldırgan davranışlar olarak da meydana gelebilir (Dilekler, Törenli ve Selvi, 2014). Yaklaşımına göre öfke ifade edilmesi gereken, bastırılmaması gereken ve bastırılması durumunda bireyin sağlık sorunları yaşamasına yol açabilen bir duygudur. Bu sebeple bu duygunun dışa vurulması ve ifade edilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca bu kuram öfke duygusunu katarsis kavramı ile ilişkilendirerek, bu duygunun ifade edilmesi yoluyla bireyde bir gereksinime bağlı oluşan gerilimin azaltılmasında öfkenin ifade edilmesinin önemini vurgulamaktadır (Özmen, 2006).

2.2.2 Öfkenin Boyutları

Öfke duygusu onu deneyimleyen bireyin duyguyu dışarı vurma ve yaşayış biçimi açısından değerlendirilerek üç farklı boyutta incelenebilir. Bu boyutlar, Fiziksel ve Fizyolojik boyut, Bilişsel ve Sosyal boyut ve son olarak Davranışsal ve Tepki boyutu olarak üç farklı şekilde kategorize edilmektedir (Atkıncı Elmas, 2009; Şahin ve Güçlü, 2019).

2.2.2.1 Fiziksel ve Fizyolojik Boyut

Bu boyut kişinin vücudunda öfke duygusunun temelini atan durumun ortaya çıkması ile başlayan ve ardından duyguyu deneyimleyen bireyin vücudunda oluşan değişikliklerin tümüdür (Eroğlu ve İrdem, 2016). Buradan hareket ile öfke duygusunun bu boyutunda ele alabileceğimiz ve Tavris (1989)'a göre bu duygunun beraberinde getirdiği, bireyin davranışlarında hızlanma, baş ağrısı, terleme, kas gerilim düzeylerinde artış ve vücudun bazı bölgelerinde oluşan seyirmeler gibi fizyolojik semptomlar vardır (Akt. Balkaya ve Şahin, 2003). Öfke duygusunun, insan vücudunda adrenalin salgısı ve kalp ritminde artışa ve bunlara bağlı olarak kan dolaşımında hızlanma ve artışa yol açabileceği de bilinmektedir (Yöndem ve Bıçak, 2008). Ayrıca öfkenin, vücudun solunum ve hormon salınımı gibi süreçleri kontrol eden bölümlerinin yoğun şekilde çalışmasına yol açtığı ve sinir sistemlerinin devreye girmesinde rol oynayarak kan basıncını arttırmakta, buna ilave olarak kanda bulunan beynin dikkat ve çevreye yanıt vermede görev olan

bölümlerini etkileyen norepinefrin seviyesinin yükselmesine katkı sağladığı söylenebilir (Balkaya, 2001).

2.2.2.2 Bilişsel ve Sosyal Boyut

Bireyler çeşitli olaylar hakkında daha önceden edinmiş veya biriktirmiş oldukları bilgiler ve içerisinde bulundukları sosyal yapılar doğrultusunda çeşitli inanç, tutum, algı ve bir çeşit değerlendirme mekanizmaları geliştirirler. Yaşadıkları öfke, korku vb. duygu durumlarının oluşmasının temelinde bunlardan faydalanarak oluşturdukları düşünceler bulunmaktadır. Averill (1983) mevcut olan öfke duygu durumunu açıklamaya çalışan teorileri ve saldırganlık kuramlarını genellikle laboratuvar çıktılarına dayanıyor olması ile eleştirirken, öfke, korku vb. duygularımızın biyolojik verilerin veya düşünsel süreçlerimizin bir çıktısı olmaktan ziyade sosyal yapılar olduğunu söylemektedir. Ayrıca öfke gibi duygularımızın karmaşık bir yapıda birden fazla niteliğe sahip olmak ile birlikte, esasen sosyal kökenli olduğunu ve sosyal fonksiyonları ve işlevselliği olan davranışlar ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir.

2.2.2.3 Davranışsal ve Tepki Boyutu

Feldman (1998)'a göre öfkenin davranışsal boyutu kısmında ele alınan nokta, öfkenin ifade edilmesini ve öfkenin kontrol edilmesi adına gösterilen gayretleri kapsamaktadır (Akt. Arda, 2021).

Öfkenin davranış boyutu, öfkenin ortaya çıktığı şartlar meydana geldiğinde bireysel farklılıklara bağlı olarak, kişinin bunu algılama ve değerlendirme şekline değişkenlik gösterir (Şahin ve Güçlü, 2019). Bireyler öfke duygularının şiddeti yani seviyesine göre, öfkeyi deneyimleme anında durumları yorumlama, algılama şekillerine veya bilişsel yapılarına göre, bunlara ilave olarak alışagelmış oldukları davranış şekillerine ve içerisinde yaşanılan kültüründe getirdiği özelliklere göre farklı çıktılar gösterebilmektedirler (Eroğlu ve İrdem, 2016; Öz, 2008). Bütün bu unsurlardan da etkilenen öfke bazı bireylerce davranış olarak dışarı vurulabiliyorken, kimilerince ise bastırılma yoluna gidilebilmektedir (Yöndem ve Bıçak, 2008).

2.2.3 Öfke Duygusunun Kontrol Edilmesi

Öfke, insan var oldukça varlığını sürdürecektir olan, ifade edilme tarzına göre farklı niteliklere bürünebilen, yıkıcı ve saldırgan şekilde ifade edilmemesi halinde neşe ve heyecan duygularımız gibi sağlıklı ve doğal olan bir yanımdır (Kayaoğlu, 2014). Günlük hayatımızda sıkça tecrübe ediyor olduğumuz bu duygu, yönlendiriliş

biçimine göre kontrol dışı veya saldırgan bir davranış olarak nitelenebileceği gibi doğru yönlendirilmesi halinde ise tıpkı diğer duygularımızda olduğu gibi anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir hal alabilir. Hatta duyguyu deneyimleyen birey için pozitif sonuçlar bile doğurabilir (Soykan, 2003). Öfke duygusu, belirli bir limiti aşmadığı sürece kişinin yaşantısına katkı verebilecek fonksiyonel bir duygudur (Eroğlu ve İrdem, 2016). Bireyler öfkeyi; gırişkenlik gibi olumlu veya sözel ve fiziksel saldırganlık gibi olumsuz biçimlerde ifade edebilirler (Deffenbacher, Oetting, Lynch ve Morris, 1996).

Kişilerin öfke duygularını yönetme şekilleri deneyimlenen duygunun ifade edilmesi, bastırılması veya sakinleşme olarak üç farklı şekilde kategorize edilebilmektedir (Böddeker ve Stemmler, 2000; Deffenbacher vd., 1996). Öfkenin ifade edilmesi bu duygunun çeşitli biçimlerde dışa vurumu yani davranışa dönüştürülmesi anlamına gelirken, bastırılması içe vurmak yani davranışa dökmeden bireyin öfkeyi içerisinde tutması demektir. Sakinleşme ise öfke kontrolü kavramı ile ilgili bir durumdur (Starner ve Peters, 2004). Bireyin bu duyguyu denetleyebilme düzeyinin düşük olması, ikili ilişkilerinde, aile ve iş yaşantısında olumsuz durumlara yol açabiliyorken, diğer bireylere zarar verecek saldırgan eğilimlerinde yükselmesi anlamına gelebilir (Karlı, 2012). Zira günümüzde giderek artış göstermekte olan bu saldırganlık ve şiddet içerikli olayların en belirgin sebeplerinden biri olumlu biçimde yönetilemeyen veya kontrol edilemeyen öfke duygusudur (Eroğlu ve İrdem, 2016). Öfke duygusunun olumsuz şekilde ifade edilmesi durumu, genellikle diğer bireyler üzerinde etki veya otorite kurma arzusu ile ilişkilendirilirken, bazı kişilerin bu duruma sistemli ve sürekli biçimde başvurur hale gelerek adeta belirgin bir nitelikleri veya karakteristik özellikleri haline getirdikleri de görülebilmektedir (Adler, 1994). Hatta sonu yargılanmaya ve kanunlarca cezalandırılmaya kadar gidebilen saldırı veya şiddet içerikli davranışlarda genellikle öfke duygusu ile ilişkilendirilmektedir. Bu sebeple saldırgan davranışlar gösteren veya yasalar ile başını derde sokacak kadar saldırı veya şiddet içerikli davranışlar sergilemiş kişiler için öfke yönetimi; makul bir tedavi yöntemi olarak görülmektedir (Hollenhorst, 1998). Şahin (2005) günlük yaşantımızda karşılaşıyor olduğumuz öfkenin; çok temel bir duygu olduğunu ve doğru şekilde ele alınmaması halinde çeşitli sorunlara yol açabileceğini, bu sebeple öfke denetimi yöntemlerinin bireylerin ve dolayısı ile toplumun sağlığını korumak adına önem arz eder nitelikte olduğunu ifade etmekte ve öfke yönetiminin önemini

vurgulamaktadır. Öfke olağan bir duygu durumu olması sebebiyle tam anlamıyla engellenmesi veya ortadan kaldırılması pek ihtimal dahilinde değildir. Bu sebeple denetimi daha önemli bir hal almaktadır (Öztürk ve Boydak Özkan, 2015).

Öfke yönetimi, bireyin öfke duygusunu uyandıran durumlara karşı sergilediği tepkileri, öfke duygusu ile ilişkilendirilen fizyolojik uyarılmayı ve sonuçta meydana gelen öfkeli davranışı kontrol edebilmeyi öğrenmeyi kapsamaktadır. Ayrıca öfke yönetimi programlarına baktığımızda birbirinden farklı öfke yönetimi programları olduğunu görürüz fakat genellikle bu programlar öfke duygusunu harekete geçiren durumlarda bireylerin tepkilerini nasıl kontrol edeceklerini öğretmeyi hedefleme noktasında buluşur vaziyettedir (Gondolf ve Russell, 1986; Hollenhorst, 1998). Öfke yönetimi kavramı için bir diğer tanımlama ise Bilge ve Ünal (2005) tarafından bireyin bünyesinde deneyimliyor olduğu öfke duygusunu, zararsız ve istenilen biçimde sergileme yetisi kazanması olarak ortaya konmuştur.

Geliştirilmiş olan birbirinden farklı öfke kontrol programları mevcuttur ve kişiler meydana gelen öfke duygularını kontrol edebilmeyi bu programlar aracılığıyla öğrenebilirler (Bilge ve Ünal, 2005; Bulut Serin ve Genç, 2011). Tanımlanmış olan öfke denetim stratejileri genellikle bireyin öfke kaynaklarından uzaklaşması adına çevresinde değişikliğe gitmesi, daha iyi iletişim becerileri kazanması, problem çözme becerilerini geliştirmesi veya zaman zaman çözüm olmayabileceğini kabul etmeyi öğrenmesi ya da mizah unsurlarını öfke duygu durumunu yatıştırma için kullanması gibi yöntemleri barındırabilmektedir (Hollenhorst, 1998). İlgili alan yazın incelemesi sonucunda öfke kontrolüne yönelik geliştirilmiş olan ve sıkça kullanılan programlara baktığımızda; bilişsel yeniden yapılandırma, gevşeme, dikkat dağıtma, problem çözme veya fark etme ve azaltma gibi teknikleri içerisinde barındıran, ayrıca genellikle bilişsel davranışçı yaklaşım etrafında toplanır nitelikte programlar ile karşılaşıldığını söyleyebiliriz (Tekinsav Sütçü, Aydın ve Sorias, 2010).

Bu bölümde kişilerin öfke duygularını nasıl kontrol edebileceğini veya olumlu çıktılar sunacak şekilde yönlendirebileceğini öğretmeyi hedefleyen bu öfke kontrol yöntem ve tekniklerinin, ilgili alan yazına bakıldığında sıkça karşılaşılanlarına yer verilecektir.

2.2.3.1 Bilişsel Yeniden Yapılandırma Tekniği

Günlük hayatlarımızı idame ettirdiğimiz ortamlarda zaman zaman öfke duygu durumu ile karşı karşıya kalabilmekteyiz. Bu karşılaşılan duygu durumunu kontrol etme yöntemlerinden biride bilişsel yeniden yapılandırma yöntemidir.

Sosyal kaygı ile mücadele gibi amaçlarla da kullanılan bilişsel yeniden yapılandırma tekniği kişinin bir başa çıkma becerisi edinmesini, kendisi ve ilişkileri üzerine daha gerçekçi bir yorumlama kabiliyeti geliştirmesini hedeflemektedir (Goldfried, 1988). Bu yaklaşıma göre kişinin düşünceleri, duygu durumlarının oluşmasında belirleyicidir. Bu sebeple zararlı veya olumsuz olarak nitelendirebileceğimiz düşünceleri daha gerçekçi daha rasyonel olanlar ile değiştirerek uyumsuz ve aşırıya kaçan duyguların önüne geçilebilir (Beck, 2008; akt. Erden ve Hatun, 2015). Metodun temelinde kişinin düşüncelerinin farkına varması, çevresi veya olaylar üzerine yorumlarını anlaması ve düşünce ya da yorumlarını daha uyumlu ve rasyonel olan formlara dönüştürmesi yer almaktadır (Gençöz, 2001). Çünkü kişilerin çevreleri hakkında yorum, beklenti ve varsayımları duygusal tepkilerini ve davranışlarını etkiler. Kişi içerisinde bulunduğu ortamı güvensiz olarak yorumlarsa farklı, güvenli olarak yorumlarsa farklı davranır. Bu sebeple kişilerin bu tanımlamaları yaptığı yorumlama sürecini değiştirmek hedeflenmektedir (Goldfried, 1988). Bireyin karşılaştığı uyaranı veya durumu yorumlama şekli duygusal tepkilerinin farklılaşmasına sebebiyet verecek ve bireyin davranışları yapmış olduğu yorumlamaya uygun şekilde kendini gösterecektir (Gençöz, 2001).

Ayrıca öfkelenme halinde kişinin yorum ve düşünceleri abartılmış olabilir. Kişinin bu durumu fark edip, abartılı düşünceleri yerine daha normal düşünceler koyması önemlidir (Adana ve Arslantaş, 2011). Öfke meydana getirebilecek olumsuz olayların günlük hayatın olağan bir parçası olduğu unutulmamalı ve böyle durumlar karşısında yenilgi ya da olumsuzluğu kabul etmek yerine olağanlığına odaklanarak öfke gibi duyguların bir çözüm getirmeyeceği düşüncesine bağlı kalınmalıdır (Eroğlu ve İrdem, 2016).

2.2.3.2 Aşamalı Gevşeme Tekniği

Öfke, stres gibi duyguları deneyimleyen bireyler eğer vücutlarını gevşek ve rahatlamış bir formda tutabilirlerse, öfkelenmek neredeyse imkansızdır. Bu sebeple rahatlamayı öğrenmek, öfke kontrolünde önemli metotlardan biridir diyebiliriz (Mckay ve Rogers, 2000). Rahatlama ve gevşemeyi öğrenme esasına dayalı bu teknik 1938'de Jacobson tarafından geliştirilen bir yöntemdir (Çenesiz,2015). Kas

gevşeme temelli bu teknik kaygı, stres (Çenesiz, 2015) ve öfke (Demir ve Okanlı, 2013) gibi duyguların kontrol edilmesi veya azaltılmasında kullanılan hem nefes hem de kas egzersizlerini içerisinde barındıran ve bilişsel davranışçı yaklaşım ile ilişkilendirilen bir tekniktir (Bilici, Tankız ve Özçelik, 2020).

Mckay ve Rogers (2000)'ın ifade ettiğine göre aşamalı gevşeme tekniği; dokuz farklı basamakta uygulanan ve vücudun kas gruplarının aşağıdan yukarıya doğru olacak biçimde ve her seferinde bir kas grubuna uygulanarak beş ila yedi saniye kası germek, ardından gevşetmek usulüne bağlı bir tekniktir. Birey beceriyi tamamen kazanana kadar ilk bakışta basit görünen bu tekniği tekrar etmelidir. Teknik, bireylere kendi vücutları ile daha koordine olmayı bu sayede gerilmelerin hangi kas gruplarında olduğunu anlayabilmeyi ve gerilmeleri kontrol edebilmenin yanı sıra gevşeme durumu deneyimleyebilmeyi öğretmektedir (Bilici vd., 2020).

2.2.3.3 Katarsis

Psikanalitik yaklaşım etrafında toplanan bilim insanlarına göre öfke; bastırılmaması gereken ve bastırılması durumunda kalp damar hastalıkları, tansiyon problemleri gibi rahatsızlıklara yol açabilen, olumsuz ve fizyolojik çıktıları olabilen bir duygudur. Bireylerde bir gereksinimine veya ihtiyaca bağlı oluşan gerilimin azaltılmasında öfkenin ifade edilmesinin önemi büyüktür. Buradan hareket ile bu kuram öfke duygusunu katarsis kavramı ile ilişkilendirmektedir (Balkaya ve Şahin, 2003; Özmen, 2006). Öfke ve saldırganlık gibi kavramların katarsis ile ilişkilendirilmesinin bir başka nedeni ise Freud'un bu duygu ve davranışın azaltılmasında dışarı vurulmasının önemini vurguluyor olması vardır (Taylor, Peplau ve Sears, 2015). Katarsis kavramının anlamına baktığımızda duygunun ifade edilmesi üzerindeki kısıtlamanın güçlü bir öfke ifadesiyle sonlandırılması veya salıverilmesi şeklinde ifade edebiliriz, terimin özünde içerisinde bulunan duruma uygun olmayan duyguların boşaltılması yer almaktadır (Lewis ve Butcher, 1992).

Hidrolik öfke modeline dayandırılan modern katarsis görüşünce bireylerin öfkesini dışarı davranış olarak aktarması olumlu bir kazanım sunmanın yanında öfke gibi saldırgan duyguları da temizler. Katarsis teorisine göre bireyin hayal kırıklıklarına bağlı olarak deneyimlediği öfke duygusunun birikerek daha tehlikeli bir patlama ile ortaya çıkmasına sebep vermemek için kişinin bu duyguyu içine atması yerine zaman zaman küçük şiddetlerde deneyimleyerek serbest bırakması ve dışa aktarmasını savunmaktadır (Bushman, 2002). Bireylerin saldırgan davranışlar sergilemesi öfke düzeyini azaltmakta ve katarsis ile örtüşen bir etki ortaya

koymaktadır. Boks, güreş vb. çeşitli aktiviteler tercih edilerek katarsis sağlanabilir ve öfke düzeyinin azaltılmasına katkı sağlanabilir (Buss, 1961; akt. Mallick ve McCandless, 1966). Bir boks antrenmanından bir yastığı yumruklamaya kadar çeşitli şekillerde katarsis yapmanın rahatlatıcı etkisi olabileceğine yönelik olumlu düşünceler besleyenlerin sayısı sürekli artmaktadır (Bushman, 2002). Genel anlamda katarsis kişilerce bastırılması ile sorun meydana getiren duyguların bastırılmasının önlenmesini sağladığı gerekçesi ile psikoloji alanında ve çeşitli tedaviler açısından önem arz eden ve kabul gören bir olgu olmuştur (Lewis ve Butcher, 1992).

Ancak düşmanca duyguların davranışlara dökülerek dışa dönük formda ifade edilmesi sonucu kişinin kendini iyi hissetmesi durumu, her zaman saldırganlık dürtüsünün veya öfke duygusunun ifade edilmesi doğrultusunda azalması sebebiyle değil, kişinin kendini güçlü hissetmesi sebebiyle olabilir (Atkinson ve Hilgrad, 2009). İlgili alan yazın incelemesinin ardından, burada katarsis kavramı üzerine bir tartışmanın var olduğunu söylemek mümkündür. Katarsis üzerine yapılan tartışma Aristoteles ve Platon’a kadar dayanan çok eski zamanlardan bu yana devam eden tarihi bir süreç olmuştur (Scheff ve Bushnell, 1984). Tıpkı saldırganlığın kalıtsal bir içgüdü olduğu söyleyenler ile sonradan edinildiğini söyleyenlerin tartışması gibi. Salırganlık eğer bir kalıtsal dürtüyse katarsis onu azaltmalıdır. Fakat sonradan edinilen ve sosyal öğrenme teorisi ile bağdaşır nitelikteyse bu katarsis eyleminin saldırganlığı ve öfkeyi daha fazla arttıracak anlamına gelebilir (Atkinson ve Hilgrad, 2009).

Yürütölen deneysel desenli bir çalışmada üç farklı gruba ayrılmış öfkeli katılımcıların kum torbalarını yumruklamaları ve ardından öfkelerini ifade etmeleri istendi. Katılımcılardan oluşan bir grup bu eylem sırasında onları öfkeliendiren bireyleri düşünürken, dikkat dağıtma grubu olan ikinci grup ise fiziksel egzersiz amacıyla bu eylemi yaptığını düşündü. Bunun ardından katılımcılara onları öfkeliendiren bir kişiye yüksek sesle kızgınlıklarını gösterme fırsatı sunuldu. İlk grupta yer alan ve eylemi gerçekleştirirken öfkenin kaynağını düşünen katılımcılar, dikkat dağıtma grubu veya kontrol grubundakilere göre daha fazla öfke ve saldırganlık deneyimledir. Onları sırası ile dikkat dağıtma grubu ve kontrol grubu takip etti. Bu durumda katarsis eyleminin öfke duygusunu veya saldırganlığı azaltmadığı söylenebilmektedir (Bushman, 2002). Zhan vd. (2021) tarafından yürütölen başka bir katarsis deneyinde ise benzer bulgular elde edildi ve katarsisin

öfkeyi indirgeme adına başarılı olmadığı rapor edildi. Engelleme ve hayal kırıklığının öfkenin oluşmasına katkı sağlamaktadır fakat bu oluşuma yardımcı faktöre yönelik uygulanan saldırganlık katartik etki yapmamakla birlikte üstelik öfkeyi ve saldırganlığı besler ve arttırır niteliktedir (Mallick ve McCandless, 1966). Ayrıca katarsis amacıyla öfkesini dışa vuran veya saldırgan davranışlar sergilemeyi tercih eden kişiler ilk etapta istediklerini kazansalar da uzun vadede zararlı yan etkileri görebilirler (Bushman, 2018). Katarsis yapmayı tercih eden kişiler ilerleyen zamanlarda saldırganlaşabilmekte ve saldırganlığı karakteristik bir kişilik haline getirebilmektedirler (Moeller, 2001; Zhan vd., 2021).

Katarsis üzerine yapılan tartışma taban tabana zıt şekilde ikiye ayrılmış görünse de gerek sosyal yaklaşımçıların gerek biyolojik yaklaşımçıların doğruluk payı olan söylemleri bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir ve ifade etmiş oldukları eleştiri ve önerileri ele aldığımızda ortak paydalarda buluşulabilecek noktalar olduğunu söylemek mümkündür (Scheff ve Bushnell, 1984).

2.3 Sporda Saldırganlık

Başlangıcı neolitik dönem ve antik Yunan uygarlığı ile ilişkilendirilen spor, tarih boyunca gelişimini sürdürmüş ve sanayi devrimi ile bambaşka bir noktaya taşınmıştır. Ardından bilgi ve kültür etkileşimi aracılığıyla küreselleşen spor olgusunda, uluslararası federasyonlar kurulmuştur. Bununla birlikte kapitalizmin getirdiği sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeler geniş takipçi kitlelerine sahip sporu da etkilemiş, endüstrileştirmiş ve kurumsallaştırmıştır (Talimciler, 2010). Spor olgusunun endüstrileşmesi beraberinde ticarileşme ve profesyonellik kavramlarını da getirmiştir. Temelinde maddiyat kavramının yattığı bu durum spora bazı olumlu çıktılar kazandırmakla birlikte “sporum kirlenmesi” olarak ifade edilen olumsuzluklara da sebebiyet vermiştir (Amman, 2017). Benzer şekilde materyalist eğilimlerin sporcuların saldırganlık düzeylerini arttırdığı bilinmektedir (Okcu, Hedef ve Karlı, 2022). Başer (1998)’ de bu ticarileşme ve profesyonelleşme süreci ile birlikte spor fenomeninin nicelik ve nitelik bakımında köklü bir değişikliğe uğradığına dikkat çekmektedir. Endüstrileşmiş bir sektör halini alan sporun üretim ve tüketim süreci birçok insanı etkiler hale gelmiş ve buna bağlı olarak sürekli daha fazla başarı ve performans beklenen bir forma dönüşmüştür (Özen, Eygü ve Kabakuş, 2013). Sporun büyük kitlelere hitap eden bu tip bir forma ulaşmasıyla saldırganlık kavramı ile etkileşimi dikkate değer bir hal almıştır (İkizler, 1994). Ticarileşme ve paranın sporda saldırganlığa olan etkisi ortadadır, bunu

reddetmemek ile birlikte spor ortamlarında saldırganlığın sadece bu sebeplere dayandırılmaması gerektiğini ve sporda saldırganlığın bu ticarileşmeden öncede karşılaşabilen bir durum olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Birçok araştırmacı sadece ticarileşme sebebine sığınarak, sporun amatör ruhu korunsaydı saldırganlık problemi daha az olacaktı tezini müdafaa eder çünkü ticarileşme sürecini ve bu tip etmenleri kabul ederek suçlamak, sosyal etmenleri kabul edip sorumluluk almaktan daha kolay olabilir. Ancak çeşitli kültürel ve sosyal etkilerin rolü atlanmamalıdır (Coakley, 2021). Ayrıca sporda saldırganlık, profesyonel müsabakalar, okul sporları veya küçük yaş gruplarınca yapılan müsabakalar fark etmeksizin karşılaşılabilen ve endişe verici düzeyde artış gösteren bir sorundur (Bryant ve Zillmann, 1983; Yiannakis, McIntyre, Melnick ve Hart, 1976; akt. Dunning, 1983).

Sporda saldırganlığı iyi anlayabilmek için saldırganlık ile neyin kast ediliyor olduğunun iyice anlaşılması ve yapılan tanım doğrultusunda meydana gelen çerçevenin neleri kapsadığının iyice netleştirilmesi gerekmektedir. Ardından spor ortamlarında gözlemlenen davranışlar, ortaya koyulan tanımdan yola çıkarak incelenebilir (İkizler, 1994). Müsabaka ortamlarında gözlemlediğimiz saldırganlığı İkizler (1994) ‘‘Bir sporcunun, ilgili spor dalına ait kuralların dışına taşarak, karşısındakine zarar verme niyeti ile bir davranışa bulunma eğilimi göstermesidir’’ şeklinde ifade etmiştir (s.73). Bu noktada saldırganlık ve sporda saldırganlık tanımlarını birbirinden ayıran kuralların dışarısına taşma unsuru dikkat çekmektedir. Baumann (1994) branşa özgü kuralların ihlaline bağlı olarak gerçek sporda saldırganlık sınırları içerisine girildiğini söyleyebileceğimizi ve bu akılcı tanımlama ile faaliyet ve saldırganlığın ayrışmasının kolaylaşabileceğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Kerr (1997) genel saldırganlık tanımı ile sporda saldırganlık veya şiddetin tanımı arasındaki farka dikkat çekmiştir. Genel anlamda saldırganlık bir kişiye yönelik düşmanca niyetle yapılan ve toplumca onaylanmayan davranışlardır. Fakat spor bağlamında zaman zaman müsabaka veya bazı branşların ruhuyla iki rakip arasında saldırganlık kışkırtılır. Özellikle temas içeren takım sporlarında saldırganlık ve şiddet adeta sözleşme niteliği taşıyan kurallar çerçevesi içerisinde olmak şartıyla izin verilen bir olgudur ifadelerini kullanmıştır (akt. Kerr, 2002). Bazı branşlar doğaları gereği bünyesinde saha dışarısında kabul edilmeyecek davranışlar barındırabilirler. Bu anlamda branşların getirileri ve müsabakaların kural çerçeveleri benzer şekilde yine belirleyici olmaktadır. Saldırganlık ve şiddet ile ilgili değerlendirmelerde normatif yapılarla örtüşen yanı değerlendirilmemekte

ve branşın doğasına gerekli bir parçası olmayan yanı dikkate alınmaktadır (Mark, Bryant ve Lehman, 1983). Branşların doğası ve getirilerine değinmişken, gelişim psikolojisinin bu noktada değerlendirmeye alınabilecek bir yaklaşımı söz konusudur. Somut bir örnek ile aktarmak gerekirse; Günlük yaşantımızda otobüse binerken bir avantaj sağlamak için başka birini omuz ile iterseniz bu bir saldırgan davranıştır. Fakat aynı omuz itiş eylemini bir futbol müsabakasında yapmanız halinde oyunun doğasına aykırı bir davranış olarak etiketlenmeyecektir (Baumann, 1994). Sporun bir parçası olarak ifade edebildiğimiz ve zaman zaman antrenörlerin oyuncularından talep ettiği bilinen (Bryant ve Zillmann, 1983) ve saldırgan olarak etiketlenmediğimiz bu davranışlar, sporda saldırganlığın ele alınmasında ‘‘Acımasız vücut teması’’ ismiyle tanımlanmış ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca tehlikeli nitelikte olduğu da ifade edilmektedir (Smith, 1983). Halka açık gerçekleştirilen bir boks müsabakasında rakibinin hayatını kaybetmesi ile sonlanan ve buna bağlı olarak yargılanan Fitzsimoons’ın davasından bir somut örnek ile durumu pekiştirmek mümkündür. Davanın hâkimi oyunun kurallarının olmasını, bu kuralların katılımcılarca biliniyor ve kabul edilmiş olması sebebi ile kurallar çerçevesi içerisinde gerçekleşen olay sonucu cinayet değil, kazadır şeklinde karar bildirmiştir (Hechter, 1977; akt. Smith, 1983). Bu örnek hukuk önünde bile müsabaka kurallarının, bir davranışın saldırgan olarak etiketlenmesinde önem arz ettiğini kanıtlar nitelikte olduğundan önemlidir. Ayrıca benzer şekilde icra edilen branşın getiri ve risklerinin sporcular tarafından önceden biliniyor oluşunun önem arz eden bir unsur olduğunu ifade eden söylemlere rastlamak mümkündür (Kerr, 2002). Şahin, Şebin, Yılmaz ve Şahin (2014) değinilen bu ayrıştırıcı noktayı sporda rakibe zarar veren her eylem saldırgan olarak etiketlenemez, icra edilen branşa özgü getiriler ve kurallar önemlidir diyerek açıklamışlar ve sporcularca sergilenen saldırganlığın sadece müsabaka içerisindeki davranışları kapsamadığını antrenman halinde veya müsabaka bitişinde sergilenen davranışları da kapsadığını ifade etmişlerdir.

Sporda saldırganlığın çerçevesi oluşturulurken dikkat edilmesi gereken bir başka unsur ise oyuncuların ilgili branşın getirileri gereği stratejik konumlarıdır. Örneğin futbol branşında tekme atmak yoluyla faul yapmak ve kurallar dışarısına çıkmak mümkündür. Bu durumda savunma bölgesinde görev alan oyuncuların, hücum bölgesinde görev alan oyunculara göre genellikle daha fazla faul yapacağını söyleyebiliriz. Bu stratejik konumlara bağlı olarak oluşan durum savunma

oyuncusunun hücum oyuncusundan daha fazla saldırgan olduğu şeklinde bir etiketleme yapmayı gerektirir mi? Sorusu akıllara gelebilmektedir (Baumann, 1994).

Sporda saldırgan davranışlar düşünüldüğünde akla ilk gelen formlardan biri şüphesiz sporcular tarafından sergilenen saldırgan davranışlardır. Sporcularca sergilenen saldırgan davranışlar çeşitli nedenlere bağlı olarak meydana gelebilmektedir. Bu nedenleri Şahin ve arkadaşları (2014) beş farklı başlıkta toplayarak kategorize etmişlerdir.

1. Sporcu veya takımın mağlup durumda olması
2. Hakem hataları meydana geldiğine dair negatif düşüncelerin var olması
3. Müsabakada görev alan sporcunun fiziksel temas sonucu ya da sakatlanmaya bağlı olarak acı çekiyor olması
4. Müsabakada görev alan sporcunun var olduğunu düşündüğü veya bildiği potansiyelinin altında bir performans gösteriyor olması
5. Sporcunun şaşırması

Ayrıca Cox (1998) müsabaka ilişkin bazı durumların saldırgan davranışların meydana gelmesinde rol oynadığını ifade etmiş ve bu durumları dört başlıkta sınıflandırmıştır (Akt. Tiryaki, 2000).

1. Müsabakada yer alan sporcu veya takımlar arasındaki puan farkının fazla olması durumu
2. Müsabakayı deplasmanda oynayan takımın ev sahibine göre daha saldırgan olması
3. Müsabakayı kaybeden sporcu veya takımın kazanana göre daha saldırgan olması
4. Isının daha yüksek olduğu ortamlarda icra edilen müsabakalarda saldırganlığın artması

Sporcunun antrenörünün davranış ve tutumlarının (Güvendi ve Keskin, 2020) veya müsabakayı tribünde takip eden taraftar kitlesinin sayısal büyüklüğünün, sporcu saldırganlığında rol oynayan bir başka etmen olduğu da bilinmektedir (Russel, 1983; Russel ve Drewry, 1976).

Sporda saldırganlık üzerinde etkisi olduğu bilinen bir başka unsur ise yönetim kademelerinde yer alan kimselerin tutumlarıdır. Eğer spor yöneticileri kazanmayı çok arzulayıp buna bağlı olarak sporculara veya teknik ekibe baskı uygularsa meydana gelecek kazanma zorunluluğu hissi sporcuların bu beklentilere cevap vermek için tüm yolları denemesine sebep olabilmektedir (Yetim, 2005). Çoğu zaman benzer sebeplerle müsabaka da saldırgan davranışların antrenörler veya kulüp yönetiminde yer alan kişilerce sporculardan talep edildiğini söylemek de mümkündür (Bryant ve Zillmann, 1983). Geçmiş yıllarda kulüp yöneticilerinin basına verdiği röportajlar yoluyla saldırganlığın teşvikinde rol oynadığı hatta yine spor yöneticileri aracılığıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve milletvekili seçimlerine kadar uzanan saldırganlık ve şiddet söylemleri olduğu görülmüştür. Spor yöneticilerinin bu tarz tutum ve söylemleri hem yöneticilerin sergilediği saldırgan davranışlara örnek olabileceği gibi taraftarlarca sergilenen saldırganlığı da besler niteliktedir (Köknel, 1996).

Sporcularca sergilenen saldırgan davranışların meydana gelmesinde daha önce sosyal öğrenme kuramı altında değinilmiş olan pekiştirme durumunun da rol oynadığını ifade etmek gerekmektedir. Saldırgan davranışlar sporcunun taraftarlara işine bağlı olduğunu ve müsabaka esnasında bünyesinde olduğu takım veya kulüp için her şeyini ortaya koyduğunu kanıtlamasında rol alabilmektedir (Bryant ve Zillmann, 1983). Müsabakayı kazanmak adına saldırganlık göstermekten kaçmayan ya da saldırganlığa maruz kalmaktan korkmayan sporcu profilleri, takım arkadaşlarıyla arasında kuvvetli saygı bağları oluşturabilmektedir (Coakley, 2021). Bu söylemler sporcu saldırganlığının taraftarlarca ya da takım arkadaşlarınca dolaylı şekilde pekiştirilebildiğini gösterir nitelikte olması sebebiyle önemlidir.

Ayrıca müsabakaları takip eden taraftarların saldırgan içerikli davranışları barındıran durumları izlemekten hoşnut olduğunu ve bu durumları arzuladığını ifade eden düşüncelere rastlamak mümkündür (Bryant ve Zillmann, 1983). Ticarileşmiş spor olgusunun içerisinde yer alan ve pazarlama konusunda uzmanlaşmış birçok kişi şiddet içeriğinin veya beklentisinin seyircinin ilgisini daha fazla çektiğine inanmaktadır. Müsabakayı kazanmak için kendilerini riske atan sporcu profili ile buna hayranlık duyan taraftar kitlesini de kazanmayı amaçlayarak, agresif oyun vurgusu etrafında sporcu profilleri oluştururlar (Coakley, 2021). Bu düşüncenin bağdaştırıldığı fikirlerden biri çatışma ve rekabetin dramının oluşturduğu keyfin en başlıca unsur olduğu ve şiddet, yaralanma ya da acı içeren

durumların yüksek rekabet gücünün temsilcisi olduğu fikridir (Bryant ve Zillmann, 1983). Ancak en seçkin futbol liglerinden biri olan İngiltere Premier Lig üzerinde gerçekleştirilmiş ve sergilenen agresif, saldırganlık içeren oyunun seyircilerin talep ve katılım açısından değerlendirilmesi amaçlanan bir çalışmanın bulguları; saldırganlığın katılıma etkisi olduğunu doğrularken, bu etkinin takım kalitesi ve kural ihlal tarzına göre farklılaşabileceğini ortaya koymuştur. Çalışmanın sonunca rapor edilen bulgular taraftarların şiddet ve saldırganlık içerikli müsabaka izlemek istemediğini, saldırganlık düzeyinin artmasının müsabakaya olan katılım ve ilgiyi azaltabildiğini göstermiştir (Jewell, 2012).

Birden fazla sebebe bağlı olarak meydana gelebilen karmaşık ve kompleks bir yapı olan sporda saldırganlığın meydana gelmesinde rol oynayan etmenlerden birinin de algılanan adaletsizlik duygusu olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla sporda adalet algısını arttıran tedbirlerin arttırılması ile saldırganlığın indirgenmesine katkı sağlanabileceğini söyleyebiliriz (Mark, Bryant ve Lehman, 1983). Bazı branşlarda bulunan diskalifiye olmak gibi ya da futbol branşında ki kart cezaları gibi yaptırımların sporcuların müsabaka ortamlarında yaşadıkları sapmaları önler nitelikte olduğunu söyleyebiliriz (Erkal, Güven ve Ayan, 1998). Bu ifadeler ile örtüşür ve ilişkili olması sebebiyle, aynı zamanda sporda ceza uygulamaları kavramı ile ilişkisi göz önünde bulundurulursa değinilmesinde fayda olabilecek bir diğer kavram sosyal değişim kuramıdır. Sosyal değişim kuramı kişinin sergilediği olumsuz davranış karşılığında elde etmiş olduğu kazanımları, maruz bırakılacağı cezadan daha ağır basacak biçimde önemli olarak etkiletmesi sonucu cezayı göze alarak olumsuz davranışı gerçekleştirmesi olarak ifade edebiliriz. Bu durumda elde ettiği kazançların da etkisi ile olumsuz davranış pekiştirilir (Terry ve Jackson, 1985). Müsabaka içerisinde yer alan kuralların ihlali sonucu uygulanan cezai yaptırımların saldırgan davranışların meydana gelmesinde veya indirgenmesinde rol oynayabileceğini gösterir nitelikte olması sebebi ile sosyal değişim teorisi göz önünde bulundurulmalıdır.

Smith (1983) sporcular tarafından meydana getirilen saldırgan davranışların sınıflandırılmasına yönelik meydana getirmiş olduğu çalışmada “Borderline violence” olarak ifade ettiği ve tam sınırdaki şiddet şeklinde açıklayabileceğimiz teknik olarak oyunun kurallarının dışına çıkan fakat çoğu antrenör ve sporcu tarafından normalleştirilmiş ve rekabetin bir parçası olarak görülen, futbol branşında köşe vuruşu esnasında dirsek itişmeleri gibi örnekler ile

açıklayabileceğimiz bir saldırganlık tipinin varlığına değinmiştir. Ayrıca normalleştirilen bu tip saldırgan davranış biçimlerinin, maruz kalan diğer sporcuları misilleme yapmaya sevk edebilir nitelikte olduğu sebebiyle riski ve zararlıdır. Weinberg ve Gould (2019) ise sporculardan müsabakalarda gördüğümüz saldırgan davranışların tamamı olmasa bile çoğunluğunun bir amaca ulaşmaya yönelik meydana getirilen ve doğrudan zarar verme amacı taşımayan saldırganlık formu olan araçsal saldırganlık olduğunu ifade etmişlerdir.

Bilinmektedir ki; saha içerisinde sporcularca sergilenen saldırganlık, meydana gelme biçimi önemli olmaksızın taraftarlara da yansımakta ve taraftar saldırganlığını beraberinde getirmektedir (Şanlı, Mil, Güçlü ve Arıkan, 2015). Zira taraftarlarında saldırgan eylemlere sıklıkla katılım gösterdiklerini görmek mümkündür (Kılıç, 2019). Taraftar saldırganlığı bünyesinde kitle psikolojisinin etkilerini barındırmaktadır (Yetim, 2005) ve kitlesel hareketler olmaları sebebiyle önem arz etmektedir. Bu kitlesel saldırgan hareketlerin görünür nedeni müsabaka ile ilişkili olsa bile zaman zaman ardında tarihi çekişmeler, din, ırk ya da mezhep farklılıkları gibi sebepler yatabilmektedir (Erkal vd., 1998). Bazı kişiler beklentilerini desteklediği sporcu ya da takımın üstün çıkması şeklinde düzenlerler. Bu doğrultuda destekledikleri sporcu veya taraftarı oldukları takımın uğrunda saldırganlık eylemleri sergilemeyi saygınlık ve bağlılık göstergesi olarak etiketlerler. Bu eylemlerin meydana gelmesinde bireyin taraftar topluluğu içerisinde olması etkilidir. Tek başına bu davranışları sergilemeyen uyumlu kişiler toplulukta kitle psikolojisinin etkisiyle saldırgan davranışlara göz yumar hale gelebilmektedirler (Yetim, 2005).

Taraftar saldırganlığı oyunculara ya da görevlilere psikolojik zarar verme amacıyla düşmanca veya sadece takımlarının başarılı olma ihtimalini arttırmak için rakibin dikkatini dağıtmak amacıyla araçsal saldırganlık şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Wann, Carlson ve Schrader, 1999). Taraftarların gösterdiği bu araçsal saldırganlık davranışlarında amaç yine zarar vermek olsa bile asıl arzulanan, diğer kişi ya da nesnenin zarar gördüğünü gözlemlemek değil, bazı dışsal ödülleri elde etmektir. Amacın veya bu dışsal ödüllerin elde edilmesi ise davranışı pekiştirir niteliktedir (Şahin vd., 2014).

Taraftarların takımlarına olan bağlılık düzeyleri arttıkça düşmanca, araçsal ya da sözel saldırganlık gösterme eğilimleri artmaktadır (Wann, vd., 1999; Wann,

Weaver, Belva, Ladd ve Armstrong, 2015) fakat fiziksel saldırganlık eylemleri için aynısını söylemek mümkün değildir (Wann vd., 2015).

Şanlı vd. (2015) spor bağlamının saldırganlığın taklit edilmesine el verişli olmasının sporda saldırganlık için önem arz eden unsurlardan biri olduğunu ifade ederken, bazı çalışmaların ortaya koymuş olduğu bulguların taraftarların kazanan veya kaybeden tarafta olmaları fark etmeksizin müsabaka sonunda öncesine oranla daha fazla düşmanca duygular bildirdiklerini işaret etmektedir.

2.4 GÜDÜLENMELİ DAVRANIŞ

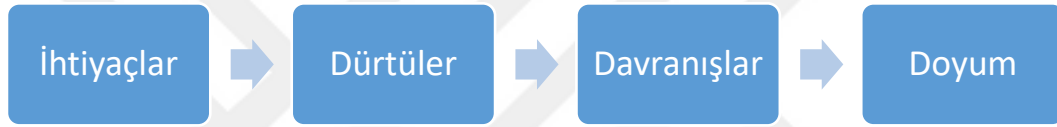
Davranışı veya davranışı yönlendirebilme becerisini açıklayabilme durumu, psikoloji biliminde ele alınan önemli başlıklardan biri niteliğindedir. Psikoloji alanında çalışan bilim insanlarının insan davranışını açıklamaya yönelik ortaya koymuş olduğu yapılardan biride güdülemedir (Doğan, 1999). En basit haliyle ifade edecek olursak; kişinin sergilediği davranışların altında yatan yemek yeme gibi bir ihtiyacını fark edebilmesi ya da yemeğe bir arkadaşı ile gitme arzusunu anlaması gibi durumları anlamlandırabilmek istediğimizde, güdülenme psikolojisine dahil olmuş oluruz (Cüceloğlu, 2022). İnsanların davranışlarını anlamlandırma ve açıklama sürecinde dürtü, içgüdü, gereksinim ve iti gibi birçok terime yer verildiği ve güdülenme kavramının insan davranışının açıklanmasında yer alan bu terimleri bünyesinde barındıran daha kapsayıcı bir alan olduğunu söyleyebiliriz (Onaran, 1981).

Bağlam ve koşullar fark etmeksizin insanların davranışlarının oluşmasının altında güdüler ve güdülenmenin bulunduğu bilinmektedir (Cüceloğlu, 2022). Güdü kavramı, bireyi herhangi bir davranışı sergilemeye götüren içsel bir uyarılma hali, formu şeklinde açıklanabilir (Budak, 2021). Temelinde organizmanın temel gereksinimlerinin tatmini yer alan güdülenme kavramını ise hümanistik görüş etrafında toplanan ruh bilimciler, ihtiyaçlar yani gereksinimler ile ifade etmekte ve açıklamaktadırlar (Dilekmen ve Ada, 2005). Baymur (1976) kişinin bir davranışını sergilemesinde güdülerin aracılığıyla ihtiyaçların rol aldığını ve bireyi harekete geçiren etmenlerden biri olan güdülerin, ihtiyaçlara bağlı olarak meydana geldiğini ifade etmektedir. Baysal ve Buluş (2001) temel gereksinimlerin insan davranışının oluşmasında rol aldığını ve motive edici unsurlardan olduğunu ifade etmişlerdir. Temel ihtiyaçların kişilerde gerginlik durumu ile güdülenme başlatan olgular olduğu bilinmektedir (Ercoşkun ve Nalçacı, 2005). Bireyler bir ihtiyaç hasıl olması halinde oluşan gerginlik durumuna bağlı olarak, gereksinimi ve gerginlik halini

gidermek adına güdülenmektedirler (Belecı, 2022). İhtiyaçlarını doyurmaya yönelik şiddetli biçimde ortaya çıkan arzu her organizma için olağan bir durumdur (Arslanoğlu, Tekin, Arslanoğlu ve Özmütlu, 2010). Dolayısıyla bireylerin eylemleri, ihtiyaçları ile ilişkili biçimde ve tatmin etme çizgisinde gerçekleşmektedir (Sarı, Yenigün, Altıncı ve Öztürk, 2011). Buradan hareketle bireylerin sergiledikleri davranışlarında rol oynayan önemli etmenlerden birinin ihtiyaçlar veya gereksinimler olduğunu ifade edebiliriz. İhtiyaçlar, Baymur (1976) tarafından bireyin çevresi ile uyum içerisinde yaşamını idame ettirebilmesi adına gerekli olan koşulların eksikliği olarak ifade edilmiştir. Günümüzdeyse ihtiyaç, organizmanın beyinde bir gerilim, baskı biçimde olan ve eylemi gerçekleştirmeye iten bir his olarak ifade edilmektedir (Arslanoğlu vd., 2010). Budak (2021) ise ihtiyacı “Organizmayı bozulan homeostasisi tekrar kurmaya yönelten güdü” şeklinde açıklamaktadır (S. 372).

Meydana gelen ihtiyaç ve buna bağlı olarak sergilenen davranış ilişkisini daha iyi anlayabilmek adına değinilmesi gereken bir diğer kavram homeostasis kavramıdır. İhtiyaçların özellikle fizyolojik olarak kategorize edilen boyutunu anlama adına Bernard tarafından ortaya konmuş olan homeostasis yani “Organizmada iç çevrenin değişmezliği” kavramı dikkate değer niteliktedir (Baymur, 1976. S. 64). Homeostasis kuramına göre; bir bireyin hayatını sağlıklı biçimde idame ettirebilmesi ve kişilik bütünlüğünü koruyabilmesi adına organizmada homeostatik denge kavramı çatısı altında ifade edilebilen denge durumunun mevcut olması gerekmektedir. Sosyal ya da fizyolojik bağlamlardan birinde bu dengenin yitirilmesine bağlı olarak ihtiyaçlar baş gösterir ve bu gereksinme süreci, insan davranışının meydana gelmesinin ilk adımı olarak nitelendirilebilmektedir (Doğan, 1999). Cüceloğlu (2022) Homeostasis kuramını daha anlaşılır bir biçimde açıklamak adına “ Bir binanın iç ısını dengede tutan termostat gibi yaşamımız için gerekli koşulları dengede tutar” ifadelerini kullanmıştır (S.235). Homeostatik denge durumunun bozulması kişide bir gerginlik meydana getirir ve kişilerin fizyolojik ya da psikolojik gereksinimlerinin tatmin edilmemesi durumu uyumsuz davranışların sergilenmesinde rol oynayabilir (Ercoşkun ve Nalçacı, 2005). Toparlayacak olursak; kişinin hayatını sağlıklı biçimde idame ettirebilmesi için homeostatik denge durumunun var olması gerekmektedir. Zaman zaman bazı ihtiyaçlar baş gösterir ve bu denge durumunu ortadan kaldırır. Organizma ise ortaya çıkan gereksinimlerin tatmini yolu ile

kaybolan dengeyi tekrar tahsis etme arzusu güder ve bu arzu ihtiyaç ya da gereksinim olarak adlandırılır. Organizma gereksinimleri karşılayamama durumunda bazı olumsuz davranışlara ve duygulara yönelebilir. Ya da ihtiyacın giderilmesi ile denge durumu tekrar sağlanır ve doyum noktasına ulaşılır. Baymur (1976)'a göre ihtiyaca bağlı güdülenme durumunda rastlanan iki olgu vardır. İlki, ihtiyacın tatminine bağlı olarak kişinin dinginleşmesi ya da doyum noktasına ulaşılması durumudur. İkinci durumsa; güdülenme gerçekleşmiş bireyde tatmin ihtiyacına bağlı olarak faaliyet ve gerilmenin artışı durumudur. Genel anlamda meydana gelen ihtiyaçlara ve tatmin edilmesine yönelik duyulan arzuya bağlı bu işleyişe homeostatik denge adı verilmektedir. Ayrıca gereksinimin tatmini sonucu doyum noktasına ulaşılmasının ardından, insanların ihtiyaçları zaman zaman tekrarlanabilir niteliktedir (Murray ve Shneidman, 1981. Akt. Dinçer, 2019).

Şekil 2.3 GÜDÜLENMELİ Davranış Süreci

(Kaynak: Doğan, O. (1999). Tıp Fakülteleri İçin Davranış Bilimleri (2.bs.). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No: 75, 166).

Doğan (1999) organizmada meydana gelen gereksinimin bir dürtü durumunu ve bu dürtünün davranışı meydana getirme sürecini bir şema ile aktarmıştır. İhtiyaçlardan meydana geldiği ifade edilen dürtüler “Ani, güçlü, bazen karşı konulamaz bir itki” olarak açıklanmaktadır. Çeşitli temel ihtiyaçlardan beslenerek meydana gelen itkinin veya dürtünün, kişiyi bu ihtiyaçlara bağlı motivasyonlu davranışı meydana getirmesine huzursuzluk vererek yönlendiren bir durum oluşturduğu düşüncesine verilen bir diğer isim ise itki azaltma teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Budak, 2021. S.234). Doğan (1999) ihtiyaç ve dürtü kavramının benzerliğine ve zaman zaman karıştırılabilme durumuna dikkat çekmiş ve ayrımını daha iyi açıklama noktasında; ihtiyacın dürtüye göre daha geniş ve kapsayıcı olduğunu, ayrıca ihtiyaçların insanla bağlantılı her konuda meydana gelebilir nitelikte olduğunu belirtmiştir. İhtiyaç ve dürtü kavramlarının ayrımı hakkında Cüceloğlu (2022) temel fizyolojik güdülerimizin dürtüler olarak etiketlenirken, bir topluluğa ait olma gibi tüm canlılarda geçerli olmayan ve insanoğlu ile özdeşleşen dürtülerimize ihtiyaç dendiğini ifade etmiştir.

Kişilerin temel ihtiyaçları ve güdülerini çok basit veya karmaşık biçimlerde, birbirinden farklı formlarda olabilir (Ercoşkun ve Nalçacı, 2005). Buna bağlı olarak güdülerin ve ihtiyaçların ruh bilimcilerce çeşitli şekillerde kategorize edildiği görülmektedir. Bu kategorizasyon başlarda çevrimsel yani açlık durumu gibi güdüler ve çevrimsel olmayan yani çevremizdeki etmenlere bağlı olarak meydana gelen güdüler şeklinde oluşturulmuştur (Onaran, 1981). Daha sonraları, dürtü ve ihtiyaç terimlerinin birincil ya da fizyolojik veya ikincil ya da psikososyal şeklinde sınıflandırmalara tabi tutulduğunu ve en fazla başvurulmuş kategorizasyon şekli olduğunu ifade edebiliriz (Baymur, 1976; Doğan, 1999; Eroğlu, 2010). Fizyolojik ihtiyaçlar sınıflandırmasında yer alan güdüler bir bilgi işleme süreci çıktısı olarak oluşmamış olan ve kişinin ihtiyaçlarından kendi kendine meydana gelen davranışları karşılar niteliktedir (Eroğlu, 2010). Bu tip fizyolojik temelli ihtiyaçların meydana gelmesinde kişinin kendi seçiminin rol aldığını söylemek mümkün değildir (Yasul, 2016). Fizyolojik ihtiyaçlar canlının doğuştan getirdiği ihtiyaçlardır ve hayatta kalma odaklı olmanın yanı sıra evrensel niteliktedir (Baymur, 1976; Doğan, 1999). Fizyolojik ihtiyaçları hem insanlar hem de hayvan türleri üzerinde gözlemleyebilmek mümkündür ancak sosyal ihtiyaçlar insanların çevreleri ile iletişimine bağlı meydana gelen ihtiyaçlardır. Hayvanlar ise bu sosyal süreçlerden muaf olarak sürüler halinde yaşamlarını sürdürmeleri sebebiyle, insanların taşıdığı sosyal ihtiyaçlara sahip değildirler. İnsanoğlu diğer canlılardan farklı olarak daha karmaşık psikolojik ihtiyaçlara da sahiptir. İnsanlar parçası oldukları toplumdan sevgi, dostluk, başarı, bağlılık, güvenlik ya da tanınma gibi psikolojik ihtiyaçları öğrenirler (Eroğlu, 2010; Cüceloğlu, 2022). Psikolojik ihtiyaçlar, fizyolojik ihtiyaçlar ile iç içe kavramlardır. Hatta fizyolojik ihtiyaçların bireylerin ilerleyen yaşıyla da birlikte, psikolojik ihtiyaçlarının meydana gelmesinde rol alan etmenlerden biri olduğu söylenebilmektedir (Köknel, 1985). İki farklı ihtiyaç formunun ayrıştığı noktalar ise; fizyolojik ihtiyaçların giderilmemesi halinde zaman zaman hayati bir risk teşkil edebiliyorken, sosyal ihtiyaçların tatmin edilmemesi durumu organizma açısından hayati bir risk oluşturmazken, psikolojik iyi olma halini bozan bir unsur olabilir (Ercoşkun ve Nalçacı, 2005). Ayrıca sosyal ihtiyaçlar insanların toplumlar halinde yaşamlarının meydana getirdiği alışkanlıklarla ilişkili olan (Eroğlu, 2010) ve sonradan sosyal çevre aracılığıyla edinilen ve buna bağlı olarak kültürler arasında değişiklik gösterebilen, daha karmaşık ihtiyaçlardır. (Baymur, 1976). Psikolojik ihtiyaçların,

mutluluk durumu ile ilişki içerisinde olduğu da bilinmektedir (Gunnel, Mack, Wilson ve Adachi, 2011). Psikolojik temel gereksinimlerin iyi olma hali üzerinde olumlu bir etkisi bulunmaktadır (Stenling ve Tafvelin, 2014). Ayrıca tatmin edilen her ihtiyaçtan doğan haz ya da iyi olma hali ile tatmin edilemeyen ya da engellenen gereksinimden kaynaklanan olumsuzluğun şiddeti aynı oranda olmaz ve değişiklik göstermektedir (Yasul, 2016).

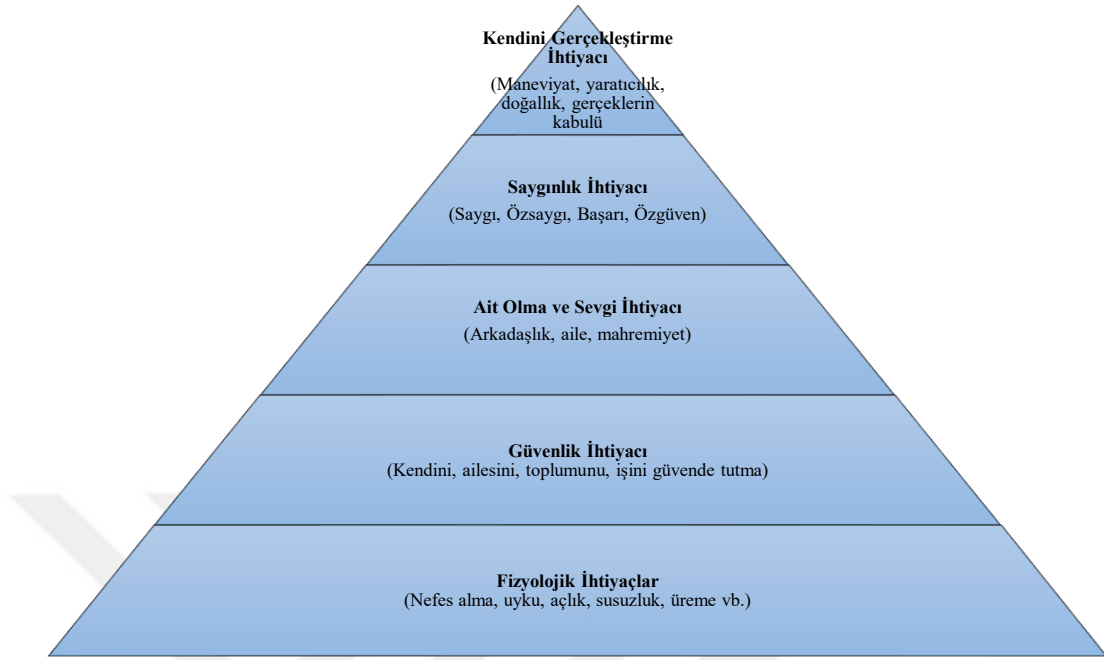
2.4.1 İhtiyaçlar Teorileri

İlgili alan yazında yürütülen inceleme sonucunda, insan davranışının nedenlerinden biri olarak ifade edilen ihtiyaçlar üzerine çeşitli kuramların ortaya atılmış olduğu görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde; gerek çalışmanın çerçevesi altında gerçekleştiği Deci ve Ryan'ın temel psikolojik ihtiyaçlar teorisi, gerekse ilgili alan yazında temel ihtiyaçlar üzerine ortaya konulmuş olan ve kabul görmüş çeşitli ihtiyaçlar teorileri ele alınacaktır.

2.4.1.1 Maslow'un İhtiyaçlar Teorisi

İnsanoğlunun kimi ihtiyaçları diğerlerine göre daha önceliklidir ve bu koşullarda hangi gereksinimin öncelikli şekilde giderileceği seçimi kişinin tercihinine bağlı değildir. Organizma bu kararı kendi denetimiyle, kişinin tercihinden bağımsız şekilde belirlemektedir. Eğer bir önem ve öncelik sırası olmaksızın bütün gereksinimler eş zamanlı olarak meydana geliyor olsaydı ihtiyaçlara bağlı oluşan gerilim bireyin yönetemeyeceği seviyede olabilirdi. Maslow bu durumu göz önünde bulundurarak sayısız miktarda olan gereksinimlerden benzer olanları kategorize etmiş ve beş kademeli bir hiyerarşi şeklinde göstermeye çalışmıştır (Eroğlu, 2010). Maslow kişilerin gereksinimlerinin farklı zaman dilimlerinde ve çeşitli formlarda kendini gösterebildiğini gözlemlemiş ve kişilerin var olan amaçları doğrultusunda ilerleyebilmeleri için, ihtiyaçlarının tatmin edilmesi gerektiğini savunarak bu hiyerarşiyi meydana getirmiştir (Yelkikalan, Doğan, Dalboy ve Oflaz, 2020). Ayrıca ampirik çalışmalar aracılığıyla organizmanın temel ihtiyaçlarını incelemiş ve sıra düzen içerisinde olacak şekilde fizyolojik gereksinimler, güvenlik gereksinimi, sevgi gereksinimleri, saygınlık gereksinimleri ve kendini gerçekleştirme gereksinimleri olmak üzere beş temel gereksinim üzerinde durmuştur (Onaran, 1981). Maslow tarafından ortaya atılmış olan bu beş kategorili ihtiyaçlar teorisi: Bireylerin tatmin etme eğilimi duyduğu ihtiyaçları bir hiyerarşiye göre tatmin ettiğini kabul gören bir çeşit motivasyon teorisidir (Budak, 2021). Ortaya atılmasından bu yana çok zaman geçmiş olmasına rağmen, eğitim ve

psikoloji alanlarında işlevini, etkinliğini ve önemini halen korumaktadır (Tekke, 2019).

Şekil 2.4 Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

(Kaynak: Gezer, H. (2018). *Bireysel ve Takım Sporları İle Uğraşan Üniversite Öğrencilerinin Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum. 14).

Genellikle piramit şeklinde görmeye alıştığımız Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi, Maslow tarafından hiçbir zaman piramit biçiminde ortaya koyulmamış olsa da teorinin ortaya çıkmasından on yedi yıl sonra McDermid tarafından ilk defa piramit biçiminde ifade edilmiştir. Piramit formu ihtiyaçların baskınlık seviyesini ifade ediyor olabileceği şeklinde bir algı yaratabilmektedir fakat ihtiyaçların meydana gelme sıklığını göstermemektedir (Yelkikalan, Doğan, Dalboy ve Oflaz, 2020).

Hiyerarşi temel fizyolojik ihtiyaçlardan başlamaktadır. Ardından, tehditlerden veya sağlık problemleri gibi unsurlardan korunmaya dayanan ikinci seviye temel ihtiyaçlar gelmektedir. Daha sonra üçüncü ve dördüncü seviyede ise sosyal ihtiyaçların devreye girdiği ifade edilebilir. Kendini gerçekleştirme adı verilen son basamak ise kişinin öz saygısı ile ilgili ve kendi iç dünyasıyla ilgilendiği aşamayı kapsamaktadır (Şeker, 2014). Dereli (1995)'e göre ilk basamakta yer alan fizyolojik ihtiyaçlar, organizmanın temel fonksiyonları ile bağdaşmaktadır. Güvenlik ihtiyacı, her fonksiyondaki zarar veren etkenden uzaklaşmak anlamına

gelirken, sevgi ve aitlik basamağı ise bireyin kendi türü ile bağlantısını ifade eder niteliktedir. Saygınlık gereksinimini ifade eden basamak ise kişinin sosyal çevresinden saygı görmek istemesi ile bağdaşır niteliktedir (Akt. Omay, 2007). Temel fizyolojik ihtiyaçlar ile özdeşleştirilen birinci ve ikinci seviye temel ihtiyaçlardan sonra gelen ait olma ve saygınlık ihtiyacı gibi insanoğlu ile özdeşleştirilmiş ihtiyaçlar, Maslow tarafından gelişme ihtiyaçları ismi ile anılmaktadır (Kuzgun, 1972). Hiyerarşinin son basamağı olan kendini gerçekleştirme basamağı, Maslow tarafından insanlığa büyük katkılar sağlamış bireyler düşünülerek oluşturulmuştur ve Aristoteles'in enteleky felsefesi ile örtüşür niteliktedir (Yavaş, Aygün ve Ulak, 2021). Maslow son basamağı oluşturduğu ve tarihi anlamda önem arz eden kişiler ile gözlemleme yolu ile çalıştığı dönemde, kendini gerçekleştirmiş bireyin özelliklerini; bir başkasını takdir edebilme, samimi ve içten biçimde davranabilme, gerçeği olduğu şekilde kavrayabilme, kendine yeterli ve çevresinden bağımsız olma, demokratik bir yapıya sahip olma, yaratıcılık yeteneğine sahip olma, sosyal kalıplaşmaya karşı direniş sahibi olma ve probleme dönük olma olarak belirlemiştir (Kuzgun, 1972).

Hiyerarşinin bünyesinde barındırdığı ana düşüncelerden biri; insan davranışının meydana gelmesinin temelinde ihtiyaçların yer almasıdır. Diğer temel fikirse ihtiyaçların öncelik sırası ve şiddeti ile alakalıdır ve ihtiyacın şiddeti doğrultusunda kişinin davranışına müdahil olduğunu ifade eder (Eroğlu, 2010). Teorinin dayanağında; kişilerin ihtiyaçlarının daimi olduğu, bir başka ihtiyacın tatmininin rol oynadığı ve bu ihtiyaçların önem parametresince sınıflandırılması bulunmaktadır (Yelkikalan, Doğan, Dalboy ve Oflaz, 2020). Maslow'a göre organizma temeldeki bir ihtiyaçtan etkilenmeden üst basamaklardaki ihtiyaçlardan etkilenmemektedir (Cüceloğlu, 2022). Gereksinimler birbirlerinin ön şartı gibidirler (Onaran, 1981). Fizyolojik ihtiyaçların baş gösterdiği bir bireyde kişinin ana motivasyonu sevgi ve saygıdan çok, muhtemelen yiyecek ve güvenlik ihtiyaçları olacaktır. Tüm ihtiyaçların tatmin edilmediği senaryoda organizmayı fizyolojik ihtiyaçlar yönetecektir. Bilinç fizyolojik ihtiyaçlar tarafından engellenir ve diğer ihtiyaçlar arka plana itilir. Bu sayede fizyolojik ihtiyacın etkisi altındaki bireyde gelecek felsefesi ve fikirler değişmektedir. Yoğun açlık deneyimleyen ve yemek ihtiyacına maruz kalan bireyin düşünceleri muhtemelen yemeklerle dolu bir masa üzerine olacaktır. Bu esnada kişi, toplum tarafından saygınlık görme gibi ihtiyaçları tamamen işe yaramaz olarak etiketlendirecektir (Maslow, 1987). Sıra

düzen içerisinde bulunan hiyerarşide bir üst basamağa geçmek için baş göstermiş olan mevcut ihtiyaçların tamamen tatmin edilmesi gerekmez, belirli oranda gereksinimlerin tatmini yeterli olmaktadır (Cüceloğlu, 2022; Onaran, 1981). Öte yandan tatmin edilen ihtiyaçlar ortadan tamamen kaybolmamakta zaman zaman kendini yinelemektedir ve tüm bu ihtiyaçlar bir ilişkisel yapıya sahiptir. Ayrıca tatmin edilen gereksinim kendi ile ilgili bir başka ihtiyacı meydana getirir. Hiyerarşide mevcut olan sıra düzen, Maslow tarafından gelişme ihtiyacı olarak tanımlanan ihtiyaçlarda küçük oranda değişkenlikler gösterebilmektedir (Onaran, 1981). Bu düzeylerdeki sıra düzende gözlemlenebilecek küçük değişkenliklerde hangi ihtiyacın daha önce etkili olacağı ya da daha önce varlık göstereceğinde kültürel veya bireysel farklılıklar rol alabilir (Cüceloğlu, 2022).

2.4.1.2 E.R.G. Teorisi

Maslow'un hiyerarşisinin pek gerçekçi olmadığını ve gerçek yaşantı ile uyum sağlamadığını düşünerek yola çıkan Alderfer, Maslow'un hiyerarşisini basitleştirerek revize etmiş ve üç kategorili yapıya sahip yeni bir ihtiyaçlar teorisi olan E.R.G. modelini meydana getirmiştir (Tekin ve Görgülü, 2018). İlgili alan yazında bu model hakkında yürütülen çalışmalar, kültürel farklılıkların ihtiyaçların sınıflandırılması hususunda oluşturulan basamakların değişkenlik göstermesinde rol oynadığını işaret etmektedir. Bu sebeple daha esnek bir çerçeveye sahip olan E.R.G. kuramını Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre gerçek yaşantıya daha uygun nitelikte olarak düşünebiliriz (Doğru, 2010).

Alderfer'in kuramındaki üç gereksinim sırasıyla; varlık, ilişki ve gelişme olarak adlandırılmaktadır. Varlık ihtiyacı; açlık gibi fizyolojik temelli gereksinimleri ve güvenlik ihtiyacını kapsamaktadır. Maslow'un ilk iki basamağı ile özdeşleştirilebilir. İlişki gereksinimi; bireyin diğer insanlarla olan etkileşim ve ilişki isteğini kapsar ve Maslow'un ait olma ve sevgi ihtiyacı ile saygınlık ihtiyacı basamakları ile bağdaşır niteliktedir. Son olarak gelişme ihtiyacı; Maslow'un kendini gerçekleştirme basamağı ile örtüşür ve bireyin öz saygı, yetenek ya da kendisi veya üyesi olduğu toplum üzerinde etkili olma arzusu ile ilişkilendirilebilir (Onaran, 1981).

Alan (2006) Alderfer'in teorisini daha iyi kavramak için Maslow'un hiyerarşisi ile olan farklarına dikkat edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Başlıca farklar ise; Alderfer'in ihtiyaçları beş değil üç kategoride toplaması ve ihtiyaçların baş göstermesinin bir sıra düzen ilişkisi içerisinde olmadığını ifade etmesidir.

Ayrıca teörinin bütün ihtiyaçların aynı anda meydana gelebileceğini söylediğini ifade edebilmektediriz.

Alderfer'in teörisi bünyesinde gereksinim doyumu, arzu güçlenmesi ve gereksinim hüsrânı durumlarını barındırmaktadır. Gereksinim doyumu; tatmin edilen ihtiyaca duyulan arzunun artışıyla, arzu güçlenmesi; alt düzeydeki ihtiyaçların tatmininin üst düzeydeki ihtiyaçlara olan isteği arttırıyor olmasıyla, gereksinim hüsrânı; üst düzeydeki ihtiyaçların tatmin edilme oranı azalması, alt düzeydeki ihtiyaçlara olan isteği arttırır şeklinde açıklanmaktadır (Çakmur, 2011). Gereksinim hüsrânını Aksoy (2007) ihtiyaçların engellenmesi ve buna bağlı gerilme ile ilişkilendirmiş ve kavramı üst sıralardaki bir ihtiyacın giderilmesinin önüne geçilmesi, alt sıralarda yer alan ihtiyaçların tatmin edilmesine karşı duyulan arzunun artmasına yol açtığını ifade ederek açıklamıştır (Akt. Doğru, 2010).

2.4.1.3 David McClelland'ın Başarı İhtiyacı Teorisi

David McClelland, Murray tarafından ortaya konulan ihtiyaçlar sınıflandırmasından esinlenerek seçtiği üç gereksinim üzerine (Aydın, 2020) yürütmüş olduğu ampirik çalışmalardan elde ettiği bulgulardan yola çıkarak, kişilerin özellik ve davranışlarını açıklayan üç güdüleyici ihtiyaç belirleyerek oluşturduğu teörisini "The Achiving Society" isimli eserinde ortaya koymuştur (Khurana ve Joshi, 2017). McClelland (1976) eserinde aktardığı bir örnek ile yemek yeme fiilinin açlık dürtüsünün gerçek bir ölçüsü olamayacağı gibi gerçek başarının da başarmaya olan arzu ve ihtiyacın gerçek bir ölçüsü olamayacağını söylemiş ve bunun yerine başarmak ihtiyacı için uyandırılmış arzunun varlığını bilmeye ihtiyaç olduğunu işaret etmiştir. Ardından eserinde teörinin oluşmasında rol oynayan ve başarı ihtiyacının insan davranışı üzerinde ne gibi etkileri olacağını görebilmek adına yürütölmüş olan deneysel çalışmayı aktarmıştır. Bir grup denek üzerinde katılımcılara "Katılım gösterdiğiniz testler önceki yıllarda Washington'da görev alan üst düzey yöneticileri seçmek için kullanıldı ve doğrudan kişilerin zeka düzeyleri ile ilişkilendirilebilmektedir" ibareleri yöneltilerek, deneklerin başarı güdüsünün uyandırıldığı varsayıldı. Amerikan kültürüne mensup katılımcılarda bu söylemlerin zeka ve liderlik kapasitelerini gösterme, dolayısıyla başarılı olma arzusu uyandırdığı düşünöldü. Arından ekranda birkaç saniye görölen resimler aracılığıyla deneklere kısa hikayeler yazdırıldı. Çalışmanın devamında başarılı olma ihtiyacı uyandırıldığı varsayılan denekler ile normal deneklerin yazdıkları kısa hikayeler karşılaştırıldı ve güdüleri uyandırıldığı varsayılan grubun hikayelerinin

standartlara göre iyi yapmaya ve iyi yapmayı istemeye, ayrıca mükemmellik standartlarına daha fazla değinildiği görüldü.

Murray tarafından ortaya konulmuş olan ihtiyaçlar listesinden esinlenerek oluşturulan bu teori, güdülenmenin üç temel paradigması olan başarı, güç ve ilişki kurma ile bireyin güdülenme süreçlerini açıklamayı hedeflemektedir (Osemeke ve Adegboyega, 2017). McClelland'ın teorisince; kişilerin diğer ihtiyaçlardan önde tuttuğu üç temel ihtiyaç bulunmaktadır ve bu ihtiyaçlar; başarı gereksinimi, ilişki gereksinimi ve güç gereksinimi olarak adlandırılır (Şenufuk, 2004). Ayrıca teorinin üç temel ihtiyaçtan biri olarak ifade ettiği başarı ihtiyacını diğerlerine oranla daha fazla ön plana çıkardığı söylenebilir (Aydın, 2020). Khurana ve Joshi (2017) cinsiyet veya yaş gibi değişkenlerden bağımsız olarak her bireyin parçası olduğu kültür ve deneyimlerine bağlı şekilde sonradan edindiği üç temel ihtiyacın birinin diğerlerine göre baskın güdüleyici nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Fakat belirtmekte fayda vardır ki bu içsel güdüleyici gereksinimler ödülün kendisidir ve hangisinin daha önemli olduğu ya da ön plana çıktığı kişiden kişiye değişiklik gösterebilmektedir (Lilly, Duffy ve Virick, 2006). İlgili alan yazında sık karşılaşılan diğer ihtiyaçlar teorilerinden farklı olarak başarı teorisinin temel görüşü, belirtilen bu üç ihtiyacın kalıtsal şekilde edinilen özellikler olmaması ve kişilerin yaşantılarında deneyimledikleri durumlara bağlı olarak sonradan edindiği fikridir (Demirsoy, 2009).

Başarı ihtiyacı, kişinin ulaşılması zor olan hedefine ulaşmak adına efor sergilemesi olarak ifade edilebilir (Yumrukuz, 2022). Bir başka tanım ise; üstün gelme ve başarma için çabalama dürtüsünü, başarı ihtiyacı olarak etiketlemektedir (Osemeke ve Adegboyega, 2017). Wallace, Golstein ve Nathan (1987)'a göre başarı ihtiyacı; kişinin fikirlere ve diğer insanlara hakimiyet kurma yeteneği sayesinde öz saygısını artırma arzusudur (Akt. Acquah, Nsiah, Antie ve Otoo, 2021). Bireylerin başarı ihtiyaçları, başkalarının durumlarına göre tatmin olmakla birlikte zaman zaman da diğerlerinden bağımsız olarak kendi amaçlarını gerçekleştirdiklerinde tatmin olmaktadır (Yamaguchi, 2003).

Güç ihtiyacı, bireyin ast bir kişi üzerinde kontrol veya etkiye sahip olmak istemesi ve üstün bir konumda olma arzusu olarak ifade edilmektedir (Curtis ve Upchurch, 2010). Ayrıca güç ihtiyacının, başkalarını etkileme ve teşvik etme arzusu ile hareket etme ile bağdaştırılır. Güç ihtiyacı bağlamda bir fark yaratmak ve

diğerleri üzerinde bir otorite kurma ile ilişkilendirilmektedir (Osemeke ve Adegboyega, 2017).

İlişki İhtiyacı, kişinin içerisinde bulunduğu sosyal çevrede diğerleriyle sıcak bir ilişki kurma veya arkadaş olma arzusudur (Mahande ve Akram, 2021). İnsanın yaşadığı sosyal çevrenin güçlü bir parçası olma arzusu, ait olduğu sosyal çevrenin bünyesinde başarıya ulaşma hedefini gerçekleştirme adına bir güdüsüdür (Kritner ve Kinicki, 2004. Akt. Aydın, 2020).

Solmuş (2000)'a göre kuram, özellikle çalışma örgütlerince kabul görmüş olmakla beraber, başarıya gereksinim duyan kişilerin başarı gereksinimi barındırmayanlara göre daha fazla efor harcar nitelikte olduklarını da söyler (Akt. Şenufuk, 2004). McClelland (1976) bir bireyin çalışma seviyesinin sahip olduğu başarı ihtiyacı şiddeti ile özdeşleştirilebilir olduğunu işaret etmiştir. Ayrıca başarı ihtiyacı şiddeti yüksek olan bireylerin diğerlerinden daha verimli çalışma performansı gösterme arzusuna bağlı olarak farklılaştıkları da bilinmektedir (Royle ve Hall, 2012). Bu durum teoride yer verilen ihtiyaçların her birinin baskın olma duruma göre bireyin davranışlarını açıklamanın yanı sıra karakteristik özelliklerini de etkilemesiyle açıklanabilir (Khurana ve Joshi, 2017). İlişki ihtiyacı düzeyi yüksek bireyler grup ve takım çalışmalarını, diğerlerince olumlu ve kabul gören bir imaj yaratmayı hedefleme eğiliminde olmaları sebebiyle daha çok tercih ederler ve itaat etmeye hazır kişilikleri olduğu söylenebilir (Nayeri ve Jafarpour, 2014). Buna bağlı olarak diğer bireylerle ilişki ve iş birliğinin önem arz ettiği görev ve sorumluluklar yürütme veya tercih etme eğilimleri olduğu söylenebilmektedir (Yamaguchi, 2003). Ayrıca ilişki ihtiyacı düzeyi yüksek kişilerin bir diğer özelliği ise risk ve belirsizlik durumlarından kaçınma eğilimidir (Khurana ve Joshi, 2017). Güç ihtiyacı düzeyi yüksek bireylerinse başkalarını etkileme arzusuna sahip oldukları, onaylanma ve geribildirim beklememekle birlikte sadece kendi liderliklerinin kabul edilmesi beklentisi içerisinde oldukları söylenebilir. Ayrıca rekabetçi eylemleri tercih eden bir yapıları olduğu da söylenebilmektedir (Nayeri ve Jafarpour, 2014). Güç ihtiyaç düzeyi yüksek bireylerin bir diğer özelliğiye, takım çalışmaları düşünüldüğünde düşük katkı sağlayabilecek olmalarıdır. Çünkü bir kişinin kazanması ve bir diğerinin kaybetmesi temeline dayanan bir yapıları olabilmektedir (Osemeke ve Adegboyega, 2017). Statü odaklı konumlarda olmayı tercih ettikleri de bilinmektedir (Khurana ve Joshi, 2017). Yüksek başarılı olma ihtiyacına sahip insanlar ise ustalık arzusunca yönetilen kişilerdir. Başarının şans

eseri değil kendi çabalarına bağlı olarak oluştuğu ve orta zorlukta görevleri tercih ederler. Ayrıca çabalarının karşılığını takdir edilerek almak istedikleri de ifade edilebilir (Osemeke ve Adegboyega, 2017). Para gibi maddi kazanımlar geribildirim amaçlı olmadığı sürece bu insanlarda motive edici bir unsur olduğu söylenemez. Çalışma ortamlarında takım oyuncusu değillerdir ve bireysel çalışmayı daha çok tercih ettikleri söylenebilmektedir (Nayeri ve Jafarpour, 2014). McClelland ve Koestner (1992) başarı ihtiyacı yüksek olan kişilerin yerine getirdikleri görev veya işin sonucuna bağlı olarak neşe, mutluluk veya üzüntü duygu durumlarını deneyimlediklerini ifade etmişlerdir (Akt. Royle ve Hall, 2012).

2.4.1.4 Deci ve Ryan'ın Öz-Belirleme Kuramı

Öz-belirleme kuramı, insanlar için kişisel anlamları olan kavramlara değinmek ve kullanmak, hayatın çeşitli alanlarında uygulanabilecek nitelikli ilkelere sahip olmak gibi fikirlere dayanarak ve daha önce ortaya atılmış güdülenme teorilerinin önermelerini kapsayan, geniş bir çerçeveye sahip olacağı önermesiyle başlamıştır. Kuram başarı duygusunun insanı tatmin eden bir unsur olması sebebiyle, insanları edilgen bir biçimde tasvir etmez ve bireylerin kendilerini motive eden istekli bir yapıya sahip olduklarını işaret eder. Bir başka deyişle öz-belirleme kuramı, kişilerin sergiledikleri davranışlarının başlamasında ve bu davranışlarının çeşitli şekillerde düzenlenmesinde, kendi seçimlerinin rol oynadığı düşüncesi ve duygusudur (Deci, Connel ve Ryan, 1989; Deci ve Ryan, 2008b).

Güdülenme teorileri arasında bulunan bir makro teori olan öz-belirleme kuramı; kişilik gelişimi, öz düzenleme, temel psikolojik ihtiyaçlar, kültürün ve kültürel farklılıkların güdülenme süreçleriyle ilişkileri, bilinç dışı gerçekleşen süreçler, enerji ve canlılık gibi temel konuları bünyesinde barındırmaktadır (Deci ve Ryan, 2008a). Öz-belirleme teorisinin özünde sosyal ve kültürel başta olmak üzere fizyolojik koşulların, bireylerin psikolojik gelişim süreçleri ve optimal verim ya da sağlıklı yaşam için insanın kapasiteleri üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri inceleme fikri vardır (Ryan ve Deci, 2017). Kişilerin ve dolayısıyla kişilerden meydana gelen toplumların sağlıklı ve istenilen şekilde gelişme ve iyi olmaları sürecinde etkisi olan parametreleri keskin şekilde tanımlamayı görev edindiği de söylenebilir (Ryan ve Deci, 2000a). Kurama göre bu bahsedilen optimal gelişme durumu insanın doğasında vardır fakat kendiliğinden gerçekleşmemektedir. İnsanların mevcut potansiyellerini gerçekleştirmeleri için sosyal çevre ile etkileşimleri ve beslenmeleri gerekmektedir. Bahsedilen bu

etkileşme süreci gelişimi ve verimi getirirken, engellenmesi durumu ise bireyin faaliyetleri veya gelişme durumu için olumsuz süreçler doğuracaktır (Deci ve Vansteenkiste, 2003). Sosyal etmenlerin, insan psikolojisine ve gelişimine olumlu katkı sağlayabileceği gibi bu süreçleri engelleyerek gelişimi sekteye de uğratabileceği, teorinin geliştiricileri tarafından ifade edilmiştir (Ryan ve Deci, 2000b). Teorinin bu gelişme süreçlerinin istenilen biçimde optimum düzeyde veya arzu edilmeyen şekilde sorunlu bir şekilde olduğunu tespit etme anlamında, bireylerin sosyal çevreleri ile olan etkileşimlerini inceleyerek katkı sağlar nitelikte olduğu söylenebilir (Deci ve Ryan, 2000).

İnsan güdülenmesini inceleyen daha önceleri ortaya atılmış bazı teorilerinde meydana getirdiği gibi güdülenmenin temelinde rol aldığı düşünülen fizyolojik mekanizmaları incelemek son derece tercih edilesi dursa bile, insan güdülenmesinde var olan çeşitlilik bu mekanizmaların bir çıktısı değil, sosyokültürel koşulların bir fonksiyonudur. Buna bağlı olarak güdülenme durumunu açıklamaya çalışan teorilerin çoğu müdahale için en uygun odak nokta olması sebebiyle, süreci etkinleştiren ve sürdüren etmenleri anlamak adına bünyesinde ödüller, teşvikler ve sosyal ilişkiler barındıran sosyal çevre etkilerine odaklanmıştır (Deci ve Ryan, 2008b). Öz-belirleme kuramı fizyolojik ihtiyaçları reddetmemekle birlikte, psikolojik ihtiyaçlara öncelik veren (Deci ve Ryan, 2000), psikolojik bağlamda ortaya atılmış bir teori olmasının yanı sıra, araştırmacılarca evrimsel bir yaklaşım ile sıklıkla ele alınmış ve biyolojik temelleri olduğu da işaret edilmiştir (Ryan ve Deci, 2017). Ancak kuram özerkliğin önemini ön plana çıkarışı ve bireyde oluşan güdülenmenin nedenini açıklamaya yönelik ortaya koymuş olduğu motivasyon sınıflandırması sebebiyle, kendinden önce gelen güdülenme teorilerinden farklılaşır niteliktedir (Deci ve Ryan, 2008a).

Kuramı ortaya koyan araştırmacılar, içsel motivasyon ve dışsal motivasyon gibi çeşitli formlarda motivasyon yani güdülenme çeşitleri olduğunu ifade etmişlerdir (Faye ve Sharpe, 2008). Arzulu ve kendini motive eden, aktif bireyler olabileceği gibi buna ilave olarak insanların aynı zamanda hoşnutsuz ve edilgen bir yapıya sahip olabileceği de bilinmektedir. Bu farklılıkların açıklanması noktasında teori, insanların içsel faaliyetlerini engelleyen veya destekleyen ve sosyal çevre etkileşimine bağlı olarak doğan motivasyon çeşitlerine işaret etmektedir (Deci ve Ryan, 2008b). Ortaya atılmış güdülenme teorilerinin pek çoğu motive olmayı genellikle nicel bir parametre olarak görmekte, az motive olmak veya çok motive

olmak gibi değerlendirmektedir. Öz-belirleme kuramı motivasyonun sadece miktarla değil çeşitlerle de kategorize edilmesi gerektiğini savunur ve buna bağlı olarak, bireyin bir davranışı sergilemesinde motivasyonun her zaman aynı tür de bir motivasyon olmayabileceğini işaret eder. Davranışın meydana getirilmesinde rol alan tutum ve amaçlar motivasyonun çeşidinde belirleyici olarak rol oynamaktadır (Ryan ve Deci, 2000c). Bir örnek ile ifade etmek gerekirse; bir sporcunun herhangi bir egzersiz ya da antrenmanı ilgi çekici veya eğlenceli bulduğu için meydana getirmesi ile çalıştırıcı tarafından görevlendirildiği için yerine getirmesi veya branşa özgü bir becerisini geliştirerek performansını arttırmak istemesine bağlı eylemini gerçekleştirmesi, farklı motivasyon çeşitlerinden doğan davranışlar olacaktır.

Kişinin bir aktiviteyi içsel doyumlarını gerçekleştirmek adına, bir başka ifade ediliş şekliyle pekiştireç, ödül ve kazanım ya da dış yönlendiriciler olmadan eğlence, merak ya da ilgi çekici bulması sebebiyle eyleme yönelme arzusuna içsel motivasyon diyebiliriz (Ryan ve Deci, 2000c). Öte yandan bireyin bir eylemi önemli olarak etiketlemesi sonucu harekete geçmesi de içsel bir motivasyon örneğidir (Ryan ve Deci, 2000a). Motivasyonun içsel olarak tanımlanması için motivasyon tamamen bireyin kendisi ile özdeşleşmeli ve herhangi bir kazanç yani araçsal değerlendirme söz konusu olmamalıdır (Deci, 1971). Bu motivasyon çeşidinin meydana gelmesine sağlayan unsurlara içsel ödüllerdir diyebiliriz (Özdaşlı ve Akman, 2012).

Öte yandan bir davranışın birey tarafından ilgi çekici bulunmasına bağlı olarak gerçekleşmeyen, genellikle araçsal değer etkisiyle ve bir ebeveyn, öğretmen ya da sosyal çevre unsurları gibi dış etmenlerin müdahalesine bağlı gerçekleşen harekete geçme arzusu ise dışsal motivasyon olarak adlandırılmaktadır (Ryan ve Deci, 2000c). Bu dışsal motive ediciler ise bireyler anlamda doğrudan tatmin getirmeyen dışsal ödüller olarak tanımlanabilir (Özdaşlı ve Akman, 2012).

Kuram güdülenme süreçlerinin yanı sıra, sosyal gelişim, kişilik ve organizmanın iç dünyasında meydana gelen süreçleri anlamlandırma noktasında da katkı sağlamaktadır. Öz-belirleme teorisi kapsamında çokça araştırma ve ampirik çalışma gerçekleştirilmiş, bu çalışmalara bağlı olarak bilişsel değerlendirme kuramı, organizmik bütünleşme kuramı, nedensellik yönelimi kuramı, temel psikolojik ihtiyaçlar kuramı, hedef içerikleri kuramı, ilişkisel motivasyon kuramı gibi altı alt teori meydana gelmiştir (Serin, 2021). Teori kapsamında yürütüldüğünü

ifade ettiğimiz çalışmalarca ortaya koyulan temel psikolojik gereksinimler, bireyin verimli şekilde hayatına devam etmesi veya gelişim süreçleri için giderilmesi gereken ihtiyaçlar olarak ifade edilmiştir. Bu ihtiyaçların geleneksel değerlere ya da bireyci eşitlikçi değerlere sahip kültürlerle mensup olmak fark etmeksizin, her birey için geçerli ve evrensel olduğu da çeşitli ülkelerde yürütülmüş olan araştırmalarca doğrulanmıştır (Deci ve Ryan, 2008a). Teori anlamlandırmak üzere çalıştığı başlıca konu olan güdülenme kavramı süreçlerini, en iyi şekilde anlayabilmek adına insana özgü temel psikolojik gereksinimlerin öneminin altını çizmekte ve dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır (Deci ve Ryan, 2000). İhtiyaçlar özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçları olarak tanımlanmış ve ihtiyaçların karşılanmasının yüksek irade, kaliteli motivasyon, mutluluk gibi getirileri olacağı işaret edilmiştir. Fakat kuram sadece olumlu çıktılar ve gelişimsel süreçlere odaklanmamaktadır. Yürütülen birden fazla çalışma bireysel refahı, sosyal işlevselliği olumsuz etkileyen etmenleri ele almıştır. Temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin önüne geçilmesi veya engellenmesi durumu bahsedilen olumsuz çıktıların meydana gelme sebebi olarak ifade edilmektedir (Deci ve Ryan, 2014; Ryan ve Deci, 2000a).

2.4.1.4.1 Deci ve Ryan'ın Temel Psikolojik İhtiyaçlar Teorisi

Öz-belirleme kuramının savunduğu alt teorilerden biride temel psikolojik ihtiyaçlar teorisidir ve bireyin iyi olma hali için temel psikolojik gereksinimlerin karşılanması bir ön şart olarak tanımlanmaktadır (Çankaya, 2009). Teori bünyesinde kişinin yeterlik, özerklik ve ilişkisellik ihtiyaçlarını doğuştan getirdiği varsayımını barındırır ve bu ihtiyaçlar bireyin optimal gelişimi ve psikolojik sağlığı için gerekli olan besinler olarak nitelendirilmektedir (Deci ve Vansteenkiste, 2003). Hatta geniş kitleleri kapsadığını ve son derece önemli olduğunu ifade edebileceğimiz ulusal refahın temininde de temel psikolojik ihtiyaçların zenginleştirici ve pratik bir katkı sağladığı, kilit bir öneme sahip olduğu söylenebilmektedir (Martela ve Ryan, 2023).

Önceleri özellikle deneysel desenli psikoloji çalışmalarınca ihtiyaçlar, güdülenme süreçlerini açıklamada kabul görmekteydi. Fakat daha sonraları bilişsel teorilerin baskınlaşmasıyla ihtiyaçların belirli oranda önemi yitirdiği söylenebilir. Buna bağlı olarak güdülenme alanında çalışan birçok ruh bilimci ihtiyaçları daha az önemser hale gelmiştir. Öz-belirleme kuramı bunun tam tersine hedeflere yönelik davranışların, psikolojik gelişimin, iyi olma halinin ve toplumun refahının

anlaşılabilmesi için ihtiyaçların ele alınmasının önemini vurgulamakta, evrensel olduğunu savunduğu yeterlik, özerklik ve ilişkisellik ihtiyaçlarını işaret etmektedir (Deci ve Ryan, 2000; Martela ve Ryan, 2023). Ayrıca temel psikolojik gereksinimler, sosyal etmenlerin ve kişilerarası bağlamların kontrollü motivasyonunu ne şekilde etkilediğini anlamaya yardım ediyor olması (Deci ve Ryan, 2008a), kişilerin içsel hedef arayışlarına olumlu katkı sağlaması, içsel motivasyona ve bireysel refaha olumlu katkı sağlaması sebebiyle önem arz etmektedir (Deci ve Vansteenkiste, 2003).

İnsanlarla iletişim ve etkileşim ya da bağlantı içerisinde olma ve bu etkileşimleri önemseme eğilimi ilişkisellik ihtiyacı olarak ifade edilebilir (Baumeister ve Leary, 1995). Çankaya (2009) ilişkisellik ihtiyacını “Bireyin başkaları ile bağlantılı olma ihtiyacıdır” şeklinde tanımlamaktadır (S.24). Kermen ve Sarı (2014)’ya göre ilişkisellik ihtiyacı terimiyle, bireyin parçası olduğu sosyal çevrede yer alan diğer kişilerle olan bağlantısı anlatılmaktadır. Faye ve Sharpe (2008) ilişkisellik ihtiyacının, sağlıklı ve tatmin edici sosyal ilişkiler kurma eğilimi anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Maslow’un sevgi ve ait olma ihtiyacını andıran bu gereksinim, bir spor kulübünün taraftarı olma, bir aile veya bir dine mensup olma gibi davranışlar ile örneklendirilebilir (Sarı vd., 2011).

Yeterlik ihtiyacı, bireylerin sahip olduğu potansiyeli yansıtabilmesine bağlı meydana gelen “yeterli olma” arzusu durumudur (Sarı vd., 2011). Kişilerin mensubu olduğu sosyal çevre üzerinde etkili olduğunu hissetme ihtiyacı şeklinde de ifade edilebilir (Faye ve Sharpe, 2008). Yeterlik ihtiyacı üzerine yapılan bir diğer tanım White (1959) tarafından insanların bir parçası olduğu bağlamlar ile baş etme ve o bağlamda etkili olma konusundaki içsel arzusu olarak ifade edilmiştir (akt. Deci ve Vansteenkiste, 2003). Somut bir örnek ile ifade etmek gerekirse, bir sporcunun parçası olduğu takıma olumlu katkı yaptığını hissetme arzusu veya icra ettiği branşta becerikli olduğunu hissetme arzusu olarak ifade edebiliriz. Çünkü genellikle insanlar hayatlarında idame ettirdikleri işlerde ustalaşmak ve meydana getirdikleri ile etkili olma duygusunu deneyimlemek istemektedirler. Belirtilen bu durum bireyin yeterlik ihtiyacı olarak ifade edilebilir (Deci ve Vansteenkiste, 2003).

Önceleri daha sık şekilde politik bir terim olarak karşılaşılan, daha sonraları ise bireylerin davranışları içinde kullanılmaya başlayan özerklik, yabancılaşmaktan ve başkalarının tesiri altında hareket etmektense kendi hür iradesi ile davranışlarını

meydana getiren kişinin durumunu nitilemektedir (Bilgin, 2016). Kişinin kendi davranışlarını seçebilme arzusu olarak da basitçe özerklik ihtiyacı kavramının tanımlandığı söylenebilir (Faye ve Sharpe, 2008). Ayrıca kişinin neyin doğru neyin yanlış olduğunu etiketlemesi gibi yargıları kendi inisiyatifi ile oluşturabilme ve kendi yargılarına göre hareket edebilmesine özerklik durumu, buna duyulan arzu ise özerklik ihtiyacı olarak tanımlanabilir (Budak, 2021). Özerklik ihtiyacının tatmin edildiği bir bağlamda veya sosyal çevrede yer alan bireyler kendi hedeflerini kendileri belirleyebileceği için kendi kendilerini kontrol edebilir ve düzenleyebilirler (Deci ve Ryan, 2000).

Bireylerin iyi olma hallerine tam anlamıyla ulaşabilmesi için tatmini gerekli olan (Guay, Mageau ve Vallerand, 2003) ve evrensel şekilde her insan için geçerli olduğunu ifade edebileceğimiz (Greguras, Diefendorff, Carpenter ve Troster, 2014; Ryan ve Deci, 2000a) bu üç ihtiyaçtan, özerklik ihtiyacının bireyin diğer temel psikolojik ihtiyaçları olan yeterlik ve ilişkisellik ihtiyaçlarına nazaran daha fazla önem arz eden nitelikte olduğunu söyleyebilmekteyiz (Deci ve Ryan, 1985; Ryan, 1995). Bu düşüncenin kültürel farklılıklar gibi etmenlerin özellikle özerklik ihtiyacı üzerinde rol oynayabileceği fikrine dayanarak eleştirildiği görülmektedir. Toplumsal beklentilere verilen tepkiler veya oluşan algısal farklılıklar kültürlere göre farklılık gösterebilir. Amerika halkı sosyal beklentileri, kısıtlayıcı ve bireysel aktifliği azaltır olarak görebilirken daha kolektivist yapıda olan Hindistan halkı tam tersi şekilde bakış açısına sahip olabilir. Tam bu nokta, özerklik ihtiyacının evrenselliği üzerine bir tartışma meydana gelmesine fırsat vermiştir. Üç farklı kültürde yaşayan yetişkin bireyler üzerinde yürütülen bir çalışma, bireylerin sosyal beklentiler altında davranışlar meydana getiriyorken bile özerklik ihtiyacı deneyimleyebileceğini göstermiştir. Bulgular özerklik ihtiyacının evrenselliğini kanıtlar niteliktedir (Miller, Das ve Chakravarthy, 2011). İhtiyaçların evrensel nitelikli olma durumunun kabul edilmesinin yanı sıra ihtiyaçların giderilme şekli bireyler farklılıklar kaynaklı olacak şekilde değişkenlik gösterebilmektedir (Greguras, Diefendorff, Carpenter ve Troster, 2014). Ayrıca insanların kendileri için belirledikleri veya benimsemiş oldukları hedefleri “İhtiyaç uyumlu” ya da “İhtiyaç uyumsuz” olabilmektedir. Sahip oldukları orta veya uzun vadeli bu hedefler, kişilerin ihtiyaç doyum düzeyleri üzerinde etkili olabilmektedir (Deci ve Ryan, 2014. S.21).

Temel ihtiyaçlar teorisinin işaret ettiği ve diğer genel güdülenme teorilerinden farklılaşmasına sebebiyet veren bir diğer nokta ise; genel güdülenme teorilerince ihtiyaçlar, bünyedeki denge durumunu bozar, homeostasis kavramı ile ilişkili şekilde ve dengeyi tekrar sağlama arzusuna bağlı olarak kişiye harekete geçirir. Burada meydana gelen davranışın amacı ihtiyaç tatminidir. Fakat z-belirleme kuramı ve temel ihtiyaçlar teorisi insanı edilgen bir yapıda dengesizliğin oluşmasını bekleyen biçimde betimlememektedir. Bunun yerine insan organizmasını kişisel ve kişilerarası tutarlılığa, ilerlemeye ve ilgili oldukları faaliyetleri gerçekleştirmeye meyilli olarak tanımlamaktadır. Ayrıca diğer ihtiyaç teorilerinin aksine ele alınan bu ihtiyaçlar öğrenilmiş nitelikli değil, doğuştan gelen kalıtsal biçimdedir (Deci ve Ryan, 2000). Genellikle bireyler kasıtlı biçimde bu ihtiyaçları tatmin edebilmek için eylemler meydana getirmezler. Bunun yerine kişisel olarak ilgi besledikleri bir eylemi gerçekleştirirler ve bu esnada gereksinim doyumunu deneyimlerler (Deci ve Vansteenkiste, 2003). Deneyimlenen bu doyum ya da temel psikolojik ihtiyaçların tatmini hali, kendini belirleyen davranış veya içsel motivasyon meydana gelmesini sağlarken, ihtiyaçlar tatmininin engellenmesi ise kendini belirlemeyen davranış veya dışsal motivasyon oluşturmaktadır (Faye ve Sharpe, 2008).

2.5 İlgili Araştırmalar

Çalışmanın bu bölümünde, ilgili alan yazında daha önce yürütülmüş olan araştırmalara yer verilmiştir.

2.5.1 Saldırganlık ile İlgili Araştırmalar

Uz Baş, z ve Topçu Kabasakal (2012) Eğitim kurumlarında görev alan psikolojik danışmanların, saldırganlık çeşitlerinden olan reaktif saldırganlık ve proaktif saldırganlık üzerindeki görüşlerini incelemek amacıyla yürütmüş oldukları bu çalışmada katılımcı olarak ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki okullarda görev yapan 152 kadın, 56 erkek olmak üzere toplam 208 psikolojik danışmana yer vermişlerdir. Araştırmacıların kendi geliştirmiş oldukları ölçek formu ile anket yöntemi ile veri topladıkları bu çalışmada, el edilen bulgular reaktif saldırganlığın proaktif saldırganlıktan daha yaygın şekilde eğitim kurumlarında karşılaşıldığını ve reaktif saldırganlığın günden güne artan nitelikte olduğunu ortaya koymuştur.

Zhang, Tian, Chen ve Cao (2021) tarafından saldırgan içerikli video oyunları oynamanın karakteristik saldırganlık ve öfke üzerindeki potansiyel etkisini incelemek için gerçekleştirilen bu çalışmanın örneklem grubunu 124' erkek 124'

kadın olmak üzere 248 çocuk meydana getirmektedir. Katılımcıların gruplara ayrılarak bir kısmının şiddet içerikli video oyunları oynaması sağlanırken bir kısmının nötr olarak ifade edilebilecek içerikli video oyunları oynaması sağlandı. Çalışmanın ardından elde edilen bulgular şiddet içerikli video oyunu oynayan çocukların genel saldırganlık düzeylerinin azalmadığını ve şiddet içerikli video oyunları oynama eyleminin saldırgan davranışlarda artış gözlemlemesine katkı sağladığını ortaya koydu. Saldırgan içerikli çevrimiçi video oyunu oynayan bireylerin saldırganlık düzeyleri ve video oyunu oynama bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile Demirtaş Madran ve Ferligül Çakılcı (2014) tarafından yaşları 18-40 arasında değişkenlik gösteren 205 bireyin katılımıyla yürütülmüş bir başka çalışma kapsamında elde edilen bulgular göstermektedir ki; çevrimiçi şiddet içerikli video oyun bağımlılık düzeyi ve saldırganlık arasında bir pozitif yönlü ilişki vardır. Ayrıca cinsiyet değişkenine göre saldırganlık düzeyleri incelendiğinde erkek bireylerin fiziksel saldırganlık eğilimlerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer bulgulara ulaşılan, Kirsh (1998) tarafından 52 çocuk katılımcı üzerinde yürütülmüş olan, net olmayan provokasyon durumlarının etiketlenmesinde saldırganlık içeren veya nispeten daha az saldırganlık barındıran video oyunları oynamanın etkisini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada; katılımcı çocukların bir kısmına saldırganlık içeren video oyunları, diğer kısmına daha az saldırganlık barındıran video oyunları oynatıldı. Ardından hem cins ve akran olan bir başkasının olumsuz bir olaya neden olduğu fakat niyetinin belirsiz olduğu beş hikâye okundu. Arından katılımcı çocuklara akranlarının niyeti ve daha sonraki eylemleri hakkında tahminlerde bulunması istendi. Sonuçta şiddet içeren video oyunları oynayan çocukların diğerlerine göre bu belirsiz provokatif uyararı daha olumsuz yorumladıkları görüldü. Bu veriler, şiddetli video oyunları oynamanın düşmanca bir ilişkilendirme önyargısının gelişmesine yol açtığını gösteriyor.

Bushman (2002) katarsis eyleminin öfke ve saldırganlık üzerindeki etkilerini incelemek için 300'ü kadın 300'ü erkek katılımcıdan meydana gelen toplam 600 kişinin yer aldığı bir deneysel desenli çalışma gerçekleştirdi. Katılımcılar her grupta 100 erkek 100 kadın olmak üzere üç eşit gruba ayrıldılar. Sonrasında sıra ile bir kum torbasını yumruklamaları istendi. Grupları birbirinden ayıran durum ise; birinci grupta yer alan katılımcıların eylemi gerçekleştirirken ruminasyon yapmaları (kendilerini sinirlendiren bir durum veya kişiyi

düşünceleri), ikinci grupta yer alan katılımcıların eylemi fiziksel bir aktivite olarak görmeleri ve fiziksel uygunluklarını düşünceleri, üçüncü yani son ve aynı zamanda kontrol grubunda yer alanlar ise kum torbasına yumruk atmamaları oldu. Deneyin ardından elde edilen bulgulara göre ruminasyon yapan grup, fiziksel aktivite yaptığını düşünen gruba ve kontrol grubuna göre daha fazla saldırganlık bildirdi. Bu durum katarsis ile özdeşleşen eylemlerin, teori ile çeliştiğini ve saldırganlığı arttırabildiğini göstermektedir.

Durmuş ve Gürkan (2005) tarafından liseden yeni mezun olmuş 358 kişi üzerinde yürütülen ve lise öğrencilerinin saldırganlık ve şiddet eğilimlerini çeşitli değişkenlerce incelenmesi amacı güden çalışmada elde edilen bulgular göstermektedir ki; öğrencilerin %70,9'u okul bünyesinde yer alan materyallere kasıtlı olarak zarar veren öğrencilerin bulunduğunu, %70,1'i bazı öğrencilerin yaralanmasıyla sonuçlanan kavga olaylarının yaşandığını veya okul içerisinde çeşitli öğrenci gruplarının toplu biçimde kavgalara karıştığını ifade etmektedirler.

Shute ve Walsh (2005) akranlar arası saldırganlık, yalnızlık duygusu ve kronik rahatsızlıklar arasındaki potansiyel ilişkinin incelenmesine yönelik 41 kronik rahatsızlığı olan ergen katılımcı üzerinde yürütmüş olduğu çalışmanın sonunda elde ettiği bulgular, yalnızlığın kızlarda sözel saldırganlık gösterme eğilimi ile ve hem erkeklerde hem de kızlarda sosyal saldırganlık gösterme eğilimi ile ilişkili olduğunu işaret etmektedir. Yalnızlık ve saldırganlık üzerine yapılan benzer çalışmalara rastlamak mümkündür. Ergenler üzerinde yürütülmesi, yalnızlık değişkenini barındırması ya da bulguları sebebiyle benzerlik gösteren Buelga, Musitu, Murgui ve Pons (2008) tarafından ergenlerin itibar algısı ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkiyi analiz etmek için 1319 ergen üzerinde yürütülmüş geniş örnekleme sahip bu çalışma önem arz etmektedir. Çalışma sonucunda ergenlerin gerçek ve ideal itibarlarının dolaylı ve doğrudan saldırganlık eğilimleri ile korelasyon içerisinde olduğu, yalnızlık duygusunun ve yaşam doyumunun bu ilişkiye aracılık ettiği görülmüştür. Odacı ve Berber Çelik (2017)' de üniversite öğrencilerinde kendilik algısı ve saldırganlık arasındaki ilişkide yalnızlık duygusunun rolünü incelemeyi hedefledikleri çalışmanın örnekleminde 215'i kadın, 209'u erkek olmak üzere toplam 424 üniversite öğrencisine yer vermişlerdir. Ulaşılan bulgular yalnızlık duygusu ile saldırganlık eğilimi arasında pozitif yönlü, kendilik algısı ile saldırganlık arasında negatif yönlü korelasyon olduğunu

göstermektedir. Ayrıca yalnızlık duygusu ve kendilik algısının saldırganlığın %8,3'ünü açıkladığı görülmektedir.

Tıpkı yalnızlık gibi bir duygu durumu olan mutluluk da saldırganlık eğilimleri ile ilişkisine bakılan bir başka parametredir. Doğan ve Akıncı Çötök (2020) tarafından 621 üniversite öğrencisinin katılım gösterdiği ve mutluluk ile saldırganlık eğilim arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmanın bulguları; Mutluluk düzeylerinin yüksek olduğu belirlenen bireylerin genel saldırganlık eğilimlerinin, fiziksel saldırganlık eğilimlerinin ya da sözel saldırganlık eğilimlerinin, mutluluk düzeyleri orta seviyede veya düşük seviyede olanlara göre daha az olduğunu göstermektedir.

Björkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen (1992) yürüttükleri çalışmada saldırganlık içeren davranışlara yönelik cinsiyet farklılığı faktörünü ele almışlardır. 8 yaşında 85 katılımcı, 11 yaşında 167 katılımcı ve 15 yaşında 127 katılımcı olmak üzere üç farklı yaş grubundan toplam 379 çocuk katılımcı ile çalışmışlardır. Yürütülen bu çalışma saldırganlık çeşitlerine yönelik sınıflandırmanın fiziksel veya sözel form şeklinde olmasındansa doğrudan ve dolaylı şeklinde yapılmanın daha manidar olduğunu ifade eder niteliktedir. Elde edilen bulgular göstermektedir ki kız çocukları dolaylı olarak daha saldırgan ve kız çocuklarında yaş grupları büyüdükçe dolaylı saldırgan olma eğilimleri artmaktadır.

Österman vd., (1998) tarafından yürütülen ve fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve dolaylı saldırganlık içeren üç farklı tip saldırgan davranışın incelendiği bu çalışma, Finlandiya, İsrail, İtalya ve Polonya gibi çeşitli coğrafyadan ve kültürden 8, 11 ve 15 yaş gruplarında ki 2094 ergen katılımcı ile gerçekleştirildi. Günün sonunda sözel saldırganlığın en çok başvurulan ikinci saldırganlık formu olduğu belirlenirken. Dolaylı saldırganlığın kadınlar tarafından en yaygın kullanılan saldırganlık formu olduğu ve erkeklerce en az tercih edilen saldırganlık tipi olduğu görülmüştür. Fiziksel saldırganlık ise erkeklerin en fazla tercih ettiği saldırganlık formu olurken kadınların en az başvurduğu saldırganlık tipi olarak tespit edilmiştir.

Kaukiainen, Björkqvist, Lagerspetz, Österman, Salmivalli, Rothberg ve Ahlbom (1999) tarafından 10, 12 ve 14 yaş gruplarında yer alan 526 Finlandiya'lı öğrenci üzerinde sosyal zekâ, empati ve saldırganlığın üç farklı formu olan dolaylı saldırganlık, fiziksel saldırganlık ve sözel saldırganlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacı ile yürütülmüş bir çalışmadır. Elde edilen bulgular ışığında

sosyal zekanın çalışmanın katılımcılarının her yaş grubunda dolaylı saldırganlık ile anlamlı ve pozitif bir ilişki içerisinde olduğu, empatinin 12 yaş grubunda yer alan katılımcılarda fiziksel ve sözel saldırganlık formu ile negatif ve anlamlı bir korelasyon içerisinde olduğu söylenebilmektedir.

Dizman ve Gürsoy (2005) Yürütmüş oldukları bu araştırmada anne yoksunu olan veya olmayan çocukların saldırganlık eğilimlerinin tespit edilmesini, çeşitli değişkenlere göre ele alınmasını ve anne yoksunu olan çocukların annelerinden ayrı kalma süreleri değişkenine göre saldırganlıklarının incelenmesini amaçlamışlardır. Araştırma çeşitli sosyo-ekonomik düzeylerden toplamda 300 ilköğretim ğrencisi ocuk ile yürütülmüştür. Elde edilen bulgular anne yoksunu çocukların daha fazla saldırganlık içerisinde olduğunu fakat anneden ayrılık sresinin saldırganlık düzeyinde anlamlı etki yaratmadığını göstermektedir.

Yavuzer, Gündoğdu ve Dikici (2008) tarafından lise ve ilköğretim düzeyinde görev yapmakta olan öğretmenlerin, saldırganlık ile karşılaşma sıklıklarını ve saldırganlık türlerini belirlemek ve bu eylemlerin nedenlerini ya da indirgeme yöntemlerine ilişkin öğretmenlerin algılarını belirlemek amacıyla, görev yapmakta olan 142 öğretmenin katılımı ile gerçekleştirilmiş betimsel araştırma modeline dayanan bir çalışmadır. Elde edilen bulgulara göre; öğretmenler karşılaşılan şiddet ve saldırganlık olaylarının ana sebebinin ailesel nedenlerden kaynaklandığını bildirmişlerdir. Ayrıca zm nerisi kapsamındaysa okulların bünyesinde bulunan rehberlik hizmetlerinin iyileştirilmesi ve daha sıkı, daha disiplinli okul kuralları olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Karahan, zcan ve Ağlamaz (2009) Lise ğrencilerinin saldırganlık düzeylerini anne babanın medeni hali, üvey veya öz evlat olma ya da hayatta öncelik tanınan en önemli değere bağlı inceleme amacı güderek yürüttükleri çalışmada araştırma grubuna lise düzeyinde öğrenim gören 577 kadın, 646 erkek olmak üzere 1223 birey dahil edilmiştir. Elde edilen bulgular medeni hal bakımından ebeveyni boşanmış olan öğrencilerin, ebeveynlerinden en az birinin üvey olduğunu bildiren öğrencilerin veya yaşamda öncelikli hedefi zengin olmak olan öğrencilerin diğerlerine göre daha saldırgan olduğunu işaret etmektedir. Sonuç olarak, materyalistik hedeflerin, anne baba medeni halinin ve üvey-öz olma durumunun saldırganlık üzerinde etkili olabileceği söylenebilir.

zdevecioğlu ve Yalçın (2010) tarafından Antalya ilinde bulunan 420 lisanslı sporcu ile spor tatmini, stres ve saldırganlık arasındaki potansiyel

korelasyonu incelemek için ortaya koyulan bu araştırmada elde edilen bulgular göstermektedir ki; sporcuların spor tatmin düzeyleri ve saldırganlık, stres düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca saldırganlık düzeyi ve stres düzeyi anlamlı pozitif korelasyon göstermektedir.

Arslan, Hamarta, Arslan ve Saygın (2010) tarafından genel tarama modeliyle yürütülmüş olan çalışmanın amacı; ergen bireylerde saldırganlık eğilimleri ve problem çözme arasındaki potansiyel ilişkinin ve cinsiyet faktörüne bu değişkenlerin incelenmesidir. Araştırmanın katılımcı grubunu 180 kadın ve 303 erkek olmak üzere toplam 483 ergen birey meydana getirmektedir. Elde edilen bulgular ergenlerin saldırganlık eğilimleri ile kendine güvensiz yaklaşım ve sorumluluk almama arasında pozitif yönlü bir anlamlı ilişki olduğunu ortaya koyarken, yapıcı biçimde problem çözme arasında negatif yönlü anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir. Cinsiyet değişkenine göre ergenlerin saldırganlık düzeylerine bakıldığında ise erkeklerin saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Karslı (2012) tarafından bireylerin dindarlık düzeylerinin öfke kontrolü üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla yürütülen çalışmada 1166 kişilik geniş bir araştırma grubuna yer verilmiştir. Çalışmaların bulguları kişilerin deneyimlediği öfke duygu durumlarını dışa yansıtma düzeyleri ile dindarlık ölçeğinin ibadet alt boyutu arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Dolayısı ile bireylerin ibadetlere katılım oranının yükselmesi ile öfkeyi dışarıya yöneltme oranının düştüğü görülmektedir. Benzer şekilde ibadet alt boyutundan yüksek puanlar alan katılımcıların öfke kontrol alt boyutundan da yüksek puanlar aldıkları görülmektedir. Bu verilerden hareket ile ibadet alt boyutunun öfkenin kontrolünde ve dışarı yansıtılmasında rol oynadığını söylemek mümkündür.

Aydın ve Akgün (2014) ergenlerin proaktif ve reaktif saldırganlık eğilimlerinin, öfke ve narsisizm parametreleri ile ilişkisini incelemek için yürüttükleri bu çalışmanın araştırma grubunda 270 kız, 236 erkek olmak üzere toplamda 506 katılımcıya yer vermişlerdir. Çalışmanın bulgularına göre; bireylerin öfke düzeyleri ve düşmanlık niyetleri reaktif saldırganlık gösterme eğilimleri ile anlamlı ilişki gösterirken, saldırgan davranış çıktılarının olumlu olacağını düşünmeleri ve kendilerini saldırgan nitelikli eylemler için yeterli görmelerinin ise proaktif saldırganlık ile anlamlı korelasyon göstermektedir. Ayrıca sürekli öfke ve

dışa yönelik öfke parametrelerinin reaktif saldırganlığı yordayıcı unsurlar olduğu saptanmıştır.

Rubio-Garay, Carrasco ve Amor (2016) tarafından yürütülen bir başka çalışmanın, araştırma grubunu yaşları 15 ile 25 arasında değişen 424 gönüllü katılımcı meydana getirmektedir. Çalışma ahlaki çözülmenin temelinde yatan süreçlerin öfke duygusu ve düşmanlık ile sözel ya da fiziksel saldırganlık formları arasında nasıl bir aracı rol üstlendiğini incelemek üzere yürütülmüştür. Elde edilen bulgular öfke duygusu ve düşmanlığın sözel ve fiziksel saldırganlık ile olumlu yönde anlamlı korelasyon içerisinde olduğunu işaret eder niteliktedir.

İkiz ve Öztürk Samur (2016) tarafından yürütülmüş olan bir başka çalışma üç, dört, beş ve altı yaş gruplarında yer alan çocukların ebeveyn tutumları ile fiziksel ya da ilişkisel saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi hedeflemiştir. Çalışmanın araştırma grubunu 36-72 aylık 300 çocuk ve çocukların anne ve babaları (600 kişi) oluşturmaktadır. Araştırmanın sonucunda anne ve babanın otoriter tutumlar sergileme düzeyleri ile çocukların fiziksel saldırgan davranışlar sergilemeleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanırken, annenin izin verici tutumu ile çocukların fiziksel saldırganlık eğilimleri arasında negatif bir ilişki olduğu bulunmuştur. İlave olarak cinsiyet değişkeninin çocukların fiziksel saldırganlık düzeylerinde anlamlı bir fark ortaya koyduğu saptanmıştır.

Koç ve Güllü (2017) 2013-2014 yılında Erzincan il merkezinde yer alan devlet okullarına kayıtlı 550 lise öğrencisi üzerinde, öğrencilerin beden eğitimi dersi sportmenlik tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amacı ile yürüttükleri bu araştırma göstermektedir ki; akademik yani okul başarı düzeyi yüksek olan öğrenciler diğer öğrencilere göre daha az saldırgandır. Ayrıca öğrencilerin beden eğitimi dersinde gösterdikleri sportmenlik davranışları eğilimi ile saldırganlık düzeyleri arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Doğan ve ark. (2017) Öğretmen adaylarının saldırganlık eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla, beden eğitimi branşında öğretmen adayı olan 508 kişi üzerinde tarama modelinde yürütmüş oldukları bu çalışmada elde edilen bulgular; gelir düzeyleri yüksek olan bireylerin, gelir düzeyleri düşük olan bireylere oranla daha fazla saldırgan eğilimlere sahip oldukları ve erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre daha fazla saldırgan eğilimler taşıdığını ortaya koymuştur. Bu bulgulardan hareket ile saldırganlık kavramının gelir düzeyi

ve cinsiyet gibi bazı demografik değişkenler ile ilişkilendirilebileceğini ifade etmek mümkündür.

Björkqvist (2018) saldırganlık kavramı üzerinde ilgili alan yazında son dönemlerde cinsiyet faktörünün çok sık ele alınan bir konu olduğunu ifade etmiş ve alan yazında yer alan bu faktör üzerine yoğunlaşmış çalışmaları incelemiştir. Çalışmanın sonucunda rapor edilen bulgulara göre; her iki cinsiyete mensup bireyler genellikle eşit derecede saldırganken, bu durum saldırganlık çeşitlerine göre farklılaşmaktadır. Kadınların dolaylı saldırganlık açısından erkeklere göre daha fazla puanlara sahip olduğu ve erkeklerin ise kadınlara göre fiziksel saldırganlık anlamında daha yüksek puanlara sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca rapor edilen ifadeler arasında dikkat çeken bir diğer unsur ise yapılan literatür incelemesi sonucunda fiziksel veya dolaylı saldırganlığın cinsiyet değişkenince farklılaşması sadece öğrenme süreçlerinin değil biyolojinin de bir çıktısı olduğunun söylenmesidir.

Erdoğdu, Koçyiğit, Kayışoğlu ve Yılmaz (2018) yürütmüş oldukları çalışmada lise düzeyinde öğrenim gören ve futbol ya da futsal takımlarında görev alan 153 kadın sporcuların saldırganlık düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelemişlerdir. Çalışmada saldırganlık değişkeni yıkıcı, edilgen saldırganlık veya atılğanlık olarak üç alt boyutta değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular; sporcuların baba eğitim düzeyi yükseldikçe tüm formlardaki saldırganlık eğiliminin azaldığını, sporcuların anne eğitim düzeyi yükseldikçe yıkıcı saldırganlığın azaldığını ve kardeş sayısı az olan sporcuların fazla olanlara göre daha fazla saldırganlık gösterdiğini işaret etmektedir.

Güvendi ve Işım Türksoy (2019) tarafından doğası gereği fiziksel temas içeren dövüş sporları branşın da lisanslı sporcu olan 207 kişi üzerinde yürütülen bu çalışmada ahlaki uzaklaşma dereceleri ile saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişki incelenmek amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda ahlaki uzaklaşma dereceleri ile saldırganlık arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu rapor edilmiştir. Ayrıca erkek sporcuların fiziksel saldırganlık düzeyleri kadın sporculara göre daha yüksek, sözel saldırganlık bağlamında ise kadın sporcuların erkeklere göre daha yüksek puanlara sahip olduğu grlmştir.

Kahveci, Karagün ve Sarper (2020) Kocaeli ili bünyesinde bulunan kulüplerde aktif lisanslı olarak spor yapan 254 teakwondo sporcusu üzerinde, sporcuların saldırganlık düzeyleri ve mutluluk seviyelerini belirlemek amacı ile

yürüttükleri araştırmada, sporcuların mutluluk düzeyleri ile saldırganlık eğilimleri arasında negatif ve anlamlı bir korelasyon olduğunu tespit ederken aynı zamanda sporcuların mutluluk düzeylerinde sporda yapma amaçlarına göre anlamlı farklılaşma olduğunu tespit etmişlerdir. Sporcuların sportif faaliyet yapma amacı yaşam kalitesine katkı vermek olduğunda mutluluk seviyelerinin yükseldiği fakat bir kazanım elde etme, kazanmaya yönelik sonuç odaklı spor yapma durumunda mutluluk seviyelerinin azaldığı görülmüştür.

Kaynak ve Tunç (2021) Eğitim fakültelerinde öğrenim gören 487 öğrencinin katılımı ile ilişkisel tarama modeli ile yürüttükleri bu çalışmada, öğrencilerin saldırganlık eğilimleri ile duygusal zekâ seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi hedeflemişlerdir. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin saldırganlık eğilim düzeyleri ile duygusal zekâ seviyeleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Öğrencilerin duygusal zekâ düzeyleri arttıkça saldırganlaşma düzeyleri azalmaktadır. Ayrıca duygusal zekâ seviyesinin saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu tespit edilmiştir.

Okcu, Hedef ve Karlı (2022) Amatör ve profesyonel sporcuların paraya yükledikleri değer ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi için yürütmüş oldukları araştırmanın örneklem grubunda 186 amatör ve 77 profesyonel toplamda 263 lisanslı sporcuya yer vermişlerdir. Yapılan istatistik analizlerinin arından elde edilmiş olan bulgular göstermektedir ki; sporcuların parayı başarı olarak görme ve paraya değer verme eğilimleri ile saldırganlık gösterme düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur. Ayrıca bu korelasyonun profesyonel sporcularda amatör olanlara göre daha güçlü olduğu görülmektedir. Son olarak parayı başarı olarak görme durumunun saldırganlığın anlamlı bir açıklayıcısı olduğu da tespit edilirken, korelasyon düzeyinin benzeri şekilde profesyonel sporcularda amatör sporculara oranla açıklama düzeyinin arttığı görülmektedir. Sonuç olarak paraya atfedilen değer saldırganlığın meydana gelmesinde rol oynayan bir değişken olduğu ve bu ilişkide amatörlük ve profesyonellik durumunun belirleyici bir unsur olduğu ifade edilebilmektedir.

2.5.2 Sporda Saldırganlık ile İlgili Araştırmalar

Russell (1983) tarafından bir spor müsabakasını takip eden seyircilerin kalabalığı ve tezahürat için meydana getirdiği gürültünün yüksekliği ile sporcuların saldırgan davranışları ya da performansları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yürütülen bu araştırmada, çalışma kapsamında Western Hockey Ligi

bünyesinde bulunan 12 takımın birbirleri ile oynamış olduğu 426 müsabaka gözlemlenmiştir. Müsabakalar üzerinde yapılan gözlem analizlerinden elde edilen bulgular işaret ediyor ki; bir müsabakada ki seyirci grubunun büyüklüğü deplasman takımının performansı ve saldırganlık eğilimi ile negatif ve anlamlı bir ilişki içerisinde. Ayrıca oynanan müsabakanın önemi deplasman takımı ile olumlu ve anlamlı bir korelasyon gösterirken, ev sahibi takım ile negatif ve anlamlı bir korelasyon göstermiştir. Müsabakayı takip eden taraftar kitlesinin büyüklüğü de ev sahibi takımın performansı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Wann, Carlson ve Schrader (1999) tarafından taraftarların takımlarına olan bağlılık derecelerinin düşmanca ve araçsal sözel saldırganlık üzerindeki etkilerini incelemek adına yürütülmüş bu çalışmada, araştırmanın katılımcı grubunu meydana getiren, erkek kolej basketbol ligi bünyesinde bulunan bir müsabakayı takip etmeye gelen 196 taraftardan, takımlarına olan bağlılık düzeylerini belirlemek adına müsabaka öncesi bir ölçek formu doldurmaları istenmiştir. Ardından oynanan müsabaka ardından saldırganlık eğilimlerini belirlemeye yönelik bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular takıma bağlılık düzeyleri yüksek olan taraftarların, bağlılık düzeyleri düşük olan taraftarlara göre daha fazla düşmanca ve araçsal sözel saldırganlık gösterdiklerini ortaya koymuştur. Sonuç olarak taraftarın takıma olan bağlılık düzeylerinin, saldırganlığın bu iki formu üzerinde etkili olduğu ifade edilebilmektedir.

Türksoy (2003) tarafınca Türkiye'nin en üst düzey futbol ligi olan Süper Lig' de yer alan üç büyük futbol kulübünün taraftarlarının şiddete bakış açılarını ve sosyal kimliklerini saptamak adına yürütülmüş bu çalışmada, araştırma grubunu bu üç kulüpten eşit olacak şekilde 300 katılımcı meydana getirmiştir. Katılımcılar %75,1 oranında erkek %24,9 oranında kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda ulaşılan bulgular, katılımcıların eğitim düzeyinin %36,9 oranıyla genellikle lise mezunlarından oluştuğunu gösterirken, katılımcıların bir futbol seyircisini iyi taraftar olarak etiketlemeleri için takımı adına her şeyi göze alabilecek olmanın önemine dikkat çekerken, sporda saldırganlık ve şiddetin kaynağı olarak da medya unsurlarını ve spor yöneticilerini göstermişlerdir.

Aktaş, Çobanoğlu ve Yazıcılar (2004) tarafından Türkiye 1. ve 2. Profesyonel basketbol liginde oynayan 41 erkek profesyonel basketbol oyuncusu üzerinde, profesyonel basketbolcuların maç başarıları ile saldırgan davranış gösterme eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürütülmüş bu

Çalışmanın bulguları; oyuncuların başarı puanları ile genel saldırganlık ve edilgen saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemediğini işaret eder niteliktedir.

Jones, Bray ve Olivier (2005) takımların müsabakayı deplasman ya da ev sahibi olarak oynama durumlarına göre saldırganlık davranış sergileme düzeylerini incelemek amacıyla yürüttükleri bu çalışmada, 2000 yılında müsabakalarda yer alan ve rastgele seçilmiş 21 profesyonel rugby takımının maçlarını gözlemlemiştir. Yapılan gözlem ve analizler sonucunda ev sahibi takımı olmanın veya deplasman statüsündeki takım olmanın agresif karakterli davranış sıklığına etkisi olmadığı sonucuna ulaşılırken, deplasmanda oynayan takımların kaybettikleri müsabakalarda kazandıklarına göre çok daha saldırganlık davranışlar gösterdikleri tespit edilmiştir.

Donahue, Rip ve Vallerand (2009) tarafından basketbola saplantılı tutku besleyen sporcuların, tehdit altında hissettiklerin de veya genel anlamda, uyumlu tutkuya sahip oyunculara oranla daha fazla saldırganlık eğilimi gösterebileceği varsayımı ile yola çıkan ve spor bağlamında uyumlu ya da saplantılı tutku ile saldırgan nitelikli davranışların arasındaki etkileşimi incelemek amacıyla gerçekleştirilmiş bir araştırmadır. Araştırmanın örneklem grubunu; 114'ü erkek, 94'ü kadın olmak üzere lise veya kolej basketbolu oyuncusu olan 208 kişi oluşturmaktadır. Yapılan çalışmanın sonuçları saplantılı tutkuya sahip sporcuların, uyumlu tutkuya sahip olanlara göre daha saldırgan olduklarını ortaya koymuştur.

Tucker, Turner, Barling ve McEvoy (2010) tarafından sosyal öğrenmenin modelleme etkisinden yola çıkarak; antrenör, diğer takım oyuncuları ve oyuncuların ebeveynleri olmak üzere üç farklı liderlik etkisinin oyuncular üzerindeki etkisini incelemek üzere yapılan boylamsal bir çalışmadır. Araştırmaya 16 farklı hokey takımından 183 oyuncu, 48 antrenör ve 327 ebeveyn dahil edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; antrenörün saldırgan davranışları onaylama düzeyi ile dönüşümcü liderliği negatif ve anlamlı korelasyon gösterirken, takım saldırganlığı düzeyi ile olumlu ve anlamlı ilişki göstermiştir. Ayrıca koun dönüşümcü liderliği ile takım saldırganlığı düzeyi negatif ve anlamlı olarak ilişkilirken, ebeveynlerin dönüşümcü liderlik düzeyleri ve saldırgan davranışları onaylama seviyeleri ile oyuncuların takım saldırganlığı arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Ackery, Tator ve Snider (2012) tarafından sporda saldırganlık, şiddet ve yaralanma olayları hakkında hakemlerin rollerini ya da algılarını belirlemek amacıyla yürütülmüş bir çalışmadır. Araştırmaya anket yöntemi ile gönüllü biçimde katılım sağlayan ve aktif olarak hokey hakemliği yapan 632 kişi dahil olmuştur. Katılım sağlayan hakemlerden elde edilen görüş ve bulgular göstermiştir ki; hokeyin tüm klasmanlarında saldırganlık ve yaralanmalar oyuncular ya da hakemleri etkileyen önemli bir olgudur. Katılımcıların %90'ından daha fazlası hem öfke hem de saldırganlığa maruz kaldığını bildirirken, %70'i bu durumun yaralanmalara yol açtığını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcılara göre sahada güvenliğin en büyük rol oynayan unsuru antrenörlerdir. Güvenliğin artması ve bu davranışların indirgenmesi için katılımcıların belirttiği önerilerden öne çıkan ise; daha sıkı ve etkili eğitimlerin olması gerektiği görüşüdür.

Jewell (2012) Oyuncular tarafından ortaya koyulan agresif ve saldırgan davranışlar içeren oyunun seyircilerin talepleri ve katılımları açısından ele almayı hedefleyerek yürütülmüş bir çalışmadır. Çalışma İngiltere'nin en üst düzey ligi olan Premier Lig bünyesinde oynanan maçların ve taraftar katılımının incelenmesiyle yürütülmüştür. Takımların sergiledikleri oyunun nitelendirilmesinde faul sayıları ve kart cezaları gibi unsurlar takip edilmiştir. Yapılan inceleme ve analizlerin ardından elde edilen bulgular göstermektedir ki; saldırgan oyun sergilemenin, taraftarın müsabakaya ilgi göstermesi ve katılımı ile ilişkisi mevcuttur ve bu etki takım kalitesince ya da kural ihlal tarzına göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Lig de iyi olan ev sahibi takımın agresif oyunu ve faul sayıları arttıkça seyircinin katılım gösterme düzeyi azalmaktayken, aynı unsur kötü olarak etiketlenen takımlarda seyirci sayısını arttırmaktadır. Ayrıca kart tipleri açısından değerlendirildiğinde sarı kart cezaları ile sıkça karşılaşılan müsabakaları oynayan takımların taraftarlarının katılımının az olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular taraftarların şiddet içerikli oyun izlemekten yana olmadığını işaret eder niteliktedir.

Karabulut (2013) tarafından çim hokeyi 16 yaş altı Türkiye şampiyonasına katılan 27 farklı takımdan toplam 128 gönüllü sporcu ile gerçekleştirilmiş tarama modelinde yürütülmüş olan bir araştırmadır. Araştırma sporcuların saldırganlığını çeşitli değişkenlerce ele almayı hedeflemektedir. Çalışmanın sonucunda saldırganlık türünün cinsiyetçe farklılaştığı, erkek sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeylerinin, kadın sporcuların ise atılgan saldırganlık seviyelerinin daha fazla

olduğu saptanmıştır. İlave olarak spor yaşının artmasının atılgan saldırganlık ile olumlu ve anlamlı ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Bebetsos, Zouboulas, Antoniou ve Kourtesis (2013) tarafından sporda saldırganlık, öfke ve kaygı değişkenlerinin elit su topu sporcuları üzerinde cinsiyet faktörünce farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla meydana getirilen bu çalışmada, yaşları 17-38 arasında değişkenlik gösteren 100'ü erkek, 100'ü kadın olmak üzere toplam 200 elit su topu sporcusuna yer verilmiştir. Elde edilen bulgular kadın sporcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin, erkek sporculardan daha düşük olduğunu ortaya koyarken kaygı değişkeninin de yaşa göre farklılaştığını göstermiştir. Cinsiyet farklılıklarının sporda saldırganlık düzeylerini etkilediğini gösterir nitelikte sonuçlara sahip bir çalışma olması sebebiyle önem arz etmektedir.

Mil ve Şanlı (2015) tarafından spor bağlamında sıklıkla deneyimlediğimiz şiddet temalı olaylarda medyanın doğrudan veya dolaylı etkisini incelemek amacıyla nitel desende ve doküman, içerik ve söylem analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiş bir çalışmadır. Çalışma kapsamında 22 Eylül 2013 tarihinde ülkemizin en üst düzey futbol ligi olan Süper Lig bünyesinde yer alan iki köklü kulüp arasında oynanan ancak yaşanan saldırgan olaylar sebebiyle iptal edilen maçın, sabahında medyaya yansıyan manşet ve haberler incelenmiştir. Yapılan analizlerin ardından spor gazetelerinin diğer gazetelere göre daha fazla saldırgan nitelikli ve tetikleyici olarak ifade edebileceğimiz manşetlere yer verdiği saptanırken, spor gazetesi olmayan diğer gazetelerinde zaman zaman bu nitelikte söylemlere yer verdiği görülmüştür. Medyanın şiddet içerikli görseller ve “Dev hesaplaşma”, “Av zamanı” gibi mutlak galibiyet odaklı ve şiddet içerikli manşetler ile özellikle taraftarları tahrik ettiği görülmüştür. Sonuç olarak medya unsurlarının taraftar saldırganlığını beslediğini söyleyebilmekteyiz. Medyanın sporda saldırganlık ve şiddet olaylarına olan etkisini açık şekilde gösterir nitelikte olması sebebiyle önem arz eden bir çalışmadır.

Wann, Weaver, Belva, Ladd ve Armstrong (2015) tarafından taraftarların takımları ile özdeşleşme düzeyleri ile fiziksel ve sözel saldırganlık düzeyleri arasındaki potansiyel ilişkiyi incelemek adına yürütülmüş bir çalışmadır. Çalışma genç beyzbol liginin takip eden 80 taraftar üzerinde yürütülmüştür. Taraftarlardan sağlanan verilerden elde edilen bulgular işaret etmektedir ki; müsabakaları takip eden taraftarların özdeşleşme düzeyleri arttıkça oyunculara yönelttikleri sözlü saldırganlık düzeyleri de olumlu ve anlamlı bir korelasyon göstererek artmaktadır.

Fakat taraftarların özdeşleşme düzeylerinin fiziksel saldırganlık gösterme eğilimleri ile arasında bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Hazar, Beyleroğlu, Yalçın ve Çetin (2018)'in yürütmüş oldukları bu çalışmanın amacı; birbirinden farklı branşlarda yer alan sporcuların sergilediği saldırgan davranışlar üzerinde tiroid hormonunun rol oynayıp oynamadığını incelemektir. Araştırma grubu 25 erkek sporcudan meydana gelmektedir. Gerekli analizlerin yapılabilmesi için gönüllü katılımcılardan alınan kan örneklerinin incelenmesi yoluna gidilen çalışmada bulgular; sporcuların saldırganlık eğilimleri ile tiroid hormon değerleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu işaret etmiştir.

Muhammad (2019) tarafından farklı kolej, enstitü veya üniversitelerde bulunan 19-30 yaş aralığında olan ve futbol, voleybol, hokey ya da kriket branşlarında okul takımları için görev alan öğrenciler ile sporcular arasında sergilenen saldırganlığın cinsiyet faktörü bağlamında ele alınması amacıyla meydana getirilen bu çalışmanın bulguları; araştırmanın hipotezi ile örtüşerek, cinsiyet farklılığının saldırganlık üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya sebep olduğunu ve erkek sporcuların kadınlara oranla daha fazla saldırgan olduğunu göstermektedir.

Güvendi ve Keskin (2020)'in sporcuların antrenörlerinden algıladıkları etik olmayan davranışlara göre sporda öfke ve sporda saldırganlık eğilimlerini ele almak ve çeşitli faktörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yürüttüğü bu çalışmada, çalışma grubu olarak 126'sı erkek, 56'sı kadın ve %57,1'i bireysel spor branşlarında, %42,9'u takım sporlarında olmak üzere toplam da 182 aktif lisanslı sporcu alınmıştır. Çalışmanın bulguları sporda saldırganlık ve öfke boyutları ile antrenörlerin etik dışı davranış algısı arasında olumlu yönde ve anlamlı düzeyde ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Cinsiyet faktörü sporcu saldırganlığı üzerinde anlamlı farklılık meydana getirmezken, öfke duygusu üzerinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilerek erkek sporcuların kadınlara oranla daha öfkeli olduğu görülmüştür.

Cin, Yılmaz ve Ektirici (2022)'nin sporcu bireylerde öfke duygusunun ve saldırgan davranışların çeşitli değişkenlerce incelenmesi amacıyla yürüttüğü bir çalışmadır. Çalışmanın örneklem grubunu kartopu örnekleme yöntemi ile seçilen 187 kadın, 186 erkek toplam 373 aktif sporcu oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular sporcuların ebeveyn eğitim düzeylerinin artmasının saldırganlık ve öfke düzeylerinin düştüğünü işaret eder niteliktedir. Ayrıca Cinsiyet değişkeni açısından

yapılan incelemeler erkek sporcuların kadın sporculara oranla daha saldırgan olduğunu göstermekteyken, öfke değişkeni açısından anlamlı bir fark meydana gelmediği görülmektedir. Dikkat çekici bir diğer bulgu ise branşı futbol olan katılımcıların diğer spor branşlarında yer alan bireylere göre daha yüksek saldırganlık puanlarına sahip olmasıdır. İlave olarak yaş değişkeni ile katılımcıların öfke düzeyleri arasında düşük düzeyde olumlu bir ilişki olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, yaş, spor branşı, cinsiyet gibi faktörlerin sporcunun öfke ve saldırganlık düzeylerinde istatistiksel anlamlı farklar meydana getirebileceği söylenebilmektedir.

Fominiene ve Vveinhardt (2022) tarafından spor ortamlarındaki zorbalık davranışları ve saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi ele almak, zorbalık ve saldırganlık çeşitlerinin yaygınlığını cinsiyet ya da branş gibi değişkenlere göre incelemek amacıyla yürütülmüş bir çalışmadır. Çalışmanın örneklemini yaşları 16 ile 29 arasında değişkenlik gösteren 1001'i erkek, 439'u kadın olmak üzere toplamda 1440 Litvanya'lı amatör sporcu meydana getirmektedir. Elde edilen bulgular sözel saldırganlıkta cinsiyet değişkenince anlamlı bir farklılaşma olmadığını fakat bu saldırganlık formunu dövüş sporcularının diğer branşlarda yer alan sporculara göre daha fazla tercih ettiğini göstermektedir. Fiziksel saldırganlık içeren davranışlarsa cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir ve erkek sporcular kadınlara oranla daha fazla fiziksel saldırganıdır. Ayrıca sporda zorbalık davranışı ile sporda saldırgan davranışlar sergileme arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

2.5.3 Temel Psikolojik İhtiyaçlar ile İlgili Araştırmalar

Williams, Wiener ve Markakis (1994) tarafından 89 dördüncü sınıf tıp öğrencisi üzerinde yürütülen, “öğrencilerin ilgisini kolaylaştırma” ve “öğrencilerin öğrenme süreçlerini kontrol altında tutma” modellerinden faydalanılarak, temel psikolojik ihtiyaçların tıp öğrencilerinin ihtisas seçiminde oynadığı rolü ele almayı hedefleyen bir çalışmadır. Elde edilen bulgular, “öğrencilerin ilgisini kolaylaştırma” grubunda yer alan öğrencilerin özerklik ihtiyacının desteklenmesi ve buna bağlı olarak daha fazla yeterlik ihtiyacı tatmini algılamalarının, ilgili ihtisas alanına olan ilgi duygularının arttırdığını gösterdi. Fakat “öğrencilerin öğrenme süreçlerini kontrol altında tutan” eğitmenlerin grubunda böyle bir durum söz konusu olmadı. Sonuç olarak öğrencilerin özerklik

ihtiyacını göz ardı etmeyen eğitimcileri öğrencilerinin algılanan yeterlik hissi ve alana olan ilgilerini arttırdığı söylenebilmektedir.

Sheldon, Ryan ve Reis (1996) tarafından temel psikolojik ihtiyaçlar teorisi bünyesinde barınan yeterlik ve özerklik ihtiyaçlarının tatmininin, bireylerin günlük iyi olma hali ile ilişkisinin incelenmesi amacıyla yürütülmüş bir çalışmadır. Çalışmanın örneklem grubu psikoloji bölümünde öğrenim gören 15 erkek 44 kadın toplam 59 gönüllü katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışmanın bulguları özerklik ihtiyacı tatmin düzeyi daha yüksek olanların daha iyi günler geçirme eğiliminde oldukları ve özerklik ihtiyacı tatmin düzeyinin katılımcıların iyi günler geçirmesinde rol oynadığını göstermektedir. Sonuç olarak temel psikolojik gereksinimlerden biri olan özerklik ihtiyacının tatmininin, bireyin iyi olma halinde olumlu rol oynayan bir unsur olduğu söylenebilmektedir.

Gagne (2003) tarafından yürütülen çalışmanın katılımcı grubunu yaşları yedi ila on sekiz arası değişen kırk beş kadın cımnastik sporcusu oluşturmaktadır. Çalışmanın ana amacı sporcuların ebeveyn veya antrenörlerinden gelen destek algıları ile motivasyon, esenlik ve temel psikolojik ihtiyaç tatmin düzeyleri arasında olan ilişkinin incelenmesidir. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak, sporcuların esenliğinin temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ile ilişki içerisinde olduğu gözlemlenmiştir.

Reinboth ve Duda (2006) tarafından rekabetçi bir spor bağlamında sporcuların temel psikolojik ihtiyaç tatmin düzeyleri, motivasyonel iklim algıları ile psikolojik ve fiziksel iyi oluş endeksleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürütülmüş bir çalışmadır. Çalışmanın katılımcı grubunda 89'u kadın 39'u erkek olmak üzere toplam 128 üniversiteli sporcuya yer verilmiştir. Elde edilen bulgular özerklik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının tatmin edilme düzeylerindeki değişikliklerin, sporcuların bireysel zinde olma halleri üzerinde önemli düzeyde etkili ve yordayıcı olduğunu gösterir niteliktedir.

Adie, Duda ve Ntoumanis (2008) tarafından Birleşik Krallık'ta yer alan 18-36 yaş aralığında 271'i erkek, 268'i kadın olmak üzere toplam 539 lisanslı takım sporcusu üzerinde Deci ve Ryan'ın temel psikolojik ihtiyaçlar teorisine dayandırılarak, temel psikolojik ihtiyaçların sporcuların fiziksel veya ruhsal tükenmişlik ile potansiyel ilişkisini incelemeyi hedefleyen araştırmada elde edilen bulgular, özerklik ihtiyacının fiziksel ve ruhsal tükenmişlik ile negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu işaret etmektedir. Çalışmanın bulgularından hareketle

özerklik ihtiyacı tatmin düzeyi düşük olan takım sporcularının fiziksel veya ruhsal tükenmişlik deneyimleme düzeylerinin yüksek olduğu ve bu ilişkilerin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı söylenebilmektedir.

Hodge, Lonsdale ve Ng (2008) Yeni Zelanda’da aktif lisanslı olarak spor yapan 133 rugby oyuncusu üzerinde yürüttükleri bu çalışmada, Adie vd. (2008)’nin hipotezine benzer bir şekilde, temel psikolojik ihtiyaçların sporcuların tükenmişlik düzeyleri ile negatif bir korelasyon göstereceği hipotezini ele almışlardır. Çalışmanın bulguları yüksek tükenmişlik düzeyi belirten sporcuların yeterli ve özerklik ihtiyaçlarının tatmin düzeylerinin düşük olduğunun tespit edildiğini göstermektedir. Çalışma özerklik ihtiyacı ve tükenmişlik düzeyi bağlamında Adie vd. (2008)’nin bulguları ile örtüşürken, yeterli ihtiyacının sporcuların tükenmişlik düzeyinde rol alan bir diğer değişken olduğunu gösterir niteliktedir.

Gunnel, Mack, Wilson ve Adachi (2011) boş zaman fiziksel aktivitesi ve kişinin potansiyelini gerçekleştirme ilişkisini açıklamada temel psikolojik ihtiyaçlar tatmini incelemek amacıyla yürüttükleri bu çalışmada, temel psikolojik ihtiyaçlar tatmin düzeyinin, boş zaman fiziksel aktivitesi ve kişinin potansiyelini gerçekleştirme ilişkisine aracılık edeceğini varsaymışlardır. Araştırmanın örnekleminde 164’ü kadın olmak üzere toplam 190 osteoporoz hastalığı sahibi katılımcı bulunmaktadır. Elde edilen bulgular temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin, boş zaman fiziksel aktivitesi ve kişinin potansiyelini gerçekleştirme durumu arasındaki pozitif yönlü ilişkiye aracılık ettiğini göstermektedir.

Çivitci (2012) tarafından yürütülen, genel yaşam doyumu ve temel psikolojik ihtiyaçlardaki değişimi cinsiyet faktörünce incelemeyi amaçlayan çalışmada örneklem grubunu 234’ü kadın 142’si erkek olan, yaş ortalamaları 21.14 olarak belirlenmiş lisans düzeyinde yer alan öğrenciler meydana getirmektedir. Yürütülen çalışmanın sonucunda yaşam doyum düzeyi düşük erkek öğrencilerin özerklik ihtiyaçlarının, yaşam doyum düzeyi yüksek erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca erkek öğrencilerde kadın öğrencilere göre özerklik gereksiniminin daha fazla olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, cinsiyet değişkeni temel psikolojik ihtiyaçlardan özerklik ihtiyacı üzerinde önemli bir fark yarattığı görülmüş ve yaşan doyum ile özerklik ihtiyacının anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Doğan ve Eryılmaz (2012) akademik personelin iş ortamındaki temel ihtiyaçlar tatmin düzeyi ile öznel iyi olma hali arasındaki ilişkileri incelemek için,

araştırma grubunda 95'i kadın 120'si erkek olmak üzere toplam 215 akademik personel yer alan bir çalışma yürütmüşlerdir. Yürütülmüş olan bu çalışmada rapor edilen bulgular, temel psikolojik ihtiyaçların öznel iyi olma hali yani mutluluk düzeyi üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğunu ve temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesinin, akademik personelin daha fazla başarı, güven ve neşe gibi olumlu duygular deneyimlemesine yol açtığını gösterir niteliktedir. Sonuç olarak akademik çalışma bağlamında bireylerin olumlu duygular ve mutluluk deneyimlemelerinde temel psikolojik ihtiyaçların göz önünde bulundurulması ve tatmin edilmesi gerektiği söylenebilir niteliktedir.

Gunnel, Crocker, Wilson, Mack ve Zumbo (2013) ilgili alan yazında sıklıkla ele alınan, iyi olma veya kötü olma halinin temel psikolojik ihtiyaçlar ile ilişkisinin incelenmesi çalışmalarına bir katkı sağlamak ve temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi durumunun iyi olma ya da kötü olma haline etkisi olup olmadığını belirlemek için, temel psikolojik ihtiyaçlar teorisini test etmek amacıyla yürüttükleri bu çalışma da araştırma grubunu 155 katılımcı oluşturmaktadır. Çalışmanın bulguları, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi durumunun, kötü olma halini yordayıcı bir değişken olduğunu fakat iyi olma hali veya öznel canlılığı etkilemediğini göstermektedir. Sonuç olarak, temel psikolojik gereksinimlerin engellenme durumunun, tatmin durumu gibi bireyler iyi olma hallerinde rol oynayan bir unsur olduğunu söyleyebilmekteyiz.

Martinez-Alvarado, Guillen ve Feltz (2016) yaşları on sekiz ile otuz iki arasında değişen iki yüz yirmi yedi profesyonel aktif lisanslı olarak 3.lig futbol liginde oynayan erkek sporcu üzerinde, sporcuların bağ kurma düzeyleri, tükenmişlik düzeyleri ve temel ihtiyaçların tatmin düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yürüttükleri bu çalışmanın sonucunda, elde ettikleri bulgular ortaya koymaktadır ki; temel psikolojik ihtiyaçlardan biri olan özerklik gereksinimi, sporcu bireylerin bağ kurma düzeylerini ve tükenmişlik düzeylerini en etkili şekilde yordayan değişkendir. Sonuç olarak sporcuların özerklik ihtiyacı tatmin düzeylerinin bağ kurma eğilimleri üzerinde etkili olduğu söylenebilmektedir.

Verner-Filion, Vallerand, Amiot ve Mocanu (2017) tarafından gerçekleştirilmiş çalışmada 122 erkek, 50 kadın olmak üzere toplam 172 futbolcuya yer verilmiştir. Çalışmanın amacı temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin sporcularda bulunan olumlu tutku ve takıntılı tutkunun performansla olan

ilişkilerine aracılık ettiğini fikrini incelemektir. Yürütölmüş olan yapısal eşitlik modellemesi sonucunda ulaşılan bulgular, sporcu performansı ile ilişkilendirilen iki farklı tutkuya, sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin düzeyinin aracılık ettiğini göstermiştir.

Gürer ve Kılınç (2019) tarafından yürütölen araştırma, doğa sporlarıyla meşgul sporcuların psikolojik gereksinimlerinin, zihinsel dayanıklılık düzeylerine olan potansiyel etkisinin ortaya konmasını hedeflemiştir. Çalışmanın örneklem grubu çeşitli doğa sporlarında aktif olarak bulunan 96 kadın, 168 erkek toplamda 264 sporcu tarafından meydana getirilmektedir. Elde edilen bulgular, cinsiyet faktörünün temel psikolojik gereksinimlerde farklılaşma meydana getirmediğini ve temel psikolojik gereksinimlerin tatmin düzeyi ile sporcuların zihinsel dayanıklılık düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu gösterir niteliktedir. Sonuç olarak sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi yoluyla, zihinsel dayanıklılık düzeylerinin artırılabilceğı söylenebilmektedir.

Tuğran (2020) tarafından 697 lise öğrencisinin katılımıyla, lise öğrencilerinin zorbalık davranış ve statülerini yordamada ebeveyn tutumu ve temel psikolojik gereksinimlerin etkisini incelemek için yürütölmüş bir çalışmadır. Elde edilmiş olan bulgular, temel psikolojik ihtiyaçlardan biri olan ilişkisellik ihtiyacının öğrencilerin zorbalık statüsü üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak ilişkisellik ihtiyacının tatmin düzeyinin öğrencilerin zorba/mağdur durumda olma olasılıklarında rol aldığı söylenebilmektedir.

Yıldız (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada örneklem grubu 167 spor lisesi öğrencisi meydana getirmektedir. Çalışma öğrencilerin hayal kurma güçleri ve temel psikolojik gereksinimlerin tatmin düzeyleri arasında var olduğu ön görölen potansiyel ilişkiyi incelemek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizlerin arından elde edilen bulgular spor lisesi öğrencilerinin hayal etme gücüyle ilişkisellik, özerklik ve yeterlik gereksinimleri arasında anlamlı pozitif korelasyon olduğunu işaret etmektedir. Sonuç olarak yeterlik, özerklik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının tatmin düzeyindeki artışın öğrencilerin spor bağlamında hayal etme seviyesini arttıracığı söylenebilmektedir.

Li, Cho ve Wu (2021) tarafınca yürütölen bu çalışma temel psikolojik ihtiyaçların engellenme ve tatmin durumunun farklı psikolojik bağıntılarla ilişkili olma fikrini ulusal bir spor etkinliğinde yer alan gönüllü katılımcılarda sınamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın örneklem grubunu yaşları on sekiz ila yirmi beş arası

değişkenlik gösteren dokuz yüz yirmi dört gönüllü katılımcı oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular yüksek ihtiyaç tatmini ve düşük oranlı ihtiyaç engellenme düzeyine sahip bireylerin, diğerlerine oranla daha yüksek çalışma iklimine sahip olduklarını ve daha düşük düzeyde duygusal tükenme gösterdiklerini işaret etmektedir. Sonuç olarak bireylerin ihtiyaçlarının engellenme düzeylerinin azlığı ve tatmin düzeylerinin çokluğu yüksek çalışma iklimine sahip olmalarını ve duygusal bağlamda daha az olumsuzluk yaşamalarını sağlayacağı söylenebilmektedir.

Leisterer ve Gramlich (2021) tarafından yürütülen çalışmanın amacı beden eğitimi dersinde öğrenci zevkinin psikolojik öncüllerini, beden eğitiminde özerkliği destekleyen öğretim kapsamı, temel psikolojik ihtiyaçlar ve öz-belirleme kuramınca değerlendirerek tespit etmektir. Çalışmanın örneklem grubunu 170 öğrenci meydana getirmektedir. Elde edilen bulgular göstermiştir ki; öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatminini arttırmak beden eğitimi dersinden alınan zevki ve buna bağlı olarak fiziksel anlamda daha aktif bir hayatı sevmeyi arttırmakta ve gençlerde sık görülen bazı hastalıkları azaltmaktadır.

Leo, Mouratidis, Pulido, Lopez-Gajardo ve Sanchez-Oliva (2022) tarafından yürütülen bu araştırmanın amacı, temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin ve buna bağlı olarak motivasyon kalitesinin, gerçek anlamda ihtiyaç destekleyici öğrenme bağlamı ile fiziksel aktivite niyetleri ve katılımı arasındaki ilişkilere aracı rolünün bulunup bulunmadığını sınamaktır. Araştırma grubu İspanyol ilkokulları ve ortaokullarında öğrenim gören 559 erkek, 561 kadın olmak üzere toplamda 1120 öğrenci tarafından oluşmaktadır. Çalışmanın bulguları göstermektedir ki; eğitimciler tarafından kullanılan öğretim yöntemi ve buna bağlı meydana gelen temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ile motivasyon kalitesi, beden eğitimi dersinde bulunan öğrenciler üzerinde olumlu çıktılar elde etmede belirleyici niteliktedir.

de Brujin, Mombarg ve Timmermans (2022) tarafından 2224 ilköğretim düzeyi öğrenci ile yürütülen çalışmanın amacı özerklik, yeterlik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının beden eğitimi becerilerini ve temel motor mecerileri doğrudan veya dolaylı şekilde yordayıp yordamadığını sınamaktır. Çalışmanın bulguları otonom ve kontrollü motivasyonun beden eğitimi becerilerini, sadece kontrollü motivasyonun ise temel motor becerileri yordadığını göstermiştir. İlave olarak yeterlik temel psikolojik ihtiyacın tatmin düzeyinin, temel motor becerileri ve beden eğitimi becerileri arasında doğrudan ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin öğrencilerin

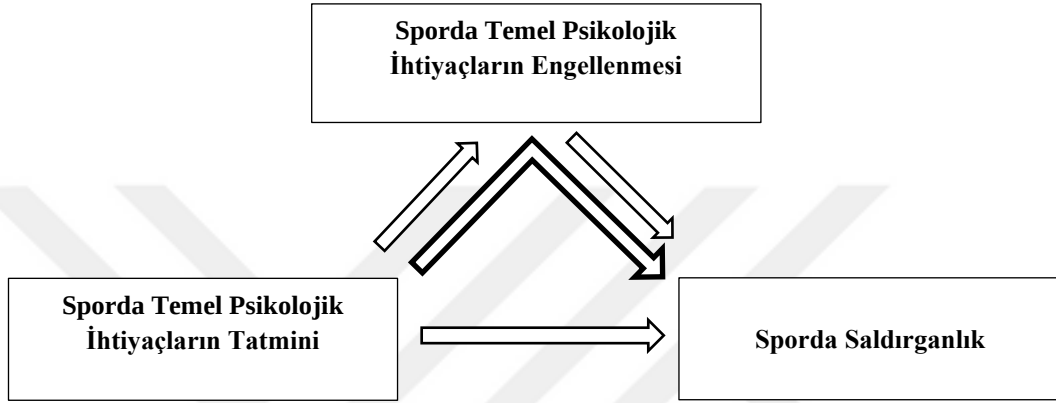
motor beceri gelişim süreçleri ve beden eğitimi dersine olan motivasyonları için önem arz etmekte olduğu, beden eğitimi öğretmenlerinin gereksinimleri karşılayan bir bağlam yaratmada aldıkları rolün önemini gösteren bir araştırma olduğunu söyleyebiliriz.

Heissel, Pietrek, Kangas, Kaap-Deeder ve Rapp (2023) tarafından bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenmesi ile depresif semptomlar meydana gelmesinde ruminasyonun aracı rolünü incelemek amacı ile yürütülmüş bir çalışmadır. Araştırma grubunu yaşları on sekiz ila altmış iki arasında değişen toplam 221 yetişkin birey meydana getirmektedir. Elde edilen bulguların yorumlanmasına bağlı ulaşılan sonuç, temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ve meydana gelen depresif belirtilerin ilişkisinde, ruminasyon olarak olumsuz düşüncelere yoğunlaşmanın aracı rolü olduğu şeklinde ifade edilebilmektedir.

3. YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Modeli

Nicel desenli bu çalışma ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. Nicel desenlerden biri olan ilişkisel tarama modeli, sayıca en az iki veya daha fazla değişken arasında var olabileceği öngörülen ilişki durumları ve düzeylerinin incelenmesinde faydalanan bir araştırma yöntemidir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2019).

Şekil 3.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada Şekil 3.1’de gösterildiği üzere, sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmini, sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ve sporda saldırganlık değişkenleri arasındaki ilişkilerin detaylı şekilde incelenmesi ve sporda saldırganlık ile sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmini arasındaki ilişkide sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin kısmı aracı rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda değişkenlerin arasındaki ilişkilerin detaylı incelenmesi adına ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir.

3.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın örnekleminin oluşturulması sürecinde seçkisiz olmayan amaçsal örnekleme yöntemlerinden biri olan ve çalışmaya dahil edilecek grubun araştırmaya uygun kriterler taşıyan kişiler hedef alınarak oluşturulması olarak tanımlanabilen ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir (Büyüköztürk, vd., 2019). Araştırmaya 2022-2023 Eğitim Öğretim yılında aktif olarak öğrenim gören ve lisanslı spor yapan 434 üniversite öğrencisi katılmıştır.

Tablo 3.1 Katılımcıların Frekans Dağılım Tablosu

Değişkenler	N
Cinsiyet	
Kadın	134
Erkek	300
Branş	
Bireysel	198
Takım	236
Klasman	
Amatör	252
Profesyonel	182
Toplam	434

Araştırma grubu, spor yaşantısı lisanslı olarak aktif şekilde devam eden 434 bireyden oluşmaktadır. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre dağılımı 134 kadın ve 300 erkek şeklindedir. Branş değişkeni açısından ele alındığında 198 kişinin bireysel branşlarda, 236 kişinin takım branşlarında spor yaşantısını devam ettirdiği ve klasman açısından incelendiğinde ise 252 kişinin amatör olarak, 182 kişinin ise profesyonel olarak spor yaşantısını sürdürdüğü görülmektedir.

3.3 Veri Toplama Araçları

Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği: Çalışmada gönüllü olarak yer alan katılımcıların sporda saldırganlık ve sporda öfke düzeylerinin belirlenmesi adına Maxwell ve Moores (2007) tarafından geliştirilen, geçerlik güvenirlik çalışmaları ve Türkçe'ye uyarlaması Gürbüz, Kural ve Özbek (2019) tarafından yapılmış olan "Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek formu, saldırganlık (6 madde) ve öfke (6 madde) olmak üzere iki alt boyuttan ve toplam 12 maddeden meydana gelmektedir. Ölçek formu ters kodlanmış madde barındırmamaktadır. Ayrıca Gürbüz, Kural ve Özbek (2019) tarafından yapılmış olan geçerlik güvenirlik çalışmalarında ölçeğin faktör yüklerinin .41 ile .83 aralığında olduğu, cronbach alpha iç tutarlılık katsayılarının ise; saldırganlık alt boyutu için .79, öfke alt boyutu için .79 ve toplam ölçek içinse .83 olduğu görülmüştür.

Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi Ölçeği: Katılımcıların sporda temel psikolojik gereksinimlerinin engellenme düzeylerini

tespit etmek adına orijinal formu Bartholomew, Ntoumanis, Ryan, Bosch ve Thøgersen-Ntoumani (2011) tarafından geliştirilen ve Türkçe'ye uyarlanması, geçerlik ve güvenirlik analizleri Yıldırım, Türkeri Bozkurt, Bilgin, Yüksel ve Akyar (2022) tarafından yapılmış olan ‘‘ Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi Ölçeği’’ kullanılmıştır. Ölçek formu toplam 12 madde ve 3 alt boyuttan oluşmakta ve her alt boyut 4'er madde içermektedir. Ölçeğin maddeleri ters kodlama barındırmamaktadır. Alt boyutlar özerklik, yeterlik ve ilişkisellik şeklindedir. Ayrıca Yıldırım, Türkeri Bozkurt, Bilgin, Yüksel ve Akyar (2022) tarafından uygulanan geçerlik güvenirlik analizlerince ölçeğin faktör yüklerinin .54 ile .85 arasında değişkenlik gösterdiği tespit edilirken, cronbach alpha iç tutarlılık katsayılarının ise; özerklik alt boyutunda .70, ilişkili olma alt boyutunda .81, yeterlik boyutunda .82 ve tüm ölçek adına .91 olduğu saptanmıştır.

Sporda Temel İhtiyaçlar Tatmin Ölçeği: Sporcuların temel ihtiyaç tatmin düzeylerini belirlemek adına orijinal formu Ng, Lonsdale ve Hodge (2011) tarafından geliştirilen, Türkçe'ye uyarlanması ve geçerlik, güvenirlik analizleri Gümüşay ve Arğan (2020) tarafından yapılmış olan ‘‘ Sporda Temel İhtiyaçlar Tatmin Ölçeği’’ kullanılmıştır. Ng ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilmiş olan orijinal formunda beş boyutlu olan ölçek, Gümüşay ve Arğan (2020) tarafından üç boyutlu bir yapıda olacak şekilde uyarlanmış ve bu çalışmaya üç boyutlu formu dahil edilmiştir. Ölçek formu yeterlilik (5 madde), özerklik (4 madde) ve ilişki kurma (5 madde) ihtiyacı olmak üzere üç farklı alt boyuttan ve toplam 14 maddeden meydana gelmektedir. Ölçek formunda ters kodlanmış maddeler bulunmamaktadır. Ayrıca Gümüşay ve Arğan (2020) tarafından gerçekleştirilen geçerlik güvenirlik analizlerinde ölçeğin yeterlilik ihtiyacı alt boyutuna ait cronbach alpha iç tutarlılık kat sayısı .81, özerklik ihtiyacı alt boyutuna ait cronbach alpha iç tutarlılık kat sayısı .79 ve ilişki kurma ihtiyacı alt boyutuna ilişkin cronbach alpha iç tutarlılık kat sayısı ise .80 olarak rapor edilirken toplam ölçek içinse cronbach alpha iç tutarlılık kat sayısının .85 olduğu ifade edilmektedir. Ölçeğin faktör yükleri incelendiğinde ise .58 ile .79 arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

3.4 Verilerin Toplanma Süreci

Bu araştırmanın analizlerinde faydalanılmış olan veriler, katılımcılardan anket yolu ile toplanmıştır. Anket formu gönüllü katılımcılara doğrudan elden ve çevrimiçi ortamda Google Formlar aracılığıyla iki farklı şekilde ulaştırılmıştır.

3.5 Verilerin Analizi

Katılımcılardan elde edilmiş olan veriler üzerinde yürütülen analiz sürecinde kullanılması uygun olan istatistiksel testleri belirleyebilmek için normallik testi uygulaması yapılmıştır. Yapılmış olan normallik analizinde verilerin normal veya normal olmayan şekilde dağıldığına karar verme sürecinde basıklık ve çarpıklık değerleri baz alınmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan katılımcıların sayısı iki yüz kişiyi aşmasından dolayı dikkate alınan basıklık ve çarpıklık üst eşik değeri doğrudan ± 1.96 olarak kabul edilmiştir (Field, 2005). Baz alınan çarpıklık ve basıklık değerlerine göre verinin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Ardından değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için parametrik korelasyon testlerinden biri olan Pearson korelasyon analizi testi uygulanmıştır. Daha sonra değişkenler arasında var olduğu tespit edilen ilişkinin detaylı şekilde incelenmesi ve açıklanması, değişkenlerin birbirlerini yordama düzeylerinin belirlenmesi ve aracı değişken etkisinin sınanması için uygulanması planlanan yapısal eşitlik modeli analizinin ön koşulu olarak ifade edilen model doğrulama analizleri adı altında doğrulayıcı faktör analizleri uygulanmıştır. Ayrıca yapısal eşitlik modeli ile aracı değişken analizi uygulanabilmesinin bir başka ön koşulu olarak Baron ve Kenny (1986) tarafından ifade edilen, aracı değişken etkili model analizi için ön koşul sınama analizi de uygulanmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizlerine ve aracı değişken etkili yapısal eşitlik modeli ön koşul analizine bağlı olarak, kurgulanan modelin geçerli ve kullanılmaya uygun bir analiz yöntemi olduğu saptanmıştır. Akabinde var olduğu tespit edilen ilişkinin incelenmesi ve değişkenlerin birbirlerini yordama düzeylerinin tespit edilmesi için yapısal eşitlik modeli analizi uygulanmıştır.

Ayrıca sporcuların sporda saldırganlık eğilimlerinin profesyonellik ve amatörlük ya da cinsiyet değişkenince farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek adına bağımsız örneklemelerde t testi yapılmıştır. İstatistik testlerinin uygulanması sürecinde SPSS ve LISREL programlarından faydalanılmıştır. Tüm hipotezlerin

istatistiksel olarak test edilmesi adına uygulanan analizlerde anlamlılık düzeyi $p<.05$ olarak kabul edilmiştir.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde lisanslı olarak spor yapan üniversite öğrencilerinden elde edilen veriler üzerinde yapılan istatistik analizleri sonucu ulaşılmış olan bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 4.1 Sporcuların Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri İle Sporda Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Tatmini ve Engellenmesi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Engel Özer	Engel Yeter	Engel İlişki	Tat Yet	Tat Özer	Tat İliş	Saldır
Engel Yeter	.779**						
Engel İlişkisel	.719**	.799**					
Tatmin Yeter	-.299**	-.351**	-.364**				
Tatmin Özerk	-.290**	-.300**	-.297**	.640**			
Tatmin İlişki	-.361**	-.385**	-.460**	.440**	.482**		
Saldırganlık	.386**	.346**	.425**	-.120*	-.153**	-.329**	
Öfke	.225**	.206**	.246**	-.033	-.150**	-.208**	.582**

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.1’de sporcuların sporda saldırganlık ve sporda temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenmesi arasındaki ilişki incelendiğinde, sporda saldırganlık düzeyleri ile sporda psikolojik gereksinimlerin engellenmesi ölçeğinin tüm alt boyutları arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (Özerklik ihtiyacı ($r=.39$, $p<.01$), yeterlik ihtiyacı ($r=.35$, $p<.01$) ve ilişkisellik ihtiyacı ($r=.42$, $p<.01$)). Sporcuların sporda saldırganlık düzeyleri ile sporda temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde ise sporda saldırganlık düzeyleri ile sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ölçeğinin yeterlik ihtiyacı ($r=-.12$, $p<.05$) ve özerklik ihtiyacı ($r=-.15$, $p<.01$) alt boyutları arasında düşük düzeyde negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki görülürken, ilişkisellik ihtiyacı ($r=-.33$, $p<.01$) alt boyutu arasında ise orta düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Sporcuların sporda öfke düzeyleri ve sporda temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini arasındaki ilişki incelendiğinde, Tablo 4.1’de sporcuların sporda öfke düzeyleri ile sporda temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ölçeğinin özerklik ihtiyacı ($r=-.15$, $p<.01$) ve ilişkisellik ihtiyacı ($r=-.21$, $p<.01$) alt boyutları arasında düşük düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülürken, yeterlik ihtiyacı ($r=-.03$, $p>.05$) alt boyutu arasında ise anlamlı bir ilişki saptanamadığı görülmektedir.

Sporcuların sporda öfke düzeyleri ile sporda temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenme düzeyleri arasındaki ilişkiye bakıldığında ise sporda öfke düzeyleri ve sporda temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenme ölçeğinin tüm alt boyutları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (Özerklik ihtiyacı ($r=.22$, $p<.01$), yeterlik ihtiyacı ($r=.21$, $p<.01$) ve ilişkisellik ihtiyacı ($r=.25$, $p<.01$)).

Ayrıca sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenmesi ölçeğinin özerklik ihtiyacı alt boyutu ile temel ihtiyaçların tatmini ölçeğinin özerklik ($r=-.29$, $p<.01$) ihtiyacı alt boyutu arasında düşük düzeyde negatif ve anlamlı, ilişkisellik ($r=-.36$, $p<.01$) ihtiyacı alt boyutu ve yeterlik ($r=-.30$, $p<.01$) ihtiyacı alt boyutu arasındaysa orta düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ölçeğinin yeterlik ihtiyacı alt boyutu ile sporda temel ihtiyaçların tatmini ölçeğinin tüm alt boyutları arasında orta düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Yeterlik ihtiyacı ($r=-.35$, $p<.01$), özerklik ihtiyacı ($r=-.30$, $p<.01$) ve ilişkisellik ihtiyacı ($r=-.39$, $p<.01$)). Son olarak sporda temel ihtiyaçların engellenmesi ölçeğinin ilişkisellik ihtiyacı alt boyutu ile sporda temel ihtiyaçların tatmini ölçeğinin tüm alt boyutları arasında negatif yönlü, anlamlı ve orta düzeyde bir korelasyon vardır (Özerklik ihtiyacı ($r=.30$, $p<.01$), yeterlik ihtiyacı ($r=.36$, $p<.01$) ve ilişkisellik ihtiyacı ($r=.46$, $p<.01$)).

Yapılan istatistik analizleri sonucu değişkenler arasında var olduğu tespit edilmiş olan ilişkinin daha iyi incelenebilmesi ve açıklanabilmesi için yapısal eşitlik modeli uygulanmıştır. Ancak yapısal eşitlik modeli analizinin uygulanabilmesinin ön koşulu olan model doğrulama analizleri önden uygulanmış ve elde edilen uyum indeks değerleri aşağıda (Tablo 4.2) rapor edilmiştir.

Tablo 4.2 Ölçeklerinin Model Doğrulama Analizlerinin Uyum İndeks Değerleri

Uyum Ölçüsü	Sporda Saldırganlık Ölçeği	Sporda Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeği	Sporda Temel Psikolojik İhtiyaçların Engellenmesi Ölçeği
χ^2/sd	17.82/8 = 2.22	283.2/74 = 3.82	239.2/48 = 4.98
RMSEA	0.053	0.081	0.096
NNFI	0.98	0.97	0.97
CFI	0.99	0.97	0.98
GFI	0.99	0.91	0.92
AGFI	0.96	0.88	0.86
SRMR	0.026	0.054	0.041

Yapılan model doğrulama analizleri sonucunda, sporda saldırganlık ölçeği için ‘‘T’’ değerlerinin .01 düzeyinde manidar ve hata varyanslarının ise kabul edilebilir eşikte olduğu saptanmıştır. Tablo 4.2’ de verilen uyum indeksleri incelendiğinde uyum indeks değerlerinin de istenilen aralıkta olması sebebiyle, sporda saldırganlık değişkeni yapısal eşitlik modeli analizinde kullanılmaya uygun bir değişken olarak görülmektedir ($\chi^2/sd= 2.22$, RMSEA= 0.05, NNFI= 0.98, CFI= 0.99, GFI= 0.99, AGFI= 0.96 ve SRMR = 0.026). Sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ölçeği ve sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ölçeğinin de ‘‘T’’ değerlerinin benzer şekilde .01 düzeyinde manidar ve hata varyanslarının kabul edilebilir aralıkta olduğu tespit edilmiştir. Uyum indeks değerleri açısından baktığımızda ise sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ($\chi^2/sd= 3.82$, RMSEA= 0.08, NNFI= 0.97, CFI= 0.97, GFI= 0.91, AGFI= 0.88 ve SRMR = 0.054) ve sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ($\chi^2/sd= 4.98$, RMSEA= 0.09, NNFI= 0.97, CFI= 0.98, GFI= 0.92, AGFI= 0.86 ve SRMR = 0.041) ölçeklerinin uyum indeks değerleri kabul edilebilir aralıktadır. Buna bağlı olarak bu değişkenlerinde yapısal eşitlik modeli analizi için kullanılmaya uygun olduğunun saptandığını ifade edebiliriz (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018; Yılmaz ve Çelik, 2009).

Tablo 4.3 Aracı Değişken Etkili Model Analizi İçin Ön Koşul Sınama Değerleri

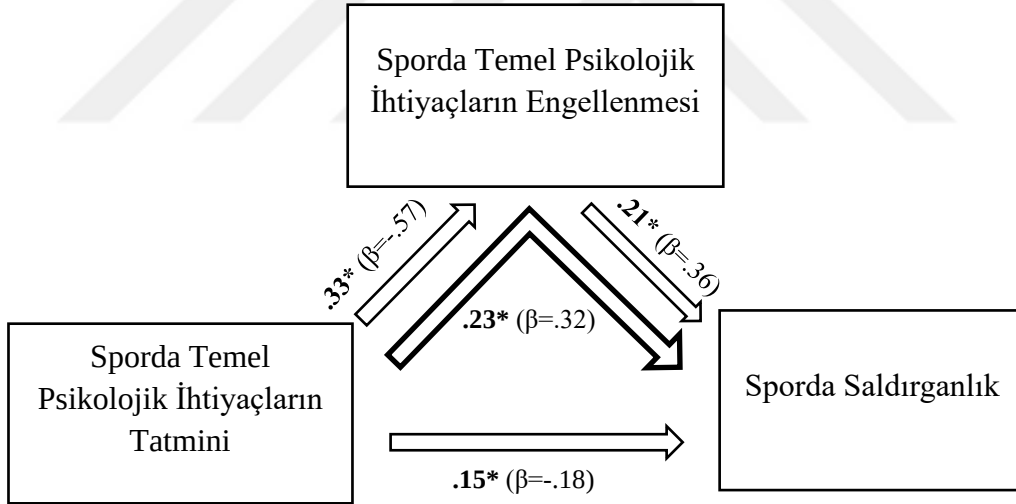
			β	S.E.	p	R ²
Saldırganlık	← ←	Tatmin	-.20	0.14	*	.052

Aracı değişken etkisinin inceleneceği bir yapısal eşitlik modeli analizi uygulanabilmesi için gerekli olduğu ilgili alan yazında ifade edilen birkaç farklı ön koşul olduğuda görülmektedir. Bağımsız değişkenin, bağımlı ve aracı olarak tanımlanan değişkenlerle ilişkili ve aracı değişkenin bağımlı değişken ile ilişkili olması beklenmektedir. Ayrıca araştırmamızda olduğu gibi kısmi aracılık etkisi ele alınması halinde daha önce bağımsız ve bağımlı değişken arasında var olduğu gösterilen ilişkiye aracı olarak tanımlanan değişkenin katılması ile mevcut ilişkinin anlamlı düzeyde değişkenlik göstererek düşmesi beklenmektedir. Ön koşulların sınanması adına gerekli istatistik analizleri uygulanmış (Tablo 4.3) ve gerekli ön koşulların sağlandığı tespit edilmiştir (Baron ve Keny, 1986; Karagöz, 2021; Sürücü, Şeşen ve Maşlakçı, 2021).

Tablo 4.4 Yapısal Eşitlik Modelinin Uyum İndeks Değerleri

Uyum Ölçüsü	Ölçüm Modeli
χ^2/sd	112.58/49 = 2.29
RMSEA	0.055
NNFI	0.98
CFI	0.98
GFI	0.96
AGFI	0.93
SRMR	0.049

Sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmini, engellenmesi ve sporda saldırganlık arasındaki ilişkinin açıklanması ve daha iyi incelenebilmesi adına yürütülen yapısal eşitlik modeli (Şekil 4.1) analizine dair uyum indeksleri Tablo 4.4’de verilmiştir. Modelin uyum indeks değerleri istenilen aralıktadır ($\chi^2/sd= 2.29$, RMSEA= 0.05, NNFI= 0.98, CFI= 0.98, GFI= 0.96, AGFI= 0.93 ve SRMR = 0.049) Ayrıca ‘‘T’’ değerleri .01 düzeyinde manidar ve hata varyansları kabul edilir aralıktadır. Dolayısıyla değişkenler arasındaki ilişkinin incelenebilmesi ve açıklanabilmesi adına yürütülen yapısal eşitlik modeli (Şekil 4.1) analizi geçerli ve uygun yapıdadır.

Şekil 4.1 Yapısal Eşitlik Modellemesi

Şekil 4.1’de aktarılan ve uygulanmış olan yapısal eşitlik modellemesi analizi sonuçlarına göre sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ($\beta=-.57$, $R^2=.33$, $p<.05$) ve sporda saldırganlık ($\beta=-.18$, $R^2=.15$, $p<.05$) üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu saptanmıştır. Sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin de benzer şekilde sporda saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu tespit edilmiş ve sporda saldırgan davranışlara ilişkin toplam varyansın %21’ni açıkladığı görülmüştür ($\beta=.36$, $R^2=.21$, $p<.05$). Öte yandan sporcuların sporda saldırganlık düzeylerine ilişkin

toplam varyansın %15'nin ve temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenmesine ilişkin toplam varyansın %33'ünün sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ile açıklanabildiği görülmektedir. Ayrıca şekil 4.1'de sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyi ile sporda saldırganlık arasındaki ilişkiye sporda temel psikolojik gereksinimlerin engellemesinin kısmı aracılık rolünün olduğu ve bu kısmı aracı rolüne bağlı olarak iki değişkenin birlikte meydana getirdiği dolaylı etkinin sporda saldırganlığın %23'ünü açıkladığı görülmektedir ($\beta=.32$, $R^2=.23$, $p<.05$).

Tablo 4.5 Sporcuların Profesyonellik ve Amatörlük Durumlarına Göre Sporda Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki Farkın İncelenmesi

Değişkenler	Profesyonellik	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Erkek sporcular	Evet	142	2.53	.89	298	2.680	.008
	Hayır	158	2.27	.79			
Kadın sporcular	Evet	40	1.98	.90	48.035	2.546	.014
	Hayır	94	1.60	.46			

Erkek sporcuların profesyonellik ve amatörlük durumuna göre sporda saldırganlık düzeyleri anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t(298)=2.680$, $p<.01$). Amatör erkek sporcuların sporda saldırganlık eğilimleri ($\bar{x}= 2.27$) profesyonel erkek sporcuların sporda saldırganlık eğilimlerinden ($\bar{x}= 2.53$) daha düşük düzeydedir. Profesyonellik ve amatörlük durumuna göre kadın sporcuların sporda saldırganlık düzeyleri de benzer şekilde anlamlı farklılık göstermektedir ($t(48.035)=2.546$, $p<.05$). Profesyonel sporcu kadınların sporda saldırganlık düzeyi ($\bar{x}= 1.98$) amatör sporcu kadınların sporda saldırganlık düzeyinden ($\bar{x}= 1.60$) yüksektir.

Tablo 4.6 Sporcuların Cinsiyet Değişkenine Göre Sporda Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi

Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Profesyonel Sporcular	Erkek	142	2.53	.89	62.222	3.441	.001
	Kadın	40	1.98	.90			
Amatör Sporcular	Erkek	158	2.27	.79	249.980	8.571	.000
	Kadın	94	1.60	.46			

Profesyonel erkek ve profesyonel kadın sporcuların, sporda saldırganlık eğilimleri karşılaştırıldığında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık görülmektedir ($t(62.222)=3.441, p<.01$). Profesyonel erkeklerin ($\bar{x}= 2.53$) profesyonel kadınlardan ($\bar{x}= 1.98$) daha saldırgan oldukları görülmektedir. Benzer şekilde amatör erkek sporcular ile amatör kadın sporcuların sporda saldırganlık düzeyleri karşılaştırıldığında ise istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($t(249.980)=8.571, p<.01$). Amatör erkeklerin ($\bar{x}= 2.27$) amatör kadınlardan ($\bar{x}= 1.60$) spor bağlamında daha saldırgan oldukları ifade edilebilmektedir.

5. TARTIŞMA

Bu çalışmada sporcuların, sporda temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin ve engellenme düzeyleri ile sporda saldırgan davranışlar gösterme eğilimleri ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca sporda saldırganlık ve öfke düzeylerinin amatörlük ve profesyonellik durumuna ve cinsiyet faktörüne göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır.

Sporcu bireylerden elde edilmiş olan veriler üzerinde yürütülen istatistik analizleri sonuçlarına göre; sporcuların saldırganlık düzeyleri ile sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyi arasında yeterlik ve özerklik alt boyutlarına göre düşük düzeyde, ilişkisellik alt boyutuna göre ise orta düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca sporda saldırgan davranışların açıklanmasında, sporda temel psikolojik gereksinimlerin tatmin düzeyinin toplam varyansın %15' ini açıkladığı ve anlamlı bir yordayıcı olduğu da tespit edilmiştir. Sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin tüm alt boyutları ise sporda saldırgan davranışlar ile orta düzeyde pozitif ve anlamlı korelasyon göstermektedir. Sporda temel ihtiyaçların engellenmesi ise sporda saldırgan davranışların toplam varyansının %21' ini açıklar niteliktedir. Bunlara ilave olarak, sporda temel psikolojik gereksinimlerin tatmin düzeyi ve sporda saldırganlık arasındaki anlamlı ilişkide, sporda temel psikolojik gereksinimlerin engellenme düzeyinin kısmı aracı rolü olduğu görülmüştür. Zira sporda saldırgan davranışlara ilişkin toplam varyansın %23' ünün sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatminine temel psikolojik gereksinimlerin engellenmesinin aracılık etmesine bağlı olarak ortaya çıkan dolaylı etki ile açıklanabildiği tespit edilmiştir. Değişkenler arasında var olduğu tespit edilen bu ilişkilerin, temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyinin düşük olmasının veya engellenme düzeyinin yüksek olmasının, bireylerde uyumsuz davranış meydana getirme eğilimini artırır nitelikte olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ercoşkun ve Nalçacı (2005) çalışmanın bulgularını ve bulgularla ilgili yorumu destekler nitelikte, bireylerin fizyolojik ya da psikolojik olması fark etmeksizin, tatmin edilmeyen ihtiyaçlarının uyumsuz davranışlar sergilemelerine yol açtığını ifade etmektedir. Yine yapılan ilgili alan yazın incelemesinde, bulgu ve yorumlarımızı destekler nitelikte, uyumsuz insan davranışlarına bir örnek olarak ifade edebileceğimiz zorbalık davranışı ile temel psikolojik ihtiyaçların tatmin

düzeyi arasında negatif yönlü ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalara rastlamak mümkündür. Tuğran (2020) tarafından 697 lise öğrencisinin katılımı ile temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyi ve ebeveyn tutumlarının, zorbalık davranışı ile ilişkisini incelemek amacı doğrultusunda yürütülen bir çalışma, uyumsuz olarak ifade edebileceğimiz zorbalık davranışının, temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyi ile negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğunu kanıtlamaktadır. Bu çalışmanın bulguları temel psikolojik gereksinimler ile topluma göre uyumsuz davranışların oluşmasında var olan ilişkiyi göstermesi nedeniyle önem arz etmektedir. Saldırgan davranışlar da benzer şekilde toplum tarafından istenmeyen ve uyumsuz formda olmaları sebebiyle (Erşan, Doğan ve Doğan, 2009; Hasta, 2017), benzer bir davranış tipidir ve temel psikolojik ihtiyaçların tatmin veya engellenme düzeyi ile ilişki göstermesini beklemek mümkündür, değişkenler arasında tespit edilmiş olan ilişki de bu nedenle meydana geliyor olabilir. Ayrıca Fominiene ve Vveinhardt (2022)'ın büyük bir örneklem grubu (n= 1440 sporcu) üzerinde yürüttükleri çalışmada, zorbalık davranışı eğilimi ile saldırganlık davranışı gösterme eğilimi arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Bu sebeple dolaylı şekilde psikolojik gereksinim tatmininin saldırganlık ile potansiyel ilişkisini beklemek de mümkündür. Bu çalışmalar, araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir. Öte yandan özerklik ihtiyacının tatmini ile sporda saldırganlık arasında düşük düzeyde ve negatif, engellenmesi ile orta düzeyde pozitif yönlü saptamış olduğumuz ilişkiyi destekleyen çalışma bulgularına rastlamak mümkündür. İkiz ve Öztürk-Samur (2016) tarafından 36-72 aylık çocuklar üzerinde yürütülen bir çalışma işaret etmektedir ki; ebeveynlerin özerklik ihtiyacını baskılayıcı nitelikte otoriter tutumu, çocukların karakteristik fiziksel saldırganlık eğilimlerini arttırırken, tam tersi şekilde ebeveynlerin özerklik ihtiyacını destekleyen izin verici tutumları fiziksel saldırganlığa olan eğilimi azaltmaktadır. Özerklik ihtiyacının Faye ve Sharpe (2008) tarafından bireyin kendi davranışlarını kendi seçebilme arzusu şeklinde açıklandığını göz önünde bulundurarak, bireylerin kendi davranışlarını ve kararlarını seçebilme düzeylerinin saldırgan davranışları meydana getirme sıklığı üzerinde rol oynadığını söyleyebiliriz.

Ayrıca ilgili literatür incelemesinde görülmektedir ki; temel psikolojik gereksinimlerin tatmin düzeyi ile bazı olumsuz duygu ve düşünce durumları arasında negatif yönlü ilişki bulunmaktadır ve ilişkisi rapor edilmiş olan bu olumsuz

duygu ve düşünce durumlarının saldırgan davranışlara olan eğilimi arttırdığı da tespit edilmiştir. Bu sebeple, tarafımızca belirlenmiş olan temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyi ve saldırgan davranış eğilimi düzeyi arasındaki ilişkinin dolaylı olarak bu yoldan beslendiği ifade edilebilir. Örneğin, Hodge, Lonsdale ve Ng (2008) tarafından yürütülen bir başka çalışmada, saldırgan davranışların meydana gelmesinde rol aldığı kanıtlanmış olan, bireylerin tükenmişlik düzeyleri (Sözeren ve Kelecek, 2019) ile temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyi arasında negatif yönlü ilişki rapor edilmiştir. Benzer şekilde Li, Cho ve Wu (2021) yaşları 18 ile 25 arasında değişkenlik gösteren 924 gönüllü katılımcı üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyinin bireylerin duygusal tükenmişliği ile negatif yönlü ilişkide olduğunu rapor etmişlerdir. Adie, Duda ve Ntoumanis (2008) tarafından Birleşik Krallık'ta yer alan 271'i erkek, 286'sı kadın toplam 539 takım sporcusu üzerinde gerçekleştirilmiş olan bir çalışma ise sporcu tükenmişliğinin meydana gelmesinde psikolojik gereksinimlerin tatmin düzeyinin rolünü ortaya koymaktadır. Son olarak, Martinez-Alavarado, Guillen Garcia ve Felt (2016) ise 227 erkek futbolcu üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada sporcuların tükenmişlik düzeylerini en iyi açıklayan değişkenin özerklik ihtiyacının tatmin düzeyi olduğunu ortaya koymuşlardır. Gerçekleştirilmiş olan bu araştırmalar, çalışmanın bulgularını destekler nitelikte olmasıyla dikkat çekmektedir.

Temel ihtiyaçların tatmininin saldırgan davranışlar üzerindeki rolü, temel ihtiyaç tatmininin sporcuların tutkuları üzerindeki etkisinden de kaynaklanabilir. Verner-Filion, Vallerand, Amiot ve Mocanu (2017) 172 futbolcu üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada temel psikolojik gereksinimlerin tatmin düzeyinin sporcuların takıntılı tutkularının seviyesini yordadığını ortaya koymuşlardır. Donahue, Rip ve Vallerand (2009) tarafından yürütülen çalışma ise temel psikolojik gereksinimlerin tatmin düzeyine bağlı meydana gelen bu takıntılı tutkunun, sporcu saldırganlığının meydana gelmesinde önemli bir etmen olduğunu ifade etmektedir. Yani sporcuların temel psikolojik gereksinimlerinin tatmin düzeyi, sahip oldukları tutkunun türünü etkilemekte ve dolayısıyla bu tutkuya bağlı olarak saldırgan davranışların meydana gelmesinde rol oynayabilmektedir. Dolayısı ile çalışmamızın bulgularında ifade ettiğimiz temel psikolojik ihtiyaçların tatmin

düzeyi ile sporda saldırganlık arasında tespit edilen ilişkinin, buradan dolayı şekilde beslenerek meydana geldiğini de söyleyebiliriz.

Ayrıca ele almış olduğumuz temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyinin az olmasına bağlı, uyumsuz ya da olumsuz davranış ve duyguların meydana gelmesinin yanı sıra, temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyinin yüksek olmasına bağlı şekilde meydana gelen ve saldırganlık, zorbalık gibi uyumsuz davranışların sıklığının azalmasında rol oynayacak çeşitli parametrelerde mevcuttur. Soenens ve Vaansteenkiste (2005) 15 ile 21 yaş aralığında yer alan 328 kişi üzerinde yürüttükleri çalışmada, temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyinin yüksek olmasının sosyal yeterliliği olumlu şekilde etkilediğini ortaya koymuşlardır. Gürer ve Kılınç (2019) doğa sporları ile meşgul sporcular üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada temel psikolojik gereksinimlerin tatmin düzeyinin artmasının zihinsel dayanıklılık düzeyini arttırdığını bulmuşlardır. Bireylerin iyi olma hallerinin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin düzeyindeki artışa bağlı olarak arttığını gösteren çalışmalarda mevcuttur (Guay, Mageau ve Vallerand, 2003; Gunnel, Mack, Wilson ve Adachi, 2011; Stenling ve Tafvelin, 2014). Benzer şekilde Sheldon, Ryan ve Reis (1996) psikoloji öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, temel psikolojik gereksinimlerinin tatmin düzeyi yüksek öğrencilerin daha iyi günler geçirme eğiliminde olduklarını bulmuşlardır. Doğan ve Eryılmaz (2012)'da akademisyenlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin düzeylerinin yüksek olmasının öznel iyi oluş düzeylerini arttırırken, güven, neşe ve başarı gibi duyguları daha fazla deneyimlemelerine sebep olduğunu kanıtlamışlardır. Reinboth ve Duda (2006) ise çalışmamızın örneklem grubuna benzer bir örneklem grubu üzerinde, üniversiteli sporcuların katılımı ile gerçekleştirdikleri çalışmada rekabetçi bir spor bağlamında temel psikolojik gereksinimlerin karşılanma düzeylerinin yüksek olmasının, fiziksel zinde olma ve psikolojik iyi oluş düzeyinin artmasına yol açtığını ve anlamlı bir yordayıcı olduğunu ortaya koymuşlardır. Sporcuların ihtiyaç tatmin düzeylerinin yüksek olmasının esenlik seviyelerinin yüksek olması anlamına geldiğini gösteren çalışmalarda mevcuttur (Gagne, 2003). Hatta geniş kitleleri kapsayan bir söylem olan ulusal refah düzeyinde, temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyinin yüksek olmasının rolü bulunmaktadır (Martela ve Ryan, 2023). Bütün bu temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyinin yüksek olması ile meydana geldiğini ifade ettiğimiz

parametreler, uyumsuz davranışların azalmasında rol oynayabilecek değişkenlerdir. Bireylerin temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyinin yüksek olmasına bağlı gerçekleşen zihinsel dayanıklılık ve sosyal yeterlilik seviyelerindeki artış, olumsuz psikolojik etmenlere karşı daha sağlam bir psikolojik hal sergilemeye ve sosyal çevre içerisinde kendini daha yeterli hissetmeye bağlı olarak, kişilerin olumsuz duygu ve uyumsuz davranışlara daha az yönelmesini sağlayabilir. Buna bağlı olarak bireyler daha az saldırgan davranışlar sergileme eğilimi gösteriyor olabilirler. Ayrıca yine ihtiyaç tatmin düzeyinin yüksekliğine bağlı meydana gelen bireylerin psikolojik iyi olma ve fiziksel zinde olmaları da müsabaka ortamları veya günlük yaşantılarında olumsuz duygu ve davranışlara yönelme düzeylerini azaltıyor ve buna bağlı olarak saldırgan davranış sergileme eğilimlerinin azalmasına katkı sağlıyor olabilir. Bu çalışmada tarafımızca tespit edilmiş olan temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyi ile sporda saldırganlık arasındaki negatif yönlü anlamlı ilişki, bu nedenle de meydana geliyor olabilir.

Kişilerin temel psikolojik ihtiyaç tatmin düzeyinin düşük olması, ihtiyaçlarının giderilme seviyesinden memnun olmaması anlamına gelebilir fakat ihtiyaçlarının engellenmesi anlamına gelmemektedir. Temel ihtiyaçların engellenmesi düzeyi farklı bir parametre olarak dikkate değer niteliktedir (Bartholomew, Ntoumanis, Ryan ve Thøgersen-Ntoumani, 2011). Çalışma sporda temel ihtiyaçların tatmin düzeyinin yanı sıra engellenme düzeyini de ele almıştır ve elde edilen bulgular sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ile sporda saldırganlık arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Ayrıca sporda saldırganlık değişkenine ilişkin toplam varyansın %21' inin temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ile açıklandığı da tespit edilmiştir. Bireylerin temel ihtiyaçlarının engellenme durumunun da tıpkı tatmin düzeyinin düşük olması gibi uyumsuz davranışların ve olumsuz duygu durumlarının ortaya çıkmasında rol aldığı söylenebilmektedir. Bireylerin ihtiyaçlarının engellenmeleri üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar literatürdeki söylemleri ve bulgularımızı ile örtüşür niteliktedir. Heissel, Pietrek, Kangas, der Kaap-Deeder ve Rapp (2023) tarafından bireylerin ihtiyaçlarının engellenme düzeyleri ile depresif semptomların meydana gelmesinde ruminasyonun aracı rolünü ele almak adına yürütülen bir model analizi çalışmasında görülmektedir ki; temel ihtiyaçların engellenmesi ile depresif belirtiler sergilemenin arasında

doğrudan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Kişilerin ihtiyaçlarının engellenme düzeyine bağlı meydana geldiği saptanmış olan depresif semptomların, iyi olma hallerini bozarak saldırganlık gibi uyumsuz davranışlara yönelmelerine sebep olabileceği söylenebilir. Zira engellenmenin, tıpkı saldırganlık gibi bir uyumsuz davranış olan zorbalığın, meydana gelmesinde olan rolü kanıtlanmıştır (Hein, Koka ve Hagger, 2015). Ayrıca depresif semptomların sonucu her bireyde değişkenlik gösterebilmek ile birlikte, kimilerinde yine saldırganlık olarak ortaya çıkabilir. Dolayısıyla temel psikolojik engellenme düzeyinin saldırganlık eğilimi üzerinde rolü olması beklenebilir. Gunnel, Crocker, Wilson, Mack ve Zumbo (2013) tarafından yürütülen çalışma, temel ihtiyaçların tatmin düzeyi ile iyi olma hali arasında olan ilişkiden yola çıkarak, temel ihtiyaçların engellenmesi durumunun zayıflatıcı etkilerini araştırma amacı ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar bireylerin temel psikolojik gereksinimlerinin engellenmesinin iyi olma halinin önüne geçerken, hasta olma halinin meydana gelmesinde rol aldığını göstermektedir. Bartholomew, Ntoumanis, Ryan, Bosch ve Thøgersen-Ntoumani (2011) ise yürüttükleri bir çalışmada, temel psikolojik gereksinimlerin engellenmesi halinin bireylerde depresyon, tükenmişlik durumu gibi ruhsal etmenler meydana getirirken bunun yanı sıra, sporcularda antrenman öncesi uyarılma düzeylerinin bozulmasına ve bağışıklık sisteminde rol oynayan bir antikor olan “immunoglobulin A” salgısının bozulmasına etkisi olduğunu göstermişlerdir. Dolayısıyla temel ihtiyaçların engellenmesinin bireylerin iyi olma halini bozarak, depresyon eğilimlerini ve tükenmişlik düzeylerini arttırarak psikolojik açıdan kötü etkilenmelerine yol açabilir ve buna bağlı olarak sergiledikleri davranışların uyumsuz ve olumsuz niteliklerde olmasını sağlayabilir. Ayrıca sporcuların antrenman öncesi uyarılma düzeylerini de bozduğu ifade edilen psikolojik ihtiyaç engellenmesi, sporcuların egzersiz sırasında sergileyeceği ruh hali ve davranışlarını etkileyebilir. Bu bağlamda, çalışmanın da bulgularıyla örtüşür şekilde, temel psikolojik ihtiyaç engellenmesine bağlı olarak bireylerin ruh halleri veya fizyolojik uyarılmaları üzerinde gerçekleşen çeşitli değişikliklere bağlı olarak uyumsuz ve olumsuz davranışlara yönelebileme ve bu davranış tiplerinden biri olan saldırgan davranışlara başvurma ihtimali olduğu söylenebilir.

Ayrıca sporda saldırgan davranışların açıklanmasında, sporda temel ihtiyaçların tatmin düzeyinin %15, sporda temel ihtiyaçların engellenmesinin %21

ve ihtiyaç tatmininin ihtiyaç engellenmesinin kısmı aracı rolü ile birlikte %23 oranında toplam varyansın açıklanmasında rol aldığı göz önünde bulundurulduğunda, özellikle iki değişkenin birlikte dikkate değer bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu bulgular, değişkenlerin anlamlı bir yordayıcı olduğunu ifade etmesi yönüyle ve özerklik, yeterlik ya da ilişkisellik ihtiyaçlarının sporda saldırgan davranışlar üzerindeki etkisinin büyüklüğünü ortaya koyması yönüyle önem arz etmektedir. Elde edilen toplam varyansın %23' ünü açıklamaya yönelik etkinin anlamlandırılmasında, yapılan ilgili literatür taramasında görülen Sheldon, Elliot, Kim ve Kasser (2001) tarafından psikolojik ya da fizyolojik olması fark etmeksizin uyumsuz davranışların meydana gelmesinde rol aldığını ifade ettiğimiz ihtiyaçların (Ercoşkun ve Nalçacı, 2005) hangilerinin daha önemli ve ön plana çıkar nitelikte olduğunu saptamak adına yürüttükleri bir çalışma dikkat çeker niteliktedir. Zira çalışmanın bulguları, ilgili literatürde sıklıkla ele alınan on farklı ihtiyacın sınanması sonucunda, çalışmada ele almış olduğumuz ve anlamlı etkisini ortaya koyduğumuz özerklik, ilişkisellik ve yeterlik ihtiyaçlarının, en önemli ilk dört ihtiyaçtan üçü olduğunu göstermektedir. Sporda saldırganlığın açıklanmasına dair elde edilmiş olan %23' lük oranın bu sebeple ilişkili şekilde, yeterlik, özerklik ve ilişkisellik ihtiyacının bireylerde en fazla önem arz eden psikolojik ihtiyaçlardan olmasına bağlı meydana geldiği söylenebilir.

Sporcuların öfke duygu durumu deneyimleme eğilimleri bağlamında baktığımızda ise temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ölçeğinin özerklik ve ilişkisellik alt boyutları düşük düzeyde negatif ve anlamlı korelasyon gösterirken, yeterlik alt boyutu anlamlı ilişki göstermemektedir. Sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin tüm alt boyutları ise öfke duygu durumu deneyimleme ile düşük düzeyde anlamlı ve pozitif ilişki göstermektedir. Sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesinin öfke duygusunun meydana gelmesini veya artmasını sağlaması, ihtiyaçların tatmininin önüne geçilmesi veya çeşitli arzuların önlenmesinin kişilerde gergin hal yaratması durumundan kaynaklanıyor olabileceğini söyleyebiliriz. Baysal ve Buluş (2001) tatmin edilmeyen gereksinimlerin bireyde gerginlik durumu meydana gelmesine yol açabileceğini işaret etmişlerdir. Tatmin edilmesinin veya karşılanmasının önüne geçilen arzuların öfke duygu durumu gibi duygusal tepkiler olarak deneyimlenebileceği bilinmektedir (Gümüş Şekerci, Terzi, Kitiş ve Birimoğlu Okuyan, 2017). Sheldon

ve Gunz (2009) ise doğrudan tatmin edilmeyen özerklik, yeterlik ve ilişkisellik psikolojik ihtiyaçlarının olumsuz olarak nitelendirebileceğimiz duygu durumlarının deneyimlenmesine doğrudan sebep olabileceğini ifade etmektedir. Bu söylemler çalışmanın bulguları ile örtüşür niteliktedir. İlgili alan yazın incelemesinde ihtiyaçların tatmin düzeyine veya engellenmesi durumuna bağlı şekilde meydana geldiği belirtilen olumsuz duyguların varlığını rapor eden benzer çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin Hein, Koka ve Hagger (2015) tarafından 10 farklı okuldan 602 öğrencinin üzerinde yürütülen bir çalışma beden eğitimi dersinde öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenmesinin öfke duygularını arttırdığı rapor edilmiştir. Yine benzer şekilde Wang vd. (2017) özerklik, yeterlik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının engellenme düzeylerinin öfke duygu durumunun meydana gelmesine katkı sağlayacağını ifade etmektedir. Ortaya konmuş olan bu çalışmaların bulguları, araştırmamızın bulguları örtüşür şekildedir. İlgili alan yazında ve çalışmamızda işaret edilen engellenmeye bağlı oluşan öfke duygusunun, kişilerin arzularının engellenmesi veya ihtiyaçlarının tatmininin önüne geçilmesi durumunun yarattığı gergin hal ya da olumsuz duygu meydana getirme potansiyelinden kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca ihtiyaçların tatmin düzeyinin artması ile öfke duygusu deneyimleme oranı arasında tespit etmiş olduğumuz negatif yönlü anlamlı ilişki, öfkenin karşılanmamış beklentilerden beslenen yapıda bir duygu olmasından (Soykan, 2003) ve ihtiyaçların karşılanma oranına bağlı olarak bireylerin daha fazla olumlu duygulanım yaşamalarından kaynaklanıyor olabileceğini ifade edebiliriz. Shutte ve Malouff (2021)'un belirttiğine göre; özerklik, yeterlik ve ilişkisellik temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanma düzeyinin artması bireylerde daha az olumsuz duygulanım durumu ve daha fazla olumlu duygulanım durumu yaratırken aynı zamanda kötü ruh sağlığı belirtilerinin de azalmasına katkı sağlamaktadır. Temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyinin artmasının bireylerin ruh sağlığını koruyucu (Xie, Wang, Wang, Zhao ve Lei, 2018) ve iyi olma hallerini arttıran etkileri olduğu da bilinmektedir (Buzzai, Flippello, Caparello ve Sorrenti, 2022). Buna bağlı olarak bireylerin ruh sağlığı bütünlüğünün korunması ve iyi olma hallerinin artması öfke, kin, nefret veya düşmanlık gibi çeşitli olumsuz duygu ve düşüncelerin daha az meydana gelmesine sebep olabilir. Dolayısıyla ihtiyaçların tatmin düzeyindeki artışa bağlı öfke duygusunun azalması beklenebilir. Keza araştırmanın bulguları da yeterlik alt boyutu hariç bu yöndedir. İhtiyaç tatmininin yeterlik alt boyutunda öfke duygu durumu ile tespit edilen

ilişkisiz olma durumu, ihtiyaçların tatmin düzeyini belirlemek adına kullanılan ölçek formuyla açıklanabilir. Orijinal formu Ng Johan, Lonsdale ve Hodge (2011) tarafından geliştirilmiş olan ve araştırmada kullanılan Türkçe uyarlanmış hali ve geçerlik, güvenirlik analizleri Gümüştay ve Argan (2020) tarafından meydana getirilen ölçek formunun, ihtiyaçların tatmin düzeyini belirleme noktasında yeterli olduğu görülmektedir ancak McClelland (1976)'ın ihtiyaçlar için uyandırılmış arzu tespit edilmelidir önermesi dikkate değer niteliktedir. McClelland (1976)'a göre kişinin elde ettiği başarı durumu o kişinin sahip olduğu başarı ihtiyacının gerçek ölçütü olmayabilir. Bir başka deyişle elde edilmiş başarı, tatmin edilen başarı ihtiyacını doğrudan göstermeyebilir. Tam anlamıyla ihtiyaçları ve tatmin durumlarını anlamak için kişinin o ihtiyaca olan arzusunu tespit etmek son derece gereklidir. Araştırmada kullanılan ölçek formunda yer alan maddeler yeterli tatminini ölçer nitelikte olmak ile birlikte, bireylerin yeterli ihtiyacına duydukları arzuyu ölçme konusunda az miktarda da olsa yetersiz kalıyor olabilir. İlgili literatür ile örtüşmeyecek şekilde, yeterlik alt boyutu ile öfke arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiş olma durumu bu nedenle meydana gelmiş olabilir. Benzer şekilde, Kashdan, Goodman, Mallard ve DeWall (2016) bireylerin öfke duygu durumlarını inceledikleri çalışmalarında yeterlik ihtiyacı alt boyutu ve ilişkisellik ihtiyacı alt boyutu arasında öfke ile bir korelasyon tespit edemezken, özerklik ihtiyacının öfke ile anlamlı ilişki gösterdiğini ifade etmişlerdir. Çalışmanın bulguları yeterlik ihtiyacı özelinde örtüşüyor olması sebebiyle önem arz etmektedir.

Gerçekleştirilen istatistik analizi sonuçlarına göre değerlendirilecek bir diğer husus; sporcuların sporda saldırganlık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermesidir. İstatistik analizleri gerçekleştirilmeden önce sporcuların amatörlük profesyonellik durumunun sonuçları etkilememesi adına cinsiyet faktörünce karşılaştırma profesyonel sporcuların kendi içerisinde ve amatör sporcuların kendi içerisinde yapılmıştır. Profesyonel erkek sporcular ile profesyonel kadın sporcuların, sporda saldırganlık düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı ve amatör erkek sporcular ile amatör kadın sporcuların da sporda saldırganlık bağlamında anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle, sporcuların sporda saldırgan davranışlar sergileme düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaştığı ifade edilebilir. İlgili alan yazın incelemesinde çalışmanın bulguları ile örtüşen sonuçlara ulaşılmış

başka araştırmalara rastlamak mümkündür. Bebetos, Zouboulas, Antoniou ve Kourtesis (2013) elit su topu oyuncularını üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada erkeklerin sporda saldırganlık puanlarının kadın sporculardan daha yüksek olduğunu rapor etmişlerdir. Muhammad (2019) tarafından gerçekleştirilmiş bir çalışmada benzer şekilde, kolej sporcularının saldırganlık eğilimlerinin erkeklerde kadınlara oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Cin, Yılmaz ve Ektirici (2022)'de araştırmanın bulguları ile örtüşür nitelikte sonuçlar rapor etmiş ve saldırganlık düzeyinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı işaret etmiştir. Bu bağlamda, saldırganlığın cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği ve erkek sporcuların kadınlardan daha fazla saldırgan davranışları tercih ettiği söylenebilir. Meydana gelen bu farklılaşmanın birden fazla sebebi olabileceğini ifade etmekte fayda vardır. Acet (2006) insan saldırganlığı açıklamada hormonal ve kromozom farklılıkları gibi etmenlere dayanan teorilerin varlığına dikkat çekmektedir. Salırgan davranışların meydana gelmesinde testosteron hormonunun rol aldığı bilinmektedir (Archer, 1991; Giammanco, Tabacchi, Giammanco, Di Majo ve La Guardia, 2005). Berkowitz (1993) saldırganlık içerikli suçlara dayalı ceza evinde bulunan erkek mahkumlar üzerinde gerçekleştirdiği bir çalışmada, mahkumların iğdiş edilmeleri karşılığında serbest bırakılmaları bağlamında hayatının geri kalanında saldırgan eylemlere katılma sıklıklarında meydana gelen azalmayı ve dolayısıyla testosterona bağlı saldırganlığı rapor etmiştir. Bilindiği üzere testosteron hormonu erkeklerde baskın bir cinsiyet hormonu olması sebebiyle ve saldırganlığın meydana gelmesinde bu kadar açık rol alması sebebiyle, araştırmamızın bulgularında var olan erkek bireylerin saldırganlık düzeylerinin kadınlara oranla daha yüksek çıkması bu nedenden kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca Demirtaş-Madran (2020) saldırganlığın cinsiyete göre farklılaşmasını sosyal rol kuramı bağlamında değerlendirdiği eserinde; toplumda cinsiyetlere yüklenen anlam, rol ve beklentilerin öfke dışı vurumu ve saldırganlık barındıran davranışlar üzerinde etkisini işaret etmekte ve bu sosyal rollerin erkeklere güç, başatlık, liderlik ve saldırganlık gibi roller atfettiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla çalışmanın bulgularınca erkek bireylerin kadınlara göre daha saldırgan olmasının sebebi, toplumun erkeklere yüklediği roller ve beklentiler içerisinde yetişen bireylerin, sosyal öğrenme kuramına da bağlı olarak bu tip agresif davranışları ediniyor olması olabilir.

Saldırgan davranışların cinsiyet faktörünce farklılaşması bağlamında, çalışmanın bulguları ile tezat düşen araştırmalara rastlamakta mümkündür. Österman vd. (1998) 2094 gönüllü katılımcıya yer verdikleri geniş örneklem grubu olan çalışmalarında, kadınların erkeklere göre daha fazla saldırgan olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak burada tespit edilen saldırganlık çeşidinin dolaylı saldırganlık türü ile sınırlandırıldığını söylemek gerekmektedir. Benzer şekilde Karabulut (2013) tarafından yürütülen bir araştırma kadınların erkeklere oranla atılğan saldırganlık bağlamında daha saldırgan olduklarını göstermektedir. Bulgular bağlamında oluşan bu farklılığın saldırganlığın cinsiyet değişkenince farklılaşmasının, ele alınan saldırganlık çeşidine bağlı olabileceği söylenebilir. Araştırmamızda bireylerin saldırganlığını ölçmek adına kullanılan ölçek, saldırganlığı çeşidine göre sınıflandırmamaktadır. Ancak sporda saldırgan davranışların büyük çoğunluğu bir amaca ulaşmak uğruna sergilenmektedir ve araçsal ya da dolaylı olarak isimlendirilen saldırganlık çeşidi ile bağdaşmaktadır (Weinberg ve Gould, 2019). Çalışmada kullanılmış olan ölçek formunun maddeleri incelendiğinde bu söylemler ile örtüşür nitelikte olduğu ifade edilebilir. Ancak saldırgan çeşitlerini sınıflandıran bir ölçek yapısı olmaması sebebiyle belirli oranda eksik kaldığı ve bazı çalışmaların bulguları ile farklılaşmaların bu sebeple meydana geldiği düşünülebilir.

Çalışma kapsamında incelenen bir diğer unsur sporcuların saldırganlık düzeylerinin profesyonellik ve amatörlük durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığıdır. İstatistik analizleri gerçekleştirilmeden önce sporcuların saldırganlık düzeylerinin cinsiyet değişkeninden etkilenmemesi için profesyonellik ve amatörlük adına fark testleri uygulanırken erkek sporcular kendi içerisinde, kadın sporcular kendi içerisinde değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre; sporcuların profesyonel veya amatör olma durumları saldırganlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa neden olmaktadır. Hem erkek sporcularda hem de kadın sporcularda anlamlı farklılaşma görülmektedir ve iki cinsiyet grubu içinde profesyonel sporcuların amatör sporculara göre daha fazla sporda saldırgan davranışlar sergiledikleri söylenebilmektedir. Amman (2017) endüstrileşme, ticarileşme ve profesyonelleşme kavramlarının spor bağlamlarında iç içe olduğunu ve birlikte ele alınması gerektiğini, profesyonelleşmenin olumlu olduğu kadar bir o kadar da olumsuz çıktılar getirebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca

ilave olarak profesyonelliğin maddi kaygılar ile meslek formunda spor icra etmekken, amatörlüğün ise fiziksel uygunluk, sosyalleşme gibi değerleri bünyesinde barındıran amaçlarla spor yapmaya daha yakın olduğunu ve bu iki kavramın spor icra etme amacı ile farklılaştığını ifade etmektedir. Tespit etmiş olduğumuz saldırganlık düzeyinin profesyonel sporcularda amatör sporculara oranla daha yüksek olması durumu, bu sporu icra etme amaçlarındaki farklılığa bağlı olarak meydana geliyor olabilir. Benzer şekilde, Kahveci, Karagün ve Sarper (2020) de bireylerin spor yapma amacının fiziksel uygunluk veya yaşam kalitesine katkı gibi niteliklerde olmasının spor yapan bireylerin mutluluk düzeylerini doğrudan arttırdığını, bir kazanım elde etmek gibi sonuç odaklı şekilde spor yapmanın ise mutluluğu azalttığını ifade etmiştir. Ayrıca ele alınan mutluluk kavramının saldırgan davranışların meydana gelmesinde rol alıyor olduğu da bilinmektedir (Doğan ve Akıncı Çötök, 2020). Dolayısıyla profesyonel ve amatör sporcuların, spor yapma amaçlarındaki farklılığın meydana getirdiği bir sonuç olarak saldırganlık düzeylerinin farklılaştığı söylenebilir. Ayrıca yürütülen çalışmada sporcuların profesyonel ya da amatör olarak sınıflandırılmasında Şahin (2009) tarafından yapılan tanımlamadan faydalanılarak, yaptığı spor karşılığı maddi kazanım elde eden bireyler profesyonel sporcu olarak, maddi kazanım elde etmeyen bireyler amatör sporcu olarak etiketlenmiştir. Saldırganlık eğilimi üzerinde tespit edilen farklılığın bir diğer sebebi de bu tanımdan yola çıkarak anlamlandırılabilir. Profesyonel sporcuların bulundukları müsabakaları kazanmaları halinde elde edecekleri maddi kazanımlar onları mutlak zafer elde etme odağına götürüyor ve bu sebeple bazı saldırganlık gibi davranışları belirli ölçüde mazur görüyor olabilirler. Keza sporcuların profesyonelleşme düzeylerinin artmasına bağlı olarak doğrudan zarar verme amacı taşıyan eylemlere meyillerinin arttığı (Maxwell ve Visek, 2009), rakibi itme gibi bünyesinde doğrudan saldırganlık barındıran davranışlara daha fazla göz yumar nitelikte oldukları (Fruchart ve Rulence-Paques, 2014) ve adil oyun karşıtı ve saldırgan içerikli tutum veya davranışları daha fazla sergilenir hale geldiği bilinmektedir (Mitić vd., 2020; Treasure, Carpenter ve Power, 2000). Okcu, Hedef ve Karlı (2022) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışma ise sporcuların maddi kazanımlara verdikleri değerler ile saldırganlıkları arasındaki ilişkiyi amatörlük ve profesyonellik bağlamında ele almış ve profesyonel sporcuların amatörlere göre materyalistik eğilimleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin daha güçlü olduğunu ortaya

koymuştur. Araştırmanın bulguları ile örtüşür nitelikte olan ve değinilen tüm bu çalışmaların bağlamında bir değerlendirme yapacak olursak; Profesyonel sporcuların amatörlere oranla daha saldırgan olduğunu destekleyen ilgili alan yazında birden fazla çalışma olduğunu söyleyebilmekteyiz. Ayrıca profesyonellik ve amatörlük değişkenince gerçekleşen bu farklılığın muhtemelen profesyonel gurubun, sportif faaliyetlerini bir meslek erevesi içerisinde yürütüyor olmaları veya katıldıkları müsabakalarda elde edecekleri galibiyetlerin maddi ya da sosyal kazanımlar sağlayacak olması sebebiyle saldırganlık gibi bazı etik dışı ve uyumsuz davranışların sergilenmesine amatörlere göre daha fazla göz yumdukları buna bağlı olarak profesyonel sporcuların daha fazla sporda saldırgan oldukları söylenebilir. Literatürde çalışmanın bu bulguları ile örtüşmeyen çalışmalara rastlamakta mümkündür. Pamukçu (2015) tarafından yürütülen bir çalışmada amatör sporcuların saldırganlık puanlarının, profesyonel sporculardan daha yüksek olduğu bulgusu saptanmıştır. Bu durumun sebebi olarak ise amatör liglerde kuralların ve önlemlerin daha yumuşak nitelikte olması, ayrıca kamera kaydı gibi etmenlerin daha az sıklıkta olması gibi faktörler gösterilmektedir. Ancak, araştırmamız ile örtüşmeyen nitelikteki bu bulguların sebebi olarak çalışmanın örneklem grubuna dikkat etmekte fayda olabilir. Çünkü Pamukçu (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışma futbolcular üzerinde yürütülmüştür ve yukarı bahsettiğimiz ticarileşme, endüstrileşme olguları, ülkemizde en popüler spor branşlarından biri olan futbol üzerinde son derece fazlaca kendini göstermiştir. Gerek bu popülerlik gerek bu ticarileşme ve endüstrileşmeye bağlı olarak, futbol branşı bünyesinde yer alan sporcuların amatörlük ve profesyonellik ayrımı keskinliğini ve geçerliğini belirli oranda yitirmiştir. İcra ettiği spor aktivitesine karşı para kazanma ve meslek olarak devam ettirme gibi kriterlere dayanan profesyonellik ve amatörlük kavramı, değindiğimiz sebeplerle futbol branşında kendini gösterememektedir. Çünkü amatör futbol liglerinde bile birçok sporcunun ciddi maddi kazançlar karşılığında görev aldığı net bir şekilde bilinmektedir. Dolayısıyla amatör olarak değerlendirilen grup aslında amatör nitelikte olmayabilir. Bu durum çalışmamız ile örtüşmeyen bulgular rapor edilmesine sebebiyet vermiş olabilir. Bu söylemlerimiz ile örtüşen ve yine örneklem grubu anlamında benzerlik gösteren başka çalışmalara rastlamakta mümkündür. zm vd. (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, saldırganlık olarak da niteleyebileceğimiz öfkenin dışa vurumu halinin amatör sporcularda profesyonellere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşıldığı

görülmektedir. Ancak yine örneklemin futbolcular üzerinden oluşturulmuş olması ve bulguların benzer olması dikkate değer niteliktedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, çalışmanın bulgularından faydalanılarak ulaşılan sonuçlar ve ileride planlanabilecek araştırmalara yönelik ya da araştırmanın sonuçlarına ilişkin öneriler yer almaktadır.

6.1 Sonuç

Sporla saldırganlık içeren davranışları ve öfke duygusunun deneyimlenmesi ile temel psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yürütülmüş olan bu çalışmada;

1. Sporcuların temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeylerinin, sporda saldırgan davranışlar gösterme veya öfke duygusunu deneyimleme düzeyleri ile negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu,
2. Sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenme düzeylerinin, sporda saldırgan davranışlar meydana getirme eğilimleri ve öfke duygusu deneyimleme düzeyleri ile pozitif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu,
3. Sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyinin, sporda saldırgan davranışlar üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu ve sporda saldırgan davranışlara ilişkin toplam varyansın %15' ini açıkladığı,
4. Sporda temel psikolojik ihtiyaçların engellenme düzeyinin, sporda saldırgan davranışlar üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu ve sporda saldırgan davranışlara ilişkin toplam varyansın %21' ini açıkladığı,
5. Sporda temel psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyi ile saldırganlık arasındaki ilişkiye temel psikolojik gereksinimlerin engellenme düzeyinin kısmi aracılık etkisi olduğu ve bu aracı rolü ile iki değişkenin birlikte saldırgan davranışlara ilişkin toplam varyansın %23' ünü açıkladığı,
6. Sporcuların sporda saldırgan davranışlar gösterme eğiliminin cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı ve erkek sporcuların kadın sporculardan daha fazla saldırgan davranışlar sergileme eğiliminde oldukları,
7. Sporcuların sporda saldırgan davranışlar gösterme eğiliminin amatörlük ya da profesyonellik durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı ve profesyonel sporcuların, amatör sporculara oranla daha yüksek sporda saldırganlık eğilimine sahip oldukları,

sonuçlarına ulaşılmıştır. Dolayısıyla sporcuların müsabaka ortamında sergiledikleri saldırgan içerikli davranışların ve öfke duygusunun meydana gelmesinin altında yatan sebeplerden biri olarak, temel psikolojik gereksinimlerinin tatmin düzeyinin düşük olması veya engellenme düzeyinin yüksek olması olduğu görülmektedir. Ayrıca erkek sporcuların saldırganlık içerikli davranışları kadın sporculara göre daha fazla tercih ettiği ve profesyonel sporcuların da amatör sporculara göre saldırgan içerikli davranışları daha fazla sergilediği görülmüştür. Bu bağlamda sporda saldırgan davranışların ve öfke duygusunun önüne geçebilmek veya mümkün olan en düşük düzeye indirgeyebilmek adına, sporcuların temel psikolojik ihtiyaçları olarak ifade ettiğimiz yeterlik, özerklik ve ilişkisellik ihtiyaçlarına dikkat edilmeli ve tatmin olma düzeylerinin mümkün olduğunca yüksek tutmaya özen gösterilmelidir. Ayrıca yine bu ihtiyaçların spor bağlamlarında engellenme sıklığının önüne geçilmeli ya da düzeyinin mümkün olduğunca düşük tutulmasına özen gösterilmelidir.

6.2 Öneriler

Araştırmanın sonuçları göz önünde bulundurularak aşağıda yer verilen öneriler geliştirilmiştir.

1. Spor veya okul sporları bağlamlarında karşılaşılan saldırgan içerikli davranışların önlenmesi ya da azaltılması adına antrenörler veya okul müsabakalarında antrenör görevi üstlenen beden eğitimi öğretmenlerince, sporcuların özerklik, yeterlik ve ilişkisellik gereksinimleri göz önünde bulundurulabilir, buna bağlı olarak değinilen bu ihtiyaçların tatmin düzeylerinin artırılması ve engellenme düzeylerinin azaltılması sağlanmaya çalışılabilir.
2. Yürütülmüş olan araştırmanın örneklem kümesi 252 amatör 182 profesyonel olmak üzere, toplam 434 aktif lisanslı olarak spor yapan üniversite öğrencisinden meydana gelmektedir. Araştırmanın örneklem grubu genişletilerek, dış geçerliği daha güçlü hale getirilebilir.
3. Yürütülmüş olan bu araştırmada elde edilen bulguları desteklemek ve güçlendirmek adına nitel araştırma yöntemleri ile çalışma desteklenerek karma desende yürütülebilir.

7. KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 7th Edition atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Abur, M. (2022). *Ortaokul öğrencilerinin fiziksel aktivite ve egzersizden hoşlanma düzeyleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi.
- Acet, M. (2006). *Sporda Saldırganlık ve Şiddet*. Morpa Kültür Yayınları.
- Ackery, A.D., Tator, C.H., & Snider, C. (2012). Violence in Canadian Amateur Hockey: The Experience of Referees in Ontario. *Clinical Journal of Sport Medicine*, 22(2), 86-90. DOI: 10.1097/JSM.0b013e3182342b69.
- Acquah, A., Nsiah, T.K., Antie, E.N.A., & Otoo, B. (2021). LITERATURE REVIEW ON THEORIES MOTIVATION. *EPRA International Journal of Economic and Business Review*, 9(5), 25-29. DOI: doi.org/10.36713/epra6848.
- Adana, F., & Arslantaş, H. (2011). Ergenlikte Öfke ve Öfkenin Yönetiminde Okul Hemşiresinin Rolü. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 12(1), 57-62.
- Adie, J. W., Duda, J. L., & Ntoumanis, N. (2008). Autonomy support, basic need satisfaction and the optimal functioning of adult male and female sport participants: A test of basic needs theory. *Motivation and emotion*, 32, 189-199. DOI: 10.1007/s11031-008-9095-z.
- Adler, A. (1994). *İnsan Tabiatını Tanıma (A. Yörükhan, Çev.)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktaş, Z., Çobanoğlu, G., & Yazıcılar, İ. (2004). PROFESYONEL ERKEK BASKETBOLCULARIN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ İLE MAÇ BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ARAŞTIRILMASI. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(3), 127-134. https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000143.
- Alan, U. (2006). *Motivasyon teorileri ve motivasyonun iş hayatı üzerindeki etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi.
- Amman, T. (2017). ‘‘Spor Sosyolojisi’’. In Mirzeoğlu, N. (Ed.), *Spor Bilimlerine Giriş* (pp. 153-174). Spor Yayınevi ve Kitabevi.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual review of psychology*, 53(1), 27-51. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>.
- Archer, J. (1991). The influence of testosterone on human aggression. *British journal of psychology*, 82(1), 1-28. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1991.tb02379.x>
- Arda, N. (2021). *Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı, yalnızlık düzeyi ve sürekli öfke arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E., & Saygun, Y. (2010). Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9(1), 379-388.
- Arslanoğlu, E., Tekin, M., Arslanoğlu, C., & Özmutlu, İ. (2010). Voleybol hakemlerinin çeşitli değişkenlere göre kaygı ve temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinin incelenmesi (Ankara ili örneği). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (7)2, 985-995.
- Asena, E. (2010). *Obsesif-Kompulsif Bozukluk ve Panik Bozuklukta Duygusal Girişim Yoğunluğunun Stereografik Yöntemle Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Aslan, M., & Sağın, A. E. (2021). TÜRKİYE’DEKİ OKUL SPORLARI ORGANİZASYONLARININ BU ORGANİZASYONLARA KATILAN BEDEN EĞİTİMİ

- Asma, M., Gürsel, N., & Çamlıyer, H. (2019). Öğrencilerin zorbalık davranışı eğilimlerinin spora katılım açısından incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(1), 23-40. <https://doi.org/10.33459/cbubesbd.474659>.
- Atkıncı Elmas, H. E. (2009). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Benlik Algı Düzeyleri ile Sürekli Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Averill, J. R. (1983). Studies on anger and aggression: Implications for theories of emotion. *American psychologist*, 38(11), 1145-1160. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.38.11.1145>.
- Aydın, A., & Akgün, S. (2014). Ergenlikte Reaktif-Proaktif Saldırganlık, Öfke ve Narsisizm İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(73), 44-56.
- Aydın, H. (2020). *Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Temel Psikolojik İhtiyaçları ile Boş Zaman Sıkılma Algılarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi.
- Ayub, N., Kimong, P. J., & Ahmad, P. H. M. (2020). The Relationship Between Anger and Aggression among Drug-Dependent Males. *International Journal of Social Science and Humanity*, 10(2), 51-56. doi: 10.18178/ijssh.2020.10.2.1013.
- Balkaya, F. (2001). Öfke: temel boyutları, nedenleri ve sonuçları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 4(7), 21-45.
- Balkaya, F., & Şahin, N. H. (2003). Çok boyutlu öfke ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14(3), 192-202.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Engle-wood Cliffs, Y.: Prentice-Hall.
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(3), 575-582. <https://doi.org/10.1037/h0045925>.
- Bar, M. (2016). *Beden Eğitimi ve Spor Etkinliklerinin Psikolojik Dayanıklılık ve Akademik Ertelenmeye Etkisi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Baron, R.A. (1992). *Psychology* (2.ed). In Garrison, M., & Cutler, G. (Eds.), *Annotated Instructor's Edition*. Allyn & Bacon.
- Baron, R.M., & Kenny, D.A. (1986). The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182. DOI:10.1037/0022-3514.51.6.1173.
- Bartholomew, K.J., Ntoumanis, N., Ryan, R.M., Bosch, J.A., & Thøgersen- Ntoumani, C. (2011). Self-determination theory and diminished functioning: the role of interpersonal control and psychological need thwarting. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37, 1459-1473. DOI: 10.1177/0146167211413125.
- Bartholomew, K. J., Ntoumanis, N., Ryan, R. M., & Thøgersen-Ntoumani, C. (2011). Psychological need thwarting in the sport context: Assessing the darker side of athletic experience. *Journal of sport and exercise psychology*, 33(1), 75-102. <https://doi.org/10.1123/jsep.33.1.75>
- Başer, E. (1998). *Uygulamalı Spor Psikolojisi (3.bs.)*. Bağırhan Yayınevi.
- Baumann, S. (1994). *Uygulamalı Spor Psikolojisi (C. İkizler ve A.O. Özcan Çev.)*. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological bulletin*, 117(3), 497-529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>.

- Baymur, F. (1976). *Genel Psikoloji (3.bs.)*. İnkılap ve Anka Kitabevi.
- Baysal, A., & Buluş, M. (2001). PDR ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK GEREKSİNİM DÜZEYLERİ. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 19-27.
- Bebetsos, E., Zouboulas, S., Antoniou, P., & Kourtesis, T. (2013). Do anxiety, anger and aggression differentiate elite water-polo players?. *Journal of Physical Education and Sport*, 13(2), 209-212. DOI:10.7752/jpes.2013.02035.
- Belecı, S. N. (2022). *Evli Bireylerin Temel Psikolojik İhtiyaçları, Evlilikte Çatışma Çözüm Stilleri ve Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: examination and reformulation. *Psychological bulletin*, 106(1), 59-73. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.106.1.59>.
- Bilici, B., Tankız, K., & Özçelik, S. (2020). Flüt eğitiminde aşamalı kas gevşeme egzersizlerinin öğrencilerin sınav kaygılarına etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(3), 1295-1317. <https://doi.org/10.17152/gefad.702771>.
- Bilge, A., & Ünal, G. (2005). Öfke kontrolü ve hemşirelik yaklaşımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 21, 189-196.
- Bilgin, N. (2016). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü (3.bs.)*. Bağlam Yayıncılık.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive behavior*, 18(2), 117-127. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1992\)18:2<117::AID-AB2480180205>3.0.CO;2-3](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1992)18:2<117::AID-AB2480180205>3.0.CO;2-3).
- Björkqvist, K. (2018). Gender differences in aggression. *Current Opinion in Psychology*, 19, 39-42. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.03.030>.
- Böddeker, I., & Stemmler, G. (2000). Who responds how and when to anger? The assessment of actual anger response styles and their relation to personality. *Cognition & Emotion*, 14(6), 737-762. <https://doi.org/10.1080/026999300050156618>.
- Budak, S. (2021). *Psikoloji Sözlüğü (6.bs.)*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Buelga, S., Musitu, G., Murgui, S., & Pons, J. (2008). Reputation, loneliness, satisfaction with life and aggressive behavior in adolescence. *The Spanish Journal of Psychology*, 11(1), 192-200. <https://doi.org/10.1017/S1138741600004236>.
- Bulut Serin, N., & Genç, H. (2011). Öfke Yönetimi Eğitim Programının Ergenlerin Öfke Denetimi Becerilerine Etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 236-254.
- Bushman, B. J. (2002). Does venting anger feed or extinguish the flame? Catharsis, rumination, distraction, anger, and aggressive responding. *Personality and social psychology bulletin*, 28(6), 724-731.
- Bushman, B. J. (2018). Editorial overview: Aggression and violence. *Current Opinion in Psychology*, 19, 1-3.
- Buzzai, C., Filippello, P., Caparello, C., & Sorrenti, L. (2022). Need-supportive and need-thwarting interpersonal behaviors by teachers and classmates in adolescence: The mediating role of basic psychological needs on school alienation and academic achievement. *Social Psychology of Education*, 25(4), 881-902. <https://doi.org/10.1007/s11218-022-09711-9>
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019) *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (26.bs.)*. Pegem Akademi.
- Bryant, J., & Zillmann, D. (1983). *Sports Violence and The Media*. In Goldstein, J. H., & Kidd, R.F.

- (Eds.). Sports Violence (pp. 195-211). Springer-Verlog.
- Campbell, A. (1999). Staying alive: Evolution, culture, and women's intrasexual aggression. *Behavioral and brain sciences*, 22(2), 203-214. <https://doi.org/10.1017/S0140525X99001818>.
- Canan, F., & Ataoğlu, A. (2010). Anksiyete, depresyon ve problem çözme becerisi algısı üzerine düzenli sporun etkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 11(38), 38-43.
- Cannon, W. B. (1927). The James-Lange theory of emotions: A critical examination and an alternative theory. *The American journal of psychology*, 39(1/4), 106-124. <https://doi.org/10.2307/1415404>.
- Cin, H., Yılmaz, B.H., & Ektirici, A. (2022). Sporcularda Öfke ve Saldırganlık Algısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 230-243. <https://doi.org/10.33459/cbubesbd.1141428>.
- Coakley, J. (2021). *Sports in Society: Issues and Controversies* (ed. 13.). McGraw Hill.
- Conroy, D. E., Silva, J. M., Newcomer, R. R., Walker, B. W., & Johnson, M. S. (2001). Personal and participatory socializers of the perceived legitimacy of aggressive behavior in sport. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 27(6), 405-418. <https://doi.org/10.1002/ab.1026>.
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*, 67, 993-1002. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1996.tb01778.x>.
- Curtis, C.R., & Upchurch, R.S. (2010). AN APPLICATION OF MCCLELLAND'S NEED THEORY TO THE CASUAL DINING INDUSTRY. *Tourism Analysis*, 15(1), 11-120. <https://doi.org/10.3727/108354210X12724734223793>.
- Cüceloğlu, D. (1993). İnsan ve Davranışı (4.bs.). Remzi kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2022). İnsan ve Davranışı (42.bs.). Remzi kitabevi.
- Çakmur, H. (2011). İş Doyumu Kavramı ve Değerlendirilmesi Geliştirilmiş İş Betimlemesi Ölçeği. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(6), 759-764.
- Çankaya, Z. C. (2009). ÖZERKLİK DESTEĞİ, TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARIN DOYUMU VE ÖZNEL İYİ OLMA: ÖZ-BELİRLEME KURAMI. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 23-31.
- Çavdar, S. (2018). *Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolleri, Saldırganlık Eğilimleri ve Tolerans Düzeylerinin Spora Katılım Açısından Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Trabzon Üniversitesi.
- Çelik, A., Zengin, S., & Baş, M. (2017). Sporcu Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(4), 20-31.
- Çenesiz, G. Z. (2015). Kaygı Durumlarında Gevşeme Egzersizi ve SistematiK Duyarsızlaştırma Kullanımı: Bir Vaka Örneği. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 2(1), 40-48. <https://doi.org/10.31682/ayna.470646>.
- Çivitci, A. (2012). Üniversite öğrencilerinde genel yaşam doyumu ve psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkiler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 321-336.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları* (5.bs.). Pegem Akademi.
- de Bruijn, A. G., Mombarg, R., & Timmermans, A. C. (2022). The importance of satisfying children's basic psychological needs in primary school physical education for PE-motivation, and its relations with fundamental motor and PE-related skills. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 27(4), 422-439. <https://doi.org/10.1080/17408989.2021.1906217>.

- Deci, E. L. (1971). Effects of externally mediated rewards on intrinsic motivation. *Journal of personality and Social Psychology*, 18(1), 105-115. <https://doi.org/10.1037/h0030644>.
- Deci, E. L., Connell, J. P., & Ryan, R. M. (1989). Self-determination in a work organization. *Journal of applied psychology*, 74(4), 580-590. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.74.4.580>.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). The general causality orientations scale: Self-determination in personality. *Journal of research in personality*, 19(2), 109-134. [https://doi.org/10.1016/0092-6566\(85\)90023-6](https://doi.org/10.1016/0092-6566(85)90023-6).
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, 11(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008a). Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian psychology/Psychologie canadienne*, 49(3), 182-185. <https://doi.org/10.1037/a0012801>.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008b). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life's domains. *Canadian psychology/Psychologie canadienne*, 49(1), 14-23. <https://doi.org/10.1037/0708-5591.49.1.14>.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2014). The Importance of Universal Psychological Needs For Understanding Motivation in The Workplace. In Gagne, M. (Ed.). *The Oxford Handbook of Work Engagemen, Motivation, and Self-Determination Theory*(pp. 13-32). Oxford University Press.
- Deci, E. L., & Vansteenkiste, M. (2003). Self-determination theory and basic need satisfaction: Understanding human development in positive psychology. *Ricerche di Psicologia*, 27(1), 23-40.
- Deffenbacher, J. L., Oetting, E. R., Lynch, R. S., & Morris, C. D. (1996). The expression of anger and its consequences. *Behaviour Research and Therapy*, 34(7), 575-590. [https://doi.org/10.1016/0005-7967\(96\)00018-6](https://doi.org/10.1016/0005-7967(96)00018-6).
- Demir, B., & Okanlı, A. (2013). HEMODİYALİZ HASTALARINDA GEVŞEME EGZERSİZİ VE ÖFKE EĞİTİMİNİN ÖFKE İFADELERİNE ETKİSİ. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 16(4), 227-233.
- Demirsoy, E. (2009). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Demirtaş-Madran, H. A. (2020). Cinsiyet ve Saldırganlık İlişkisi: Görgül ve Kuramsal Çalışmalara Güncel Bir Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 23(45), 97-114. DOI: 10.31828/tpy1301996120191112m000020.
- Demirtaş-Madran, H. A. & Çakılcı Ferligül, E. (2014). Çok oyunculu çevrimiçi video oyunu oynayan bireylerde video oyunu bağımlılığı ve saldırganlık. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15(2), 99-107.
- Deptula, D. P., & Cohen, R. (2004). Aggressive, rejected, and delinquent children and adolescents: A comparison of their friendships. *Aggression and Violent Behavior*, 9(1), 75-104. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(02\)00117-9](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(02)00117-9).
- Dilekler, İ., Törenli, Z., & Selvi, K. (2014). Öfkeye farklı açılardan bakış: Öfkenin mekanizması, farklı psikopatolojilerde öfke ve terapistin öfkesi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 1(3), 44-59. <https://doi.org/10.31682/ayna.470591>.
- Dilekmen, M., & Ada, Ş. (2005). ÖĞRENMEDE GÜDÜLENME. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 113-123.
- Dinçer, H. T. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersi Yatkinlık Düzeyleri İle*

Temel Psikolojik İhtiyaçları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi.

- Dizman, H., & Gürsoy, F. (2005). İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden anne yoksunu olan ve olmayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(2), 437-446.
- Doğan, O. (1999). *Tıp Bilimleri Alanında Davranış Bilimleri (2.bs.)*. T.C. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No:75.
- Doğan, O. (2015). *Spor Psikolojisi (3.bs.)*. Detay Yayıncılık.
- Doğan, T., & Akıncı Çötök, N. (2020). Mutluluk saldırganlık ilişkisine yönelik bir araştırma. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 275-299.
- Doğan, T., & Eryılmaz, A. (2012). Akademisyenlerde İşle İlgili Temel İhtiyaç Doyumu ve Öznel İyi Oluş. *Ege Academic Review*, 12(3), 383-389.
- Doğru, A. (2010). *Kadın çalışanların cam tavan engelleri ve iş tatminine etkisi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi.
- Donahue, E.G., Rip, B., & Vallerand, R.J. (2009). When winning is everything: On passion, identity, and aggression in sport. *Psychology of Sport and Exercise*, 10(5), 526-534. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2009.02.002>.
- Dror, O. E. (2014). The Cannon–Bard thalamic theory of emotions A brief genealogy and reappraisal. *Emotion Review*, 6(1), 13-20. doi:10.1177/1754073913494898.
- Duman, S., & Kuru, E. (2010). SPOR YAPAN VE SPOR YAPMAYAN TÜRK ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL UYUM DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ VE KARŞILAŞTIRILMASI. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 18-26.
- Dunning, E. (1983). *Social Banding and Violence in Sport: A Theoretical-Empricial Analysis*. In Goldstein, J. H., & Kidd, R.F. (Eds.). *Sports Violence* (pp. 129-146). Springer-Verlog.
- Durmuş, E., & Gürkan, U. (2005). LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ŞİDDET VE SALDIRGANLIK EĞİLİMLERİ. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 253-269.
- Ercoskun, M. H., & Nalçacı, A. (2005). ÖĞRETİMDE PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARIN YERİ VE ÖNEMİ. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 353-370.
- Erden, S., & Hatun, O. (2015). İnternet bağımlılığı ile başa çıkmada bilişsel davranışçı yaklaşımın kullanılması: Bir olgu sunumu. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 2(1), 53-83. DOI: 10.15805/addicta.2015.2.1.015.
- Erdley, C.A., Rivera, M.S., Shepherd, E.J., & Halleb, L.J. (2010). Social- Cognitive Models and Skills. In Proctitioner's guide to empirically based measures of sical skills (pp. 21-35). Springer.
- Erdoğan, M., Koçyiğit, M., Kayışoğlu, N. B., & Yılmaz, B. (2018). Futbol ve futsal branşlarında spor yapan genç kadınların saldırganlık yaklaşımları. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 4(Special Issue 3), 1-14.
- Erkal, M.E., Güven, Ö., & Ayan, D. (1998). *Sosyolojik Açıdan Spor (3.bs.)*. Der Yayınları.
- Eroğlu, F. (2010). *Davranış Bilimleri (bs.10.)*. Beta Basım.
- Eroğlu, F., & İrdem, Ş. (2016). Örgütlerde öfke olgusu ve öfke yönetimi. *Yeni Fikir Dergisi*, 8(17), 22-41.
- Eroğlu, S. E. (2009). *Saldırganlık Davranışının Boyutları ve İlişkili Olduğu Faktörler: Lise ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

- Erşan, E., Dogan, O., & Doğan, S. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik açıdan değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Medical Journal*, 31(3), 231-238.
- Erten, Y. & Ardalı, C. (1996). Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları. *Cogito-Üç Aylık Düşünce Dergisi*, (6-7), 143-163.
- Faye, C., & Sharpe, D. (2008). Academic motivation in university: The role of basic psychological needs and identity formation. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 40(4), 189-199. <https://doi.org/10.1037/a0012858>.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS (2.bs.)*. Sage Publications Ltd.
- Fominiene, V.B., & Vveinhardt, J. (2022). Athletes' interpersonal destructive relationships: links between forms of aggression and bullying episodes in sport settings. *Annals of applied sport science*, 10(4), 1-10. DOI: 10.52547/aassjournal.962.
- Freedman, J. L. (1984). Effect of television violence on aggressiveness. *Psychological bulletin*, 96(2), 227-246. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.96.2.227>.
- Freedman, J.L., Sears, D.O., & Carlsmith J.M. (1989). *Sosyal Psikoloji* (A. Dönmez, Çev.), Ara Yayıncılık (1989).
- Fruchart, E., & Rulence-Pâques, P. (2014). Condoning aggressive behaviour in sport: A comparison between professional handball players, amateur players, and lay people. *Psicologica*, 35(3), 585-600.
- Gagne, M. (2003). Autonomy support and need satisfaction in the motivation and well-being of gymnasts. *Journal of applied sport psychology*, 15(4), 372-390. <https://doi.org/10.1080/714044203>.
- Geçtan, E. (1989). İnsan Olmak. Remzi Kitabevi.
- Gençöz, T. (2001). Kaygı Bozukluklarının Tedavisinde Kognitif-Yeniden Yapılandırma Tekniğinin Uygulanışı. *Kriz Dergisi*, 9(2), 23-28. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000171.
- Gendreau, P. L., & Archer, J. (2005). Subtypes of Aggression in Humans and Animals. In Tremblay, R.E., Hartup, W.W., ve Archer, J. (Eds.), *Developmental Origins of Aggression* (pp. 22-46). The Guilford Press.
- Gezer, H. (2018). *Bireysel ve Takım Sporları İle Uğraşan Üniversite Öğrencilerinin Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Giammanco, M., Tabacchi, G., Giammanco, S., Di Majo, D., La Guardia, M. (2005). Testosterone and aggressiveness. *Med Sci Monit*, 11(4), 136-145.
- Goldfried, M. R. (1988). Application of rational restructuring to anxiety disorders. *The Counseling Psychologist*, 16(1), 50-68.
- Göksu, T. (2007). *Sosyal Psikoloji*, Seçkin yay.
- Gönültaş, O., & Atıcı, M. (2014). Ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke düzeyleri ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 370- 386.
- Greguras, G.J., Diefendorff, J.m., Carpenter, J., & Troster, C. (2014). Person-Environment Fit and Self-Determination Theory. In Gagne, M.(Ed.). *The Oxford Handbook of Work Engagement, Motivation, and Self-Determination Theory*(pp. 143-161). Oxford University Press.
- Guay, F., Mageau, G. A., & Vallerand, R. J. (2003). On the hierarchical structure of self-determined motivation: A test of top-down, bottom-up, reciprocal, and horizontal effects. *Personality and social psychology bulletin*, 29(8), 992-1004. DOI: 10.1177/0146167203253297.

- Gunnell, K. E., Crocker, P. R., Wilson, P. M., Mack, D. E., & Zumbo, B. D. (2013). Psychological need satisfaction and thwarting: A test of basic psychological needs theory in physical activity contexts. *Psychology of sport and exercise*, 14(5), 599-607. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2013.03.007>.
- Gunnell, K.E., Mack, D.E., Wilson, P.M., & Adachi, J.D. (2011). Psychological Needs as Mediators? The Relationship Between Leisure-Time Physical Activity and Well Being in People Diagnosed With Osteoporosis. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 82(4), 794-798. <https://doi.org/10.1080/02701367.2011.10599817>.
- Gümüş Şekerci, Y., Terzi, H., Kitiş, Y., & Birimoğlu Okuyan, C. (2017). Sekizinci sınıf öğrencilerine bilişsel davranışçı yaklaşıma göre uygulanan öfke kontrol programının etkinliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(4), 201-207.
- Gümüşay, A., & Argan, M. (2020). Sporda Temel İhtiyaçlar Tatmin Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması: (Üç-Boyutlu Yapı). *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(3), 86-97. <https://doi.org/10.33689/spormetre.638340>.
- Güney, S. (2020). *Sosyal Psikoloji* (5.bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gürbüz, B., Kural, S., & Özbek, O. (2019). SPORDA SALDIRGANLIK VE ÖFKE ÖLÇEĞİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 206-217.
- Gürer, B., & Kılınç, Z. (2019). Doğa sporları yapanların temel psikolojik ihtiyaçlarının zihinsel dayanıklılığa etkisi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(2), 222-233. <https://doi.org/10.33459/cbubesbd.576242>.
- Güvendi, B., & Işım Türksöy, A. (2019). Moral disengagement and aggression in fight sport athletes. *Journal of Education and Training Studies*, 7(7), 118-123. <https://doi.org/10.11114/jets.v7i7.4244>.
- Güvendi, B., & Keskin, B. (2020). Sporcuların antrenörlerinden algıladıkları etik dışı davranış algısına göre saldırganlık ve öfke davranışlarının incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(2), 134-145. <https://doi.org/10.31680/gaunjss.718565>.
- Hartup, W. W. (1974). Aggression in childhood: Developmental perspectives. *American Psychologist*, 29(5), 336-341. <https://doi.org/10.1037/h0037622>.
- Hasta, D. (2017). Saldırganlık Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 64-104.
- Hazar, M., Beyleroğlu, M., Yalçın, S., & Çetin, O. (2018). INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ATHLETES AGGRESSIVE BEHAVIORS AND THYROID HORMONES. *Ovidius University Annals, Series Physical Education & Sport/Science, Movement & Health*, 18(1), 36-40.
- Hein, V., Koka, A., & Hagger, M. S. (2015). Relationships between perceived teachers' controlling behaviour, psychological need thwarting, anger and bullying behaviour in high-school students. *Journal of adolescence*, 42, 103-114. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.04.003>
- Heissel, A., Pietrek, A., Kangas, M., der Kaap-Deeder, V., & Rapp, M. A. (2023). The Mediating Role of Rumination in the Relation between Basic Psychological Need Frustration and Depressive Symptoms. *Journal of Clinical Medicine*, 12(2), 395. <https://doi.org/10.3390/jcm12020395>.
- Hermann, H. R. (2017). *İnsanlarda ve Hayvanlarda Baskınlık ve Saldırganlık* (G. Bir, Çev.). The Kitap Yayınları (2019).
- Hodge, K., Lonsdale, C., & Ng, J. Y. (2008). Burnout in elite rugby: Relationships with basic psychological needs fulfilment. *Journal of Sports Sciences*, 26(8), 835-844.

<https://doi.org/10.1080/02640410701784525>.

- Hogg, A. H., & Vaughan, G. M. (2014). *Yedinci Edisyon, Sosyal Psikoloji* (İ. Yıldız ve A. Gelmez, Çev.). Ütopya Yayınevi (2021).
- Hollenhorst, P. S. (1998). What do we know about anger management programs in corrections. *Fed. Probation*, 62(2), 52-64.
- Holmes, D. S. (1972). Aggression, displacement, and guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 21(3), 296. <https://doi.org/10.1037/h0032393>.
- Hubbard, J. A., Dodge, K. A., Cillessen, A. H., Coie, J. D., & Schwartz, D. (2001). The dyadic nature of social information processing in boys' reactive and proactive aggression. *Journal of personality and social psychology*, 80(2), 268-280. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.2.268>.
- Izard, C.E. (1978). *Human Emotions*. Springer Science & Business Media.
- İkizler, C. (1994). *Sporda Başarının Psikolojisi (2.bs.)*. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- İkiz, S., & Öztürk Samur, A. (2016). Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Ebeveyn Tutumları Açısından İncelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35), 159-175.
- İlhan, E. L., Gencer, E., & Ulucan, H. (2011). Okul sporlarına katılan ve katılmayan ilköğretim öğrencilerinin ruhsal uyum düzeylerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(4), 269-276.
- Jewell, R.T. (2012). *Aggressive Play and Demand for English Premier League Football*. In Jewell, R.T. (Ed.). *Violence and Aggression in Sporting Contests* (pp. 113-131). Springer.
- Jones, M.V., Bray, S.R., & Olivier, S. (2005). Game location and aggression in rugby league. *Journal of Sports Sciences*, 23(4), 387-393. <https://doi.org/10.1080/02640410400021617>.
- Kahveci, İ., Karagün, E., & Sarper, M. (2020). Kocaeli ilinde çalışan lisanslı taekwondocuların saldırganlık ve mutluluk düzeylerinin belirlenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(29 Ekim Özel Sayısı), 3456-3473. <https://doi.org/10.26466/opus.728250>.
- Karabulut, E. O. (2013). 16 YAŞ ALTI ÇİM HOKEYİ SPORCULARININ SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER BAKIMINDAN İNCELENMESİ. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(2), 139-147. https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000247.
- Karagöz, Y. (2021). *SPSS AMOS META UYGULAMALI BİYOİSTATİSTİK (3.bs.)*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karahan, T. F., Özcan, K., & Ağlamaz, T. (2009). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anne babanın birliktelik durumu, öz üvey oluşu ve yaşamda öncelikli en önemli değer algısı açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 211-229.
- Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 277-294.
- Karlı, N. (2012). Dindarlık ve öfke kontrolü ilişkisi üzerine tecrübî bir araştırma. *Ekev Akademi Dergisi*, 16, 57-70.
- Kashdan, T. B., Goodman, F. R., Mallard, T. T., & DeWall, C. N. (2016). What triggers anger in everyday life? Links to the intensity, control, and regulation of these emotions, and personality traits. *Journal of Personality*, 84(6), 737-749. <https://doi.org/10.1111/jopy.12214>
- Kaukiainen, A., Björkqvist, K., Lagerspetz, K., Österman, K., Salmivalli, C., Rothberg, S., & Ahlborn, A. (1999). The relationships between social intelligence, empathy, and three types of aggression. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research*

on Aggression, 25(2), 81-89. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1999\)25:2%3C81::AID-AB1%3E3.0.CO;2-M](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1999)25:2%3C81::AID-AB1%3E3.0.CO;2-M).

Kaya, F. Ş., Yıldız, B., & Yıldız, H. (2013). HERZBERG İN ÇİFT FAKTÖR KURAMI AÇISINDAN İLKÖĞRETİM I. KADEME ÖĞRETMENLERİNİN MOTİVASYON DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), 1-18.

Kaymak Özmen, S. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 27-39.

Kaynak, A., & Tunç, E. (2021). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 85-104.

Kempes, M., Matthys, W., de Vries, H., & Van Engeland, H. (2010). Children's aggressive responses to neutral peer behavior: A form of unprovoked reactive aggression. *Psychiatry research*, 176(2-3), 219-223. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2008.08.006>.

Kermen, U., & Sarı, T. (2014). Üniversite öğrencilerinde ihtiyaç doyumu ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 175-185.

Kerr, J. H. (2002). Issues in Aggression and Violence in Sport: The ISSP Position Stand Revisited. *The Sport Psychologist*, 16(1), 68-78. <https://doi.org/10.1123/tsp.16.1.68>.

Khurana, H., & Joshi, U. (2017). MOTIVATION AND ITS IMPACT ON INDIVIDUAL PERFORMANCE: A COMPARATIVE STUDY BASED ON MCCLELLAND'S THREE NEED MODEL. *Clear International Journal of Research in Commerce & Management*, 8(7), 110-117.

Kılıç, M. (2019). Sosyolojik Açıdan Sporda Şiddet Olgusu: Bütüncül Bir Bakış. *Muhakeme Dergisi*, 2(1), 83-98.

Kiesner, J., & Kerr, M. (2004). Families, peers, and contexts as multiple determinants of adolescent problem behavior. *Journal of Adolescence*, 27, 493-495. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2004.06.004>.

Kiluk, B. D., Weden, S., & Culotta, V. P. (2009). Sport participation and anxiety in children with ADHD. *Journal of Attention Disorders*, 12(6), 499-506. doi:10.1177/1087054708320400.

Kirsh, S. J. (1998). Seeing the world through Mortal Kombat-colored glasses: Violent video games and the development of a short-term hostile attribution bias. *Childhood*, 5(2), 177-184.

Koç, M. (2007). ŞİDDETİN ORTAYA ÇIKARDIĞI PSİKOLOJİK TRAVMAYLA BAŞ ETMEDE SPORUN İŞLEVSELLİĞİ. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 167-179.

Koç, Y., & Güllü, M. (2017). LİSE ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİ SPORTMENLİK DAVRANIŞLARININ BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15(1), 19-30. https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000304.

Köknel, Ö. (1985). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik (bs.11.)*. Altın Kitaplar Yayınevi.

Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. Altın Kitaplar Yayınevi.

Köksal, F. (1991). *Denetim Odağı ile Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişkiler*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Krug, E. G., Mercy, J. A., Dahlberg, L. L., & Zwi, A. B. (2002). The world report on violence and health. *The lancet*, 360(9339), 1083-1088. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)11133-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)11133-0).

- Kuter, F. Ö., & Kuter, M. (2012). Beden eğitimi ve spor yoluyla değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi Teori ve Uygulama*, (6), 75-94.
- Kuzgun, Y. (1972). KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME. *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 10(1), 162-178.
- Leisterer, S., & Gramlich, L. (2021). Having a positive relationship to physical activity: Basic psychological need satisfaction and age as predictors for students' enjoyment in physical education. *Sports*, 9(7), 90. <https://doi.org/10.3390/sports9070090>.
- Leo, F. M., Mouratidis, A., Pulido, J. J., López-Gajardo, M. A., & Sánchez-Oliva, D. (2022). Perceived teachers' behavior and students' engagement in physical education: The mediating role of basic psychological needs and self-determined motivation. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 27(1), 59-76. <https://doi.org/10.1080/17408989.2020.1850667>.
- Lewis, W. A., & Bucher, A. M. (1992). Anger, catharsis, the reformulated frustration-aggression hypothesis, and health consequences. *Psychotherapy: Theory, research, practice, training*, 29(3), 385-392. <https://doi.org/10.1037/h0088540>.
- Li, C., Cho, H., & Wu, Y. (2021). Basic psychological need profiles and correlates in volunteers for a national sports event. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33, 322-333.
- Lilly, J.D., Duffy, J.A., & Virick, M. (2006). A gender-sensitive study of McClelland's needs, stress, and turnover intent with work-family conflict. *Woman in Management Review*, 21(8), 662-680.
- Lorenz, K. (1996). Saldırganlığın Spontanlığı (M. Şahinoğlu, Çev.). *Cogito-Üç Aylık Düşünce Dergisi*, (6-7), 165-168.
- Mahande, R. D., & Akram, A. (2021). Motivational factors underlying the use of online learning system in higher education: an analysis of measurement model. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 22(1), 89-105. <https://doi.org/10.17718/tojde.849888>.
- Mallick, S. K., & McCandless, B. R. (1966). A study of catharsis of aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(6), 591-596. <https://doi.org/10.1037/h0023987>.
- Mallı, A.Y. (2018). *Ortaöğretim Kurumlarında Okul Spor Yarışmalarına Katılan ve Katılmayan Öğrencilerin Öznel İyi Oluş Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Mark, M.M., Bryant, F.B., & Lehman, D.R. (1983). *Perceived Injustice and Sport Violence*. In Goldstein, J. H., ve Kidd, R.F. (Eds.). *Sports Violence* (pp. 83-110). Springer-Verlog.
- Martela, F., & Ryan, R. M. (2023). Clarifying Eudaimonia and Psychological Functioning to Complement Evaluative and Experiential Well-Being: Why Basic Psychological Needs Should Be Measured in National Accounts of Well-Being. *Perspectives on Psychological Science*, 1-15. <https://doi.org/10.1177/1745691622114109>.
- Martínez-Alvarado, J. R., Guillén García, F., & Feltz, D. (2016). Athletes' motivational needs regarding burnout and engagement. *Revista de psicología del deporte*, 25(1), 65-71.
- Maslow, A.H. (1987). *MOTIVATION AND PERSONALITY* (ed. 3.). Longman.
- Maxwell, J. P. & Moores, E. (2007). The development of a short scale measuring aggressiveness and anger in competitive athletes. *Psychology of sport and exercise*, 8(2), 179-193. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2006.03.002>.
- Maxwell, J. P., & Visek, A. J. (2009). Unsanctioned aggression in rugby union: Relationships among aggressiveness, anger, athletic identity, and professionalization. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 35(3), 237-243. <https://doi.org/10.1002/ab.20302>

- McClelland, D.C. (1976). *THE ACHIEVING SOCIETY*. Irvington Publishers.
- Mil, H. İ., & Şanlı, S. (2015). SPORDA ŞİDDET VE MEDYA ETKİSİ: BİR MAÇIN ANALİZİ. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55), 231-247. <https://doi.org/10.17755/esosder.54183>.
- Miller, J. G., Das, R., & Chakravarthy, S. (2011). Culture and the role of choice in agency. *Journal of personality and social psychology*, 101(1), 46-61. <https://doi.org/10.1037/a0023330>.
- Moeller, T. G. (2001). *Youth aggression and violence: A psychological approach*. Routledge.
- Morrison, G. M., Furlong, M. J., & Morrison, R. L. (1994). School violence to school safety. Reframing the issue for school psychologists. *School psychology review*, 23(2), 236-256. <https://doi.org/10.1080/02796015.1994.12085709>.
- Mitić, P., Đurić, U., Mladenović, K., Došić, A., Randelović, N., & Živković, D. (2020). Whether to win at all costs? The athletes' attitudes towards fair play. *Fizičko vaspitanje i sport kroz vekove*, 7(2), 230-246.
- Muhammad, H. (2019). Gender Differences and Aggression: A Comparative study of College and University Sport Players. *Human and Social Sciences*, 26(2), 1-16.
- Nabkasorn, C., Miyai, N., Sootmongkol, A., Junprasert, S., Yamamoto, H., Arita, M., & Miyashita, K. (2006). Effects of physical exercise on depression, neuroendocrine stress hormones and physiological fitness in adolescent females with depressive symptoms. *European journal of public health*, 16(2), 179-184. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cki159>.
- Nayeri, N. D., & Jafarpour, H. (2014). Relationship between clinical competence and motivation needs of nurses based on the McClelland theory. *Nursing Practice Today*, 1(2), 86-92.
- Ng, J. Y., Lonsdale, C., & Hodge, K. (2011). The Basic Needs Satisfaction in Sport Scale (BNSSS): instrument development and initial validity evidence. *Psychology of Sport and Exercise*, 12(3), 257-264. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2010.10.006>.
- Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B. L., Loftus, G. R., & Wagenaar, W. A. (2009). *Atkinson & Hilgard's Introduction to psychology*. Cengage Learning EMEA.
- Odacı, H., & Berber Çelik, Ç. (2017). Kendilik Algısı ve Saldırganlık Arasındaki İlişki: Yalnızlığın Aracı Rolü. *Journal of Mood Disorders*, 7(4), 219-225. DOI: 10.5455/jmood.20171101063228.
- Okcu, İ. A., Hedef, S.A., & Karlı, Ü. (2022). SPORCU BİREYLERİN PARA ETİK ALGILARI VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(4), 111-126. <https://doi.org/10.33689/spormetre.1120191>.
- Omay, U. (2007). TÜCCAR SINIFIN PROTESTAN HAREKETİ DESTEKLEMESİNİN MASLOW'UN İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ YAKLAŞIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ. *Journal of Social Policy Conferences*. 52, 231-243.
- Onaran, O. (1981). *Çalışma Yaşamında Güdülenme Kuramları*. Sevinç Matbaası.
- Osemeke, M., & Adegboyega, S. (2017). Critical Review and Comparism between Maslow, Herzberg and McClelland's Theory of Needs. *Funai Journal Of Accounting, Business and Finance*, 1(1), 161-173.
- Öcal, K., & Koçak, M.S. (2010). Okul Sporlarının Orta Öğretim Öğrencilerinin Akademik Başarı ve Davranış Gelişimine Etkisi. *Mediterranean Journal of Educational Research*, 7(1), 86-94.
- Öngören-Özdemir, S., & Tepeli, K. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin saldırgan davranışlarla baş etme stratejilerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 51-70.
- Österman, K., Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M., Kaukiainen, A., Landau, S. F., Frączek, A., &

- Caprara, G. V. (1998). Cross-cultural evidence of female indirect aggression. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 24(1), 1-8. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1998\)24:1%3C1::AID-AB1%3E3.0.CO;2-R](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1998)24:1%3C1::AID-AB1%3E3.0.CO;2-R).
- Öz, F. S. (2008). *Öfke yönetimi eğitiminin ergenlerde öfke ile başa çıkma ve iletişim becerilerine etkisi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Özbek, O. (1999). SPORDA ETİK DIŞI DAVRANIŞ ALANLARI VE ETİK İLKELER. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(4), 38-50.
- Özdaşlı, K., & Akman, H. (2012). İÇSEL VE DIŞSAL MOTİVASYONDA CİNSİYET VE ÖRGÜTSEL STATÜ FARKLILAŞMASI: TÜRK TELEKOMÜNİKASYON AŞ ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4(7), 73-81.
- Özdevecioğlu, M., & Yalçın, Y. (2010). SPOR TATMİNİNİN SPORCULARIN STRES VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ. Niğde Üniversitesi *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 63-76.
- Özen, Ü., Eygü, H., & Kabakuş, A.K. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Sporda Şiddet ve Saldırganlık Algıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 4(7), 323-342.
- Özkamalı, E., & Buğa, A. (2010). Bir Öfke Denetimi Eğitimi Programı'nın Üniversite Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeylerine Etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 50-59.
- Özmen, A. (2006). Öfke: Kuramsal yaklaşımlar ve bireylerde öfkenin ortaya çıkmasına neden olan etmenler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 39-56.
- Öztürk, E., & Boydak Özcan, M. (2015). ELAZIĞ İLİNDEKİ İLKÖĞRETİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN ÖFKE NEDENLERİ VE ÖFKE KONTROL YÖNETİMLERİ. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(206), 148-159.
- Pamukçu, Y. A. (2015). *Profesyonel ve amatör futbolcuların kişilik ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi (Trabzon-Rize İli örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi.
- Pehlivan, Z. (2004). Fair-play kavramının geliştirilmesinde okul sporunun yeri ve önemi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2) 49-53. https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000028.
- Reeve, J., & Su, Y.L. (2014). Teacher Motivation. In Gagne, M. (Ed.). *The Oxford Handbook of Work Engagement, Motivation, and Self-Determination Theory* (pp. 349-362). Oxford University Press.
- Reinboth, M., & Duda, J. L. (2006). Perceived motivational climate, need satisfaction and indices of well-being in team sports: A longitudinal perspective. *Psychology of sport and exercise*, 7(3), 269-286. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2005.06.002>.
- Reisenzein, R. (1983). The Schachter theory of emotion: two decades later. *Psychological bulletin*, 94(2), 239-264. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.94.2.239>.
- Royle, M. T., & Hall, A. T. (2012). The relationship between McClelland's theory of needs, feeling individually accountable, and informal accountability for others. *International Journal of Management and Marketing Research*, 5(1), 21-42.
- Rubio-Garay, F., Carrasco, M. A., & Amor, P. J. (2016). Aggression, anger and hostility: evaluation of moral disengagement as a mediational process. *Scandinavian journal of psychology*, 57(2), 129-135. <https://doi.org/10.1111/sjop.12270>.
- Russell, G. W. (1983). Crowd size and density in relation to athletic aggression and performance. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 11(1), 9-15.

<https://doi.org/10.2224/sbp.1983.11.1.9>.

Russell, G.W. (1983). *Psychological Issues in Sports Aggression*. In Goldstein, J. H., ve Kidd, R.F. (Eds.). *Sports Violence* (pp. 157-182). Springer-Verlog.

Russell, G.W. (2003). *Sport riots social psychological review canada foundations of sport champaign*. IL Human Kinetics Publishers.

Russell, G. W. & Drewry, B. R. (1976). Crowd size and competitive aspects of aggression in ice hockey: An archival study. *Human relations*, 29(8), 723-735.

Ryan, R. M. (1995). Psychological needs and the facilitation of integrative processes. *Journal of personality*, 63(3), 397-427. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1995.tb00501.x>.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000a). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68-78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000b). The darker and brighter sides of human existence: Basic psychological needs as a unifying concept. *Psychological inquiry*, 11(4), 319-338. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_03.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000c). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*, 25(1), 54-67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>.

Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2017). *Self-Determination Theory Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. The Guildford Press.

Sarı, İ., Yenigün, Ö., Altıncı, E.E., & Öztürk, A. (2011). TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARIN TATMİNİNİN GENEL ÖZ YETERLİK VE SÜREKLİ KAYGI ÜZERİNE ETKİSİ (SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SPOR YÖNETİCİLİĞİ BÖLÜMÜ ÖRNEĞİ). *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(4), 149-156. https://doi.org/10.1501/Sporm_00000000212.

Schachter, S., & Singer, J. (1962). Cognitive, social, and physiological determinants of emotional state. *Psychological review*, 69(5), 379-399. <https://doi.org/10.1037/h0046234>.

Scheff, T. J., & Bushnell, D. D. (1984). A theory of catharsis. *Journal of Research in Personality*, 18(2), 238-264. [https://doi.org/10.1016/0092-6566\(84\)90032-1](https://doi.org/10.1016/0092-6566(84)90032-1).

Serin, A.H. (2021). *Beden Eğitiminde Temel Psikolojik İhtiyaçlar ile Algılanan Nedensellik Odağı Arasındaki İlişkinin Mutluluk Düzeyine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi.

Sheldon, K. M., Elliot, A. J., Kim, Y., & Kasser, T. (2001). What is satisfying about satisfying events? Testing 10 candidate psychological needs. *Journal of personality and social psychology*, 80(2), 325-339. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.2.325>

Sheldon, K. M., & Gunz, A. (2009). Psychological needs as basic motives, not just experiential requirements. *Journal of personality*, 77(5), 1467-1492. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2009.00589.x>

Sheldon, K. M., Ryan, R., & Reis, H. T. (1996). What makes for a good day? Competence and autonomy in the day and in the person. *Personality and social psychology bulletin*, 22(12), 1270-1279.

Shute, R. H., & Walsh, C. (2005). Adolescents with chronic illnesses: School absenteeism, perceived peer aggression, and loneliness. *The Scientific World JOURNAL*, 5, 535-544. <https://doi.org/10.1100/tsw.2005.68>.

Schutte, N. S., & Malouff, J. M. (2021). Basic psychological need satisfaction, affect and mental health. *Current Psychology*, 40, 1228-1233. <https://doi.org/10.1007/s12144-018-0055-9>

- Smith, M.D. (1983). *What is Sports Violence? A Sociolegal Perspective*. In Goldstein, J. H., & Kidd, R.F. (Eds.). *Sports Violence* (pp. 33-46). Springer-Verlog.
- Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2005). Antecedents and Outcomes of Self-Determination in 3 Life Domains: The Role of Parents' and Teachers' Autonomy Support. *Journal of Youth & Adolescence*, 34(6), 589-604. DOI: 10.1007/s10964-005-8948-y
- Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz dergisi*, 11(2),19-27.
- Sözeren, A., & Kelecek, S. (2019). SPORCULARDA SALDIRGANLIK: TÜKENMİŞLİK ve YARIŞMA KAYGISININ ROLÜ. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi-BÜSBİD*, 4(1), 70-86.
- Starner, T.M., & Peters, R.M. (2004). Anger expression and blood pressure in adolescents. *The Journal of School Nursing*, 20(6), 335-342.
- Stenling, A., & Tafvelin, S. (2014). Transformational Leadership and Well-Being in Sports: The Mediating Role of Need Satisfaction. *Journal of Applied Sport Psychology*, 26(2), 182-196. <https://doi.org/10.1080/10413200.2013.819392>.
- Sürücü, A., & Ünal, A. (2018). Öğrenci motivasyonunu artıran ve azaltan öğretmen davranışlarının incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8(14), 253-295. <https://doi.org/10.26466/opus.404122>.
- Sürücü, L., Şeşen, H., & Maşlakçı, A. (2021). *SPSS, AMOS ve PROCESS Macro ile ilişkisel, aracı/Düzenleyici ve Yapısal Eşitlik Modellemesi (Uygulamalı Analizler)*. Detay Yayıncılık.
- Sütcü, S. (2006). *Ergenlerde öfke ve saldırganlığı azaltmaya yönelik bilişsel davranışçı bir müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi*. Doktora tezi, Ege Üniversitesi.
- Şahin, H. M. (2005). *Beden Eğitimi ve Spor Sözlüğü*. Morpa Kültür Yayınları.
- Şahin, M. (2009). *Spor Ahlakı ve Sorunları* (2.bs.). Evrensel Basım Yayın.
- Şahin, M.H., Şebin, K., Yılmaz, M., & Şahin, M. (2014). *Sporda Şiddetin Boyutları*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şahin, T., & Güçlü, M. (2019). *Sporda Psikolojik Dayanıklılık*. Pegem Akademi.
- Şanlı, S., Mil, H. İ., Güçlü, M., & Arıkan, Y. (2015). *Spor Güvenliği ve Yönetimi*. Pegem Akademi.
- Şeker, S.E. (2014). Maslow'un İhtiyaçlar Piramiti (Maslow Hierarchy of Needs). *YBS Ansiklopedisi*, 1(1), 43-45.
- Şenufuk, Y. (2004). *Resmi Ödüllerle Diğer Özendiricilerin Öğretmenleri Güdülemesine İlişkin Yönetici ve Öğretmen Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Şimşek, A., & Kartal, S. (2019). TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMİNİN AMAÇLARINDA FELSEFİ AKIMLAR. *Journal of International Social Research*, 12(65), 873-881.
- Şişman, M. (2007). *Eğitim bilimine giriş* (3.bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2015, Haziran 2). *Vizyon, Misyon*. from <https://www.meb.gov.tr/vizyon-misyon/duyuru/8851>.
- Talimciler, A. (2010). *SPORUN SOSYOLOJİSİ SOSYOLOJİNİN SPORU*. Bağlam Yayıncılık.
- Taşan, Ö. F. (2022). *Ergenlerde ilişkisel saldırganlık ile utanç ve suçluluk arasındaki ilişkide ahlaki çözülmenin aracı rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi.
- Tayınmak, İ. (2020). Önyargılı Tutumlar ve Saldırganlık. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 71-87.

- Taylor, S.E., Peplau, L.A., & Sears, D.O. (2015). Sosyal Psikoloji (4.bs.) (A. Dönmez, Çev.). İmge Kitabevi.
- Tekin, G., & Görgülü, B. (2018). Clayton Alderfer'in Erg Teorisi ve çalışanların iş tatmini. *Social Sciences Studies Journal*, 4(17), 1559-1566.
- Tekinsav Sütçü, S., Aydın, A., & Sorias, O. (2010). Ergenlerde öfke ve saldırganlığı azaltmak için bilişsel davranışçı bir grup terapisi programının etkililiği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(66), 57-67.
- Tekke, M. (2019). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin En Son Düzeyleri: Kendini Gerçekleştirme ve Kendini Aşmışlık. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1704-1712.
- Terry, P. C., & Jackson, J. J. (1985). The determinants and control of violence in sport. *Quest*, 37(1), 27-37. <https://doi.org/10.1080/00336297.1985.10483817>.
- Tiryaki, Ş. (2000) *Spor Psikolojisi*. Eylül Kitap ve Yayınevi
- Treasure, D. C., Carpenter, P. J., & Power, K. T. (2000). Relationship between achievement goal orientations and the perceived purposes of playing rugby union for professional and amateur players. *Journal of sports sciences*, 18(8), 571-577. <https://doi.org/10.1080/02640410050082288>
- Tucker, S., Turner, N., Barling, J., & McEvoy, M. (2010). Transformational leadership and childrens' aggression in team settings: A short-term longitudinal study. *The Leadership Quarterly*, 21, 389-399. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2010.03.004>.
- Tuğran, A. Z. (2020). *Lise Öğrencilerindeki Akran Zorbalığının Yordayıcıları Olarak Anne Baba Tutumu ve Temel Psikolojik İhtiyaçlar*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Tuzgöl, M. (1998). *Ana- baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Türksoy, A. (2003). Üç Büyük Kulüp Futbol Taraftarının Sosyal Kimlikleri ve Şiddete Bakış Açıları. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 11(3), 94-99.
- Uz Baş, A., Öz, S.F., & Topçu Kabasakal, Z. (2012). İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarında Reaktif ve Proaktif Saldırganlık: Okul Psikolojik Danışmanlarının Görüş ve Yaklaşımları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 354-370.
- Üzüm, H., Orhan, M., Karlı, Ü., Duş, M. K., Yerlikaya, G., & Gökgöz, H. (2016). SPOR YAPAN VE YAPMAYAN BİREYLERİN ÖFKE KONTROL TARZLARININ İNCELENMESİ. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 453- 469. <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.455873>.
- Vaillancourt, T. (2005). Indirect Aggression among Humans Social Construct or Evolutionary Adaptation?. In Tremblay, R.E., Hartup, W.W., ve Archer, J. (Eds.), *Developmental Origins of Aggression* (pp. 158-177). The Guilford Press.
- Verner-Filion, J., Vallerand, R. J., Amiot, C. E., & Mocanu, I. (2017). The two roads from passion to sport performance and psychological well-being: The mediating role of need satisfaction, deliberate practice, and achievement goals. *Psychology of Sport and Exercise*, 30, 19-29. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2017.01.009>.
- Vitaro, F., & Brendgen, M. (2005). Proactive and Reactive Aggression: A Developmental Perspective. In Tremblay, R.E., Hartup, W.W., ve Archer, J. (Eds.), *Developmental Origins of Aggression* (pp. 178-201). The Guilford Press.
- Walker, S., & Richardson, D. R. (1998). Aggression strategies among older adults: Delivered but not seen. *Aggression and Violent Behavior*, 3(3), 287-294. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(96\)00029-8](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(96)00029-8).

- Wang, Y., Kong, F., Kong, X., Zhao, Y., Lin, D., & Liu, J. (2017). Unsatisfied relatedness, not competence or autonomy, increases trait anger through the right amygdala. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*, 17, 932-938. DOI 10.3758/s13415-017-0523-y
- Wann, D. L. (1993). Aggression among highly identified spectators as a function of their need to maintain positive social identity. *Journal of sport and social issues*, 17(2), 134-143. <https://doi.org/10.1177/019372359301700207>.
- Wann, D. L., Carlson, J. D., & Schrader, M. P. (1999). The impact of team identification on the hostile and instrumental verbal aggression of sport spectators. *Journal of Social Behavior and Personality*, 14(2), 279-286.
- Wann, D. L., Weaver, S., Belva, B., Ladd, S., & Armstrong, S. (2015). Investigating the impact of team identification on the willingness to commit verbal and physical aggression by youth baseball spectators. *Journal of Amateur Sport*, 1(1), 1-28. <https://doi.org/10.17161/jas.v1i1.4919>.
- Weinberg, S.R. & Gould, D. (2019). *Spor ve Egzersiz Psikolojisinin Temelleri* (M. Şahin ve Z. Koruç Çev.). Nobel Yayıncılık.
- Williams, G. C., Wiener, M. W., Markakis, K. M., Reeve, J., & Deci, E. L. (1994). Medical students' motivation for internal medicine. *Journal of general internal medicine*, 9, 327-333.
- Xie, X., Wang, Y., Wang, P., Zhao, F., & Lei, L. (2018). Basic psychological needs satisfaction and fear of missing out: Friend support moderated the mediating effect of individual relative deprivation. *Psychiatry Research*, 268, 223-228. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2018.07.025>
- Yamaguchi, I. (2003). The relationships among individual differences, needs and equity sensitivity. *Journal Of Managerial Psychology*, 18(4), 324-344.
- Yanık, M. (2018). Ortaöğretimde yapılan okul sporlarının öğrencilerin okula bağlılık düzeyine etkisi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(1), 73-78. https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000344.
- Yasul, Y. (2016). *Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Yavaş, T., Aygun, B., & Ulak, H. (2021). Türk Milli Eğitim Sisteminin Amaçladığı İnsan Profili: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Temelinde Bir Değerlendirme. *Journal of Social Sciences and Education*, 4(1), 42-56. <https://doi.org/10.53047/josse.910653>.
- Yavuzer, Y. (2011). OKULLARDA SALDIRGANLIK/ŞİDDET: OKUL VE ÖĞRETMENLE İLGİLİ RİSK FAKTÖRLERİ VE ÖNLEME STRATEJİLERİ. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(192), 43-61.
- Yavuzer, Y., Gundogdu, R., & Dikici, A. (2008). Teachers' perceptions about school violence in one Turkish city. *Journal of school violence*, 8(1), 29-41. <https://doi.org/10.1080/15388220802067797>.
- Yavuzer, Y., & Karataş, Z. (2012). Ergenlerde otomatik düşünceler ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkide öfkenin aracı rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(2013), 1-7. Doi: 10.5080/u6958.
- Yazıcı, A.G. (2014). TOPLUMSAL DİNAMİZM VE SPOR. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(1), 394-405. <https://doi.org/10.7884/teke.280>.
- Yelkikalan, N., Doğan, S., Dalboy, Z., & Oflaz, A. (2020). Covid-19'un Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramına Etkisi: Durumsallık Yaklaşımı Bağlamında Bir Araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 15(2), 139-165.
- Yetim, A. (2000). Sporun sosyal görünümü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 63-

Yetim, A.A. (2005). *Sosyoloji ve Spor*. Morpa Kültür Yayınları.

Yıldırım, S., Türkeri Bozkurt, H., Bilgin, E., Yüksel, Y., & Akyar, ÖY. (2022). Sporda psikolojik gereksinimlerin engellenmesi ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(2), 78-90. <https://doi.org/10.33689/spormetre.1070416>.

Yıldız, Y. (2020). SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN HAYAL ETME GÜCÜ VE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(3), 364-373.

Yılmaz, V., & Çelik, H. E. (2009). *Lisrel ile yapısal eşitlik modellemesi-I*. Pegem Akademi.

Yöndem, Z. D., & Bıçak, B. (2008). Öğretmen adaylarının öfke düzeyi ve öfke tarzları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-15.

Yumrukuz, Ö. (2022). ÇEVİRİMİÇİ ÇOK OYUNCULU OYUNLARDAN Z KUŞAĞININ OYNAMA PRATİKLERİ. *YAZIT Kültür Bilimleri Dergisi*, 2(2), 274-298. <https://doi.org/10.29228/yazitdergisi.19>.

Zhan, J., Yu, S., Cai, R., Xu, H., Yang, Y., Ren, J., & Luo, J. (2021). The effects of written catharsis on anger relief. *PsyCh Journal*, 10(6), 868-877. <https://doi.org/10.1002/pchj.490>.

Zhang, Q., Tian, J., Chen, L. & Cao, Y. (2021). Effects of Violent Video Games on Aggressive Behaviors Among Children: The Role of Anger and Trait Aggression in China. *Journal of Aggression. Research Square*, 1, 1-18. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-139260/v1>.

8. EKLER

8.1 Ek-1: Etik Kurul İzin Belgesi

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

İ. Anıl OKÇU

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Beden Eğitimi Öğretmenliği

Sayın İ. Anıl OKÇU,

"Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Tatmini, Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi ve Sporda Saldırganlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvurunuz (Protokol NO. 2022/328) kurulumuzun 04.09.2022 tarihli ve 2022/09 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur. Bilgilerinize sunarız.

8.2 Ek-2: Sporda Saldırganlık Ve Öfke Ölçeği

Açıklama: Bu ölçek formu spor faaliyetlerindeki davranışlar ile ilgili tutumunuzu ve fikirlerinizi ölçmek üzere hazırlanmış olan ifadelerden oluşmaktadır. Doğru veya yanlış cevap yoktur. İfadeleri değerlendirirken sizin için en uygun olan kutucuğa “x” işareti koymanız, boş ifade bırakmamanız ve her ifadeyi sadece bir kere işaretlemeniz yeterli olacaktır.

	Size Uygun Gelen Kutucuğu (X) ile İşaretleyiniz	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen
1	Müsabaka sırasında dezavantajlı duruma düşersem hırçınlaşıyorum.	1	2	3	4	5
2	Müsabakayı kaybediyorsam rakibime karşı sertleşirim.	1	2	3	4	5
3	Sayı kaybettiğim zaman çılgına dönerim.	1	2	3	4	5
4	Müsabaka sırasında hayal kırıklığına uğradığımda öfkelenirim.	1	2	3	4	5
5	Müsabaka esnasında sinirlerimi kontrol etmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5
6	Hakemlerin hataları beni kızdırır.	1	2	3	4	5
7	Rakibe karşı sergilenen şiddet içeren davranışlar kabul edilebilir.	1	2	3	4	5
8	Avantaj sağlamak için kural dışı fiziksel güç kullanmak kabul edilebilir.	1	2	3	4	5
9	Rakiplerimin konsantrasyonunu bozmak için onlarla alay ederim	1	2	3	4	5
10	Rakibime karşı avantaj sağlamak için aşırı güç kullanırım.	1	2	3	4	5
11	Rakiplerimin dikkatini dağıtmak için onlara sözlü hakaretlerde bulunurum.	1	2	3	4	5
12	Rakipler bir dereceye kadar kötü davranışı kabul eder.	1	2	3	4	5

8.3 Ek-3: Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi Ölçeği

	Size Uygun Gelen Kutucuğu (X) ile işaretleyiniz	Hiç doğru değil	Çoğunlukla doğru değil	Doğru değil	Biraz doğru	Doğru	Çoğunlukla doğru	Çok doğru
1	Spor branşımda, antrenman yapma şeklimle ilgili seçim yapmamın engellendiğimi hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
2	Spor branşımda, kendimi aciz hissettirildiğim olaylar gerçekleşiyor.	1	2	3	4	5	6	7
3	Spor branşımda, etrafımdakiler tarafından reddedildiğimi hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
4	Spor branşımda, belirli şekillerde davranmaya zorlandığımı hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
5	Spor branşımda, bana kendimi yetersiz hissettiren şeylerin söylendiği zamanlar oluyor.	1	2	3	4	5	6	7
6	Spor branşımda, diğerlerinin beni göz ardı ediyor olabileceğini hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
7	Spor branşımda, benim yerime verilmiş antrenman kararlarını takip etmek zorunda hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
8	Spor branşımda, kendimi yetersiz hissettirildiğim durumlar oluyor.	1	2	3	4	5	6	7
9	Spor branşımda, diğer insanların benden hoşlanmadığını hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
10	Spor branşımda, bana verilen antrenman programını kabul etmem konusunda kendimi baskı altında hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
11	Spor branşımda, kendimi yetersiz hissediyorum, çünkü potansiyelimi ortaya çıkarma fırsatı verilmiyor.	1	2	3	4	5	6	7
12	Spor branşımda, başarı elde ettiğimde diğerlerinin beni kıskandığını hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7

8.4 Ek-4: Sporda Temel İhtiyaçlar Tatmin Ölçeği

Açıklama: Araştırmanın devamında karşılaşacağınız iki ölçek formu spor ortamlarındaki temel psikolojik ihtiyaçlarınız ile ilgili var olan durumunuz hakkında bilgi toplamayı amaçlayan ifadeler içermektedir. Doğru veya yanlış cevap yoktur. İfadeleri değerlendirirken sizin için en uygun olan kutucuğa "x" işareti koymanız, boş ifade bırakmamanız ve her ifadeyi sadece bir kere işaretlemeniz yeterli olacaktır.

	Size Uygun Gelen Kutucuğu (X) ile işaretleyiniz	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen
1	Branşımla ilgili zorlukların üstesinden gelebilirim.	1	2	3	4	5
2	Branşımda becerikliyim.	1	2	3	4	5
3	Branşımda iyi olduğumu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
4	Branşımda iyi olduğumu hissettiren fırsatlara sahibim.	1	2	3	4	5
5	Branşımı iyi icra edecek yeteneğe sahibim.	1	2	3	4	5
6	Branşımda seçim yapma fırsatlarına sahibim.	1	2	3	4	5
7	Branşımda işlerin nasıl yapılacağı konusunda söyleyecek sözüm vardır.	1	2	3	4	5
8	Branşımda karar verme sürecine katılabilirim.	1	2	3	4	5
9	Branşımda karar verme fırsatlarına sahibim.	1	2	3	4	5
10	Branşımda kendimi takım arkadaşlarıma karşı yakın hissediyorum.	1	2	3	4	5
11	Takım arkadaşlarıma ilgi gösteririm.	1	2	3	4	5
12	Takım arkadaşlarım bana önem verirler.	1	2	3	4	5
13	Takımımnda güvenebileceğim arkadaşlarım vardır.	1	2	3	4	5
14	Takım arkadaşlarım ile yakın ilişkiler kuranım.	1	2	3	4	5

8.5 Ek-5: Anket Uygulaması İçin Üniversiteden Alınan İzin

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : E-79594239-302.14-2200163937
Konu : Araştırma İzni (İsmail Anıl OKCU)

08.11.2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 07.11.2022 tarihli ve E-53422635-605.01-2200163115 sayılı yazınız.

Enstitünüz Beden Eğitimi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı Beden Eğitimi Öğretmenliği Programı öğrencisi İsmail Anıl OKCU'nun "Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Tatmini, Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi ve Sporda Saldırganlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında, Üniversitemiz öğrencilerinden spor yapan öğrencilere anket uygulama talebi Rektörlüğümüz tarafından uygun görülmüştür.
Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Rektör Yardımcısı

8.6 Ek-6: Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeğinin Kullanım İzni

Alioç

12/18/2022 09:11:30

Sayın Prof. Dr. ...

Ben Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Beden Eğitimi Öğretmenliği Ana bilim dalı yüksek lisans öğrencisi I. Anıl OKCU.

Yüksek Lisans tezi kapsamında yürütmeyi planladığım araştırma için, tarafınızca Türkiye uyarlama ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları yapılmış olan "Sporda saldırganlık ve öfke ölçeği" formunu kullanmak üzere izninizi istiyorum. Ölçeğin kullanımında akademik kurallara bağlı kalınacak ve araştırma harici bir yerde kullanılmayacaktır.

Teşekkür ederim. İyi çalışmalar.

Bülent Gürbüz

15 Nis 2022 Cum 00:11

Alioç

ben

Merhaba Sevgili Anıl!

Tarafımızca Türkiyeye adaptasyonu yapılmış olan Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeğini tez çalışmanızda kullanmak üzere etik iznimizi almış bulunmaktasınız.

Başarılar

Prof. Dr.

e-mail

web

8.7 Ek-7: Sporda Temel Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi Ölçeğinin Kullanım İzni

Sporda Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi Ölçeğinin Etik İzni Gelen Kutusu x

30 Tem 2022 Cmt 16:50 ☆ ↶ ⋮

 Alici ▼

Sayın Arş. Gör. Dr. :

Ben Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Beden Eğitimi Öğretmenliği Ana bilim dalı yüksek lisans öğrencisi İ Anıl OKCU.

Yüksek Lisans tezi kapsamında yürütmeyi planladığım araştırma için, tarafınızca Türkçe uyarlama ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları yapılmış olan "Sporda Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi ölçeği" formunu kullanmak üzere izninizi ve uygun görmeniz halinde ölçek formunu istiyorum. Ölçeğin kullanımında akademik kurallara bağlı kalınacak ve araştırma harici bir yerde kullanılmayacaktır.

Teşekkür ederim. İyi çalışmalar.

 Alici ben ▼

1 Ağu 2022 Pzt 17:22 ☆ ↶ ⋮

Sayın İ Anıl OKCU

Sporda Psikolojik Gereksinimlerin Engellenmesi Ölçeğini araştırmalarınızda kullanmanızdan memnuniyet duyuyoruz. Ekte ölçeğin manuelini görebilirsiniz. İyi çalışmalar diliyoruz.

Tel :
Fax :

8.8 Ek-8: Sporda Temel İhtiyaçlar Tatmin Ölçeği Kullanım İzni

Sporda Temel İhtiyaçlar Tatmin ölçeği etik izin talebi

Gelen Kutusu x

OKU
Alıcı: Sayın Dr. Öğr. ...

8 Ağu 2022 Pzt 15:31

Ben Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Beden Eğitimi Öğretmenliği Ana bilim dalı yüksek lisans öğrencisi İ. Anıl OKCU.

Yüksek Lisans tezi kapsamında yürütmeyi planladığım araştırma için, tarafınızca Türkiye uyarlama ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları yapılmış olan "Sporda Temel İhtiyaçlar Tatmin ölçeği" formunu kullanmak üzere izninizi ve uygun görmeniz halinde ölçek formunu istiyorum. Ölçeğin kullanımında akademik kurallara bağlı kalınacak ve araştırma harici bir yerde kullanılmayacaktır.

Teşekkür ederim. İyi çalışmalar.

Alıcı: ben

8 Ağu 2022 Pzt 22:21

Sayın Okçu ölçeği çalışmanızda kullanmanıza memnun olurum iyi çalışmalar dilerim

8 Ağu 2022 Pzt 15:30 tarihinde OKCU

 Yanıtla

 Yönlendir

146